Vol. II
No. 19

Wednesday,
15th September, 1954.

HYDERABAD LEGISLATIVE ASSEMBLY DEBATES

Official Report

PART II—PROCEEDINGS OTHER THAN QUESTIONS AND ANSWERS

THE HYDERABAD LEGISLATIVE ASSEMBLY

Wednesday, the 15th September, 1954.

The House met at Half past Two of the Clock

[*Mr. Speaker in the Chair*]

Questions & Answers

(*See Part I*)

L. A. Bill No. XXXIV of 1954, the Hyderabad City Water Supply Bill, 1954

The Minister for Public Works & Labour (*Dr. G. S. Melkote*): "I beg to introduce L. A. Bill No. XXXIV of 1954, the Hyderabad City Water Supply Bill, 1954."

Mr. Speaker : The bill is introduced.

L.A. Bill No. XXXV of 1954, the Hyderabad Warehouses (Amendment) Bill, 1954.

The Minister for Public Health, Medical & Rural Reconstruction (*Shri Mehdi Nawaz Jung*) : "I beg to introduce L. A. Bill No. XXXV of 1954, the Hyderabad Warehouses (Amendment) Bill, 1954."

Mr. Speaker : The bill is introduced.

L.A. Bill No. XIX of 1954, the Hyderabad Prisons Bill, 1954

Clause 59 (*Original Cl.* 60)

Mr. Speaker : I think we have now to decide the point raised by Shri V.D. Deshpande.

Shri V. D. Deshpande (Ippaguda): I had requested for your ruling on the point raised by me yesterday, but you probably did not consider it necessary to give a ruling or perhaps you wanted to consider the matter further.

Mr. Speaker : Rule 195 of the Hyderabad Legislative Assembly Rules says :

"Subject to the provisions of these rules, a Committee on Subordinate Legislation may be constituted to scrutinise and report to the Assembly whether the powers de egated by the Assembly have been properly excercised within the frame work of the Statute delegating such power".

(۱۹۵) کے الفاظ یہ ھیں

"Subject to the provisions of these rules".

اگر یہ الفاظ نہ ھوتے تو

"....A Committee on Subordinate Legislation may be constituted to scrutinise and report to the Assembly whether the powers delegated by the Assembly have been properly exercised within the framework of the statute delegating such power."

رول نمبر (۲۰۲) میں یہ ھے —

"Each 'Regulation', 'Rule'., 'Sub-rule', 'Bye-law', etc., framed in pursuance of the legislative functions delegated by Assembly to subordinate authority and which is required, to be laid before Assembly hereinafter referred to as 'order' shall subject to such rules as the Speaker may in consultation with the Leader of the House prescribe, be numbered consecutively and published in the Gazette immediately after they are promulgated and numbered".

اسکے معنی یہ ھوئے کہ اس کمیٹی کے پاس خود بخود نہیں جاسکتے جبتک کہ ھاؤز کی اجازت نہو یا جب تک پراویژن نہو - یہ کنٹنشن (Contention) صحیح نہیں ھے کہ خود بخود جائینگے -

The power directly given to a department to carry out the generally stated purposes of an Act by detailed rules is subordinate or Supplementary Legislation. It has been considered necessary to safeguard and limit the powers so given to a department by appointing a Committee with the power to scrutinise each piece of Regulation, Sub-rule or Bye-law framed in pursuance of the legislative functions delegated by the House to a subordinate authority. For this purpose, a direction in the parent Act regarding such rules or orders to lie upon the Table after or before they are made, was considered necessary.

In May's parliamentary practice also it has been stated :

"In the House of Commons, since 1943 a sessional Select Committee on statutory rules or orders has been appointed to scrutinise all subordinate legislation which is laid before the House, which either requires an affirmation or is exposed to annulment on negative resolution. "

Therefore, I am of the view that the Subordinate Legislation Committee has no authority to scrutinise the statutory rules or orders unless it is provided in the parent Act that such rules or orders should be laid before the Assembly.

*श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—अध्यक्ष महोदय, अिसके बारे में आपने अेक रूलिंग दिया है कि सबॉरडिनेट लेजिस्लेशन कमिटी अपने तौर पर किसी मसले को अपने हाथ में नही ले सकती है। और अिन बातों पर वह चाहे जब गौर करने के अेखत्यारात नहीं रखती है। डिप्टि मिनिस्टर साहब ने कल अपनी तकरीर में कहा था कि अीस तरह के मसलों पर सबॉरडिनेट लेजिस्लेशन कमिटी चाहे जब गौर कर सकती है और वह अिसका अेखत्यार हैं। लेकिन आज अिस रूलिंग के बाद जो मैंने अमेंडमेंट लाया है अुसकी जरूरत महसूस करता हूं कि (Shall be laid on the Table of the House,) अिस तरह के अलफाज रखे जायें तो अैसी सूरत में अिसे मानने के लिये कोअी अुजर नहीं होना चाहिये। स्पीकर साहब ने जो रूलिंग दी हैं अुसकी रोशनी में मेरी अमेंडमेंट की तरफ देखना जरूरी है। कल बहस के दौरान में हाअुस आॅफ कॉमन्स आदि के रूलिंग्स भी बताये गये थे। वहां भी अिस तरह से प्राव्हिजन है कि सबॉरडिनेट लेजिस्लेशन कमिटी के सामने जो भी रूल्स बनाये जाते हैं वे रखे जाते हैं। अिसलिये मेरी यह दरख्वास्त है कि अिसके जो रूल्स बनेंगे अुसकी छानबिन अिस कमिटी के तरफ से होना जरूरी है। अिस लिये अिस अमेंडमेंट को मंजूर किया जाना चाहिये।

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—अध्यक्ष महोदय, अिसका जवाब तो मैंने कल ही दे दिया है कि अिसकी कोअी जरूरत नही है। हर जगह डेमोक्रेटिक गव्हर्नमेंट को, जहां भी डेमोक्रेटिक सेट अप् (Democratic set up) होता है अिस तरह के अेखत्यारात दिये जाते हैं। गव्हर्नमेंट ही कानून के तहत रूल्स बनाये। और हम भी अुसी के तहत रूल बनाने का पॉवर गव्हर्नमेंट को डिलेगेट कर रहे हैं। और जब यह पॉवर्स गव्हर्नमेंट को दिये जाते है तो यह अमेंड मेंट बिलकुल अिनकरेक्ट (Incorrect) है। अिनकन्सिस्टेंट विथ् दी ला (Inconsistent with the Law) अैसे अलफाज हर कानून में जैसे रखे जाते हैं वैसे ही यहां भी रखे गये हैं। जो कवायद बनेंगे वह अिस क़ानून के तहत ही बनेंगे। अगर यह कवायद कानून के तहत न बनें हो तो अुसके लिये दूसरी जगह है, यह जगह नहीं है। वहां आप बराबर जा सकते हैं और बता सकते हैं कि कानून के तहत रूल्स नहीं बनाये गये हैं। अिस लिये यहां पर यह अमेंडमेंट कबूल नहीं की जा सकती है।

Mr. Speaker : The question is :

"Omit line 3"

The motion was negatived.

Mr. Speaker : I shall now put Shri V. D. Deshpande's amendment to vote. The question is :

"That after line 67, add :

'Provided that all such rules made under this Section shall be laid before the Assembly.' "

The motion was negatived.

Shri A. Gurva Reddy : I demand a division, Sir.

The House then divided.

Ayes : 47 Noes : 67.

The motion was negatived.

Mr. Speaker : The question is :

"That Clause 59 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 59 was added to the Bill.

Clause 60 : (*Original Clause* 61)

Shri L. K. Shroff (Raichur) *:* I beg to move :

"That in line 3, for "vernacular" substitute : "regional language."

Mr. Speaker : Amendment moved.

Shri K. L. Narasimha Rao (*Yellandu-General*) *:* I beg to move :

"That in line 4 : after "access" add :

"and copies of rules shall also be supplied to each visitor to jail and every Member of the Legislative Assembly of the district be deemed to be the visitor of the Jail".

Mr. Speaker : Amendment moved.

Shri L. K. Shroff: This amendment is similar to the amendment which has already been accepted by the hon. Deputy Minister. So I have nothing to add to what has been already said.

శ్రీ కె. యల్. నరసింహారావు :—స్పీకర్ సర్, నా సవరణ ఈ క్లాజులో కొంత భాగాన్ని చేర్చుటగా ఉన్నది. ఇంతకుముందరే, యీ రూల్సును హౌసు ముందర పెట్టడానికి ప్రభుత్వం వెనుకంజ వేసింది. సాధారణంగా, మనం చూస్తున్నదేమంటే, గవర్నమెంటు తయారు చేసిన రూల్సు అన్నీ గవర్నమెంటు బీరువాలలోనే ఉంటాయి. జైళ్ళకుపోయే విజిటర్సు గాని, ఇతరులకు గాని అవి లభించవనే అనుకోవచ్చును. ఆ రూల్సును అందరకీ కనుపించే చోటున పెట్టడమే కాకుండా, జైళ్ళకు పోయే విజిటర్సుకు ఆ రూల్సు కాపీలు ఇవ్వాలని కోరుతున్నాను. అంతే గాక అక్కడవున్న జిల్లాలలోని శాసనసభ్యులనందరినీ జైలు విజిటర్సుగా చేర్చాలని కోరుతున్నాను. ఈ సవరణను మంత్రిగారు అంగికరించాలని కోరుతున్నాను.

شری اے ۔ رامچندرا ریڈی (رامائن پیٹھ) :— میں نے اس بل کے کلاز (٦١) میں ایک معمولی ترمیم پیش کی ہے ۔ میری ترمیم جائز ہے اور میں امید کرتا ہوں کہ آنریبل منسٹر اسکو منظور فرمائینگے ۔ اس بل کے دفعہ (٦٠) کے تحت رولس کی کاپیاں وغیرہ مختلف جیلوں میں منظر عام پر لگائی جائینگی ۔ لیکن نان آفیشیل وزیٹرس کو بہم پہنچانے کے متعلق کوئی ذکر اس میں نہیں ہے ۔ میں نے اپنی ترمیم کے ذریعہ یہ خواہش کی ہے کہ جیل کے آفیشیل اور نان آفیشیل وزیٹرس کو بھی جیل کے قواعد وغیرہ سپلائی کئے جائیں ۔ اس کے علاوہ میری یہ بھی خواہش ہے کہ حیدرآباد میں اس وقت ١٧ - ١٨ سب جیلس اور سنٹرل جیلس ہیں ۔ اوس کے کچھ آفیشیل وزیٹرس ۔ نان آفیشیل وزیٹرس اور اڈوائزری کمیٹیاں بھی ہوتی ہیں ۔ لیکن ان میں کانگریس پارٹی کے سوا دوسری پارٹیوں کے ممبروں کو نہیں لیا جاتا ہے ۔ اس لئے اون کو بھی لیا جائے ۔ آندھرا وغیرہ میں بھی ارکان اسمبلی اور نان آفیشیل وزیٹرس سے مشورہ کیا جاتا ہے ۔ اوسی طرح سے یہاں بھی کیا جائے ۔ اس اسمبلی کے (١٧٠) ارکان ہیں اونہیں اپنے اپنے تعلقہ کی سب جیل کا نان آفیشیل وزیٹر تصور کیا جائے ۔ مجھے امید ہے کہ آنریبل منسٹر میری اس ترمیم کو مان لینگے ۔ آنریبل منسٹر نے کل یا پرسوں چند اہم ترمیمات کو قبول کرلیا ہے اس لئے میں عرض کرونگا کہ میری بھی یہ اہم ترمیم ہے اسکو بھی قبول کرلیا جائے ۔ حکومت اس ایوان پر لاکھوں روپیہ خرچ کرتی ہے ۔ کانگریس پارٹی کے سوا اس ایوان کے دوسری پارٹیوں کے ممبر ستر اسی کے قریب ہیں ۔ لیکن اون میں سے کسی کو بھی کسی سب جیل کا نان آفیشیل وزیٹر مقرر نہیں کیا گیا ۔ میں اس پر اس واسطے بھی زیادہ زور دے رہا ہوں کہ مختلف جیلوں کے اڈمنسٹریشن پر دن بہ دن خرچہ بڑھ رہا ہے ۔ رضاکار دور میں کومت مختلف جیلوں پر (١١) لاکھ روپیہ خرچ کرتی تھی ۔ آج وہ خرچہ (٢٦) لاکھ تک بڑھ گیا ہے ۔ اوس زمانہ میں جیلوں میں (١١) ہزار قیدی تھے آج چار ہزار قیدی ہیں ۔ لیکن پھر بھی جیل ڈپارٹمنٹ کا خرچہ بڑھ رہا ہے ۔ میں یہ دعوی سے کہہ سکتا ہوں کہ جیلوں کے لئے جو راشن دیا جاتا ہے اوس

میں ۵۰ - ۶۰ پرسنٹ جیل کے عہدہ‌دار کھالیتے ہیں ۔ بجٹ کے وقت اور اس بل کے جنرل ڈسکشن کے وقت بھی میں نے اس کے متعلق کہا تھا ۔ اور اب بھی میں کہتا ہوں ۔ اور یہ بھی عرض کرتا ہوں کہ اس اسمبلی کے دوسری پارٹیوں کے بھی جو ممبر ہیں اون کو اپنے اپنے تعلقہ میں یا اضلاع میں جیلوں کے لئے نان آفیشیل وزیٹر مقرر کیا جائے تاکہ وہ لوگ وقتاً فوقتاً جیل کا معائنہ کرسکیں ۔ اور وہاں کی برائیوں کو حکومت کی توجہ میں لائیں ۔ اس طرح کے عمل سے جیل کا اڈمنسٹریشن درست ہوسکتا ہے ۔ میری ترمیم جائز ترمیم ہے امید ہے کہ حکومت میری ترمیم کو مان لیگی ۔ آندھرا حکومت میں بھی ایسا ہی عمل کیا جا رہا ہے ۔ وہاں حکومت نے اس کا اعلان بھی کردیا ہے ۔ مجھے امید ہے کہ متعلقہ منسٹر میری ترمیم کو مان لینگے ۔

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर:—अध्यक्ष महोदय, पहली जो तरमीम लाअिन तीन में लाअी गअी है अुसे तो मै कबूल करता हूं और दूसरी जो तरमीम लाअी गअी है अुसे कबूल करने की मै जरूरत नहीं समझता हूं ; क्योंकि अिसके तो मकासीद और कवायद हैं; अुन्हें जेल विझटर या अेम. अेल. अे. को अलग से देनेकी जरूरत नहीं है और अिसे कानून में लाने की भी जरूरत नहीं है । अिसकी वजह यह है कि जो लॉज यहां पर बनाये जाते हैं अुनके तहत रूल्स बनाये जाते हैं वे सब मेंबर्स को यहां जो कानून या रूल्स बनाये जाते हैं अुनकी कापियां ऑनरेबल मेंबर्स को तकसीम किये जाते हैं अुसी तरह भी यह कानून और अिसके तहत जो भी रूल्स बनेंगे अुन्हें भी ऑनरेबल मेंबर्स को तकसीम किये जायेंगे। अिस लिये अिस बात को खास तौर पर अिस कानून में रखने की जरूरत नहीं । अितना ही नहीं बल्कि जेल में भी अिसे खास जगह पर लगाया जाता है। वहां जेल विझिटर भी जाकर अुन्हें देख सकते हैं और कैदी भी देख सकता है।अिस लिये अिस अमेंडमेंट को कबूल करने की जरूरत नहीं है।

Mr. Speaker : The first amendment has been accepted. The question is :

"That in line 4 : after "access" add :

"and copies of rules shall also be supplied to each visitor to jail and every Member of the Legislative Assembly of the district be deemed to be the visitor of the jail".

The motion was negatived.

Mr. Speaker : The question is :

"That clause 60, as amended, stand part of the Bill."

The motion was adopted.

Clause 60, as amended, was added to the Bill.

Clause 61 (*Original Clause* 60)

Mr. Speaker : The question is :

"That clause 61 stand part of the Bill."

The motion was adopted.

Clause 61 was added to the Bill.

Clause 1

Shri L. K. Shroff : I beg to move :

That in line 5 for : "Jarida" substitute: "Official Gazette".

Mr. Speaker : Amendment moved.

Shri L. K. Shroff : I have no speech to make on this. It is a simple amendment.

Shri Srinivasrao Ekheliker : I accept the amendment.

Shri V. D. Deshpande : I suggest that in view of the fact that we are now using the words Official Gazette everywhere, it should be brought to the notice of all the Secretaries and Local Govt., authorities that henceforward in drafting the various bills, they should not use the word 'Jarida'. If necessary, a certain change of this can be made in the General Clauses Act. This is my suggestion and I hope the Government will accept it.

Mr. Speaker : The question is :

"That clause 1, as amended stand part of the Bill."

The motion was adopted.

Clause 1, as amended, was added to the Bill.

Mr. Speaker : The question is :

"That the Preamble stand part of the Bill."

The motion was adopted.

The Preamble was added to the Bill.

Shri Srinivasrao Ekheliker : I beg to move :

"That L. A. Bill XIX of 1954, the Hyderabad Prisons Bill 1954, be read a third time and passed."

Mr. Speaker : Motion moved.

**Shri V. D. Deshpande* : I do not wish to take the time of the House because the Members desire to discuss the report regarding Planning. I am simply wondering about the attitude of the Government. Those who were along with us in the prison talked so many things and recommended and asked for so many reforms. Even our Prime Minsiter in his 'Autobiography' has said so many things on the prisons. Then we thought that when he comes to power he would amend the Central Prisons Act accordingly. That has not been the case. Of course, lesser leaders—so to say—probably do not feel confident enough to amend the Act when it actually comes before the State Legislature. I would very much have appreciated—not only myself, but all the Members of this House would have appreciated if the hon. Deputy Home Minister had risen to the occasion and tried to improve this Bill, to suit it to the modern ideas and made a psychological approach to this problem of prisons and prisoners. I regret to find that that sort of attitude has not been taken by the Government.

I find some times that a sort of wall is standing somewhere and as soon as some Members go to the Treasury Benches they seem to stick to the old ideas, to the same old bureaucratic form, to the old set up, and even if reason tells them that certain things should be accepted, the conventions and traditions stand in their way probably and even good suggestions and suggestions which are appreciated in theory and in spirit are refused in practice. For example, regarding the Rules to be placed before the House I do not think, if I ask privately any Members from that side, will argue that it is undemocratic to place the Rules before the Assembly. But when it comes here, I find a sort of reluctance on the part of the Government to make even simple changes. I do not know the way out of this. Many a time the hon. Deputy Home Minister has said that even good things are not appreciated. We certainly appreciate good things. For example, certain clauses regarding flogging etc., have been omitted and we appreciated those changes. Will the hon. Deputy Home Minister point out to me that it has been done at our instance ? Is it not a fact that in the party meeting of the Congress that certain changes were agreed to ?

Mr. Speaker : I want to invite the attention of the Leader of the Opposition to Rule 138 (3) which says 'on the motion for third reading of a Bill, only verbal amendments or amendments consequential to the amendments made in the Bill when the Bill was read clause by clause, may be moved'.

Shri. V. D. Deshpande : I am not moving any amendments. There is a motion before the House for third reading. I am offering a few remarks. No amendments can be moved at this stage. I am expressing my opinion and I want to put it before the House that the Treasury Benches do not think it necessary to change the legislation regarding the Prisons in the light of our past experience—common experience of that side and this side—and in the light of modern out look towards jails. I hope in future some time the light will dawn on them and certain changes will be made. Any way I express my disappointment at the attitude of the Home Minister and the Deputy Home Minister. It is the only thing I wish to express at the time of the third reading of the Bill.

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—अध्यक्ष महोदय, ऑनरेबल लीडर ऑफ दी अपोजिशन ने जो तकरीर अभी यहां पर की वह मैं सुन रहा था। मेरा खियाल है कि लीडर ऑफ दी अपोजिशन जब अिसबिल पर डिसकशन हो रहा था तब पूरे वक्त यहां पर मौजूद नहीं थे। अुसी समय मैंने अपनी तकरीर में कहा था कि हमने कितना भी अच्छा कानून किया तो अुसे अप्रिशियेट (Appreciate) नहीं किया जायेगा और अिसी तरह तकरीरें अपोजिशन की तरफ से होंगी। और बिलकुल जैसा मैंने कहा था वैसे ही तकरीर अभी यहां पर हुअी; अिस लिये मुझे कोअी ताज्जुब नहीं हुवा।

यह कहा गया कि ट्रेजरी बेंचेस की तरफ से जो अमेंडमेंटस् आते हैं अुन्हें कबूल किया जाता है और जो अमेंडमेंट्स यहां पर कबूल किये गये बताया जाता है कि वह पहले ही पार्टि मिटिंग (Party meeting) में डिसकशन (Discussion) हो कर तय हुवा था। मै कहना चाहता हूं कि आपका यह खियाल गलत है। जो अमेंडमेंट्स यहां पर कबूल की गअीं और जो काफी अहम थीं अुनमें से कअी अैसी थीं जो हमारी पार्टिकी तरफ से नहीं आअी थीं। मै कअी मिसालें आपके सामने रख सकता हूं। वर्किंग अवर (Working hour) की अमेंडमट भी वह हमारी पार्टी की तरफ से नहीं आअी थी बल्कि अपोजिशन की तरफ से ही आअी थी। अुसे कबूल किया गया। अुसी तरह पॅनल डायट (Penal diet) के बारे में जो अमेंडमेंट अपोजिशन की तरफ से आअी थी अुसे भी कबूल कर लिया गया। अिस तरह और कअी अमेंडमेंट्स बता सकता हूं जो अपोजिशन की तरफ से आअी थीं और जिन्हें मैंने कबुल कर लिया है। और मै यह बताना चाहता हूं कि अिस कानून में जो अहम तरमीमात थीं अुन्हे तो बिना पार्टि के लिहाज के कबूल कर लिया गया है। मै यह बता सकता हूं कि आज का हमारा कानून जिस शकल में बनने वाला है वह सेंट्रल ॲक्ट (Central Act,) से भी आगे बढा

हैं और हिंदुस्थान के दूसरे सूबों के कानूनों की बराबरी करनेवाला कानून है। और किसी दूसरे स्टेट् का कान्न आजका हमारा अिस कानून से ज्यादा प्रोग्रेसिव्ह (Progressive) नहीं है।

लेकिन अपोजिसन की जावेनिगा जबतक नहीं बदलती हैं तब तक अुन्हें कोअी कानून अच्छा मालूम नहीं होगा। अुनके देखने का चश्मा ही अलग है। अुनको कोअी भी अच्छी चीज अच्छी नहीं दिखती। अुसके लिये तो क्या किया जाय? हम अुसके लिये कुछ नहीं करसकते हैं।

Mr. Speaker: The question is:

"That L. A. Bill No. XIX of 1954, the Hyderabad Prisons Bill 1954, be read a third time and passed".

The motion was adopted.

Discussion on the statement on plannig & Development in Hydarabad State

Mr. Speaker: Now we shall take up item No. 4 on the agenda, namely, discussion on the statement made by Dr. M. Chenna Reddy.

Shri V. D. Deshpande: A motion was moved by Shri V. B. Raju. Perhaps, he wants to speak on that first.

Shri V. B. Raju (Secunderabad-Caneral): Yes, if I am permitted. Mr. Speaker, Sir. The hon. Minister for planning ....

श्री. शेषराव वाघमारे (निलंगा) :—अगर आनरेबल मेंबर हिंदी में बोलें तो मुनासिब होगा ताकी सब मेंबर्स आपकी तकरीर को समझ सकेंगे।

شری وی - بی - راجو :— کئی مرتبه آپ پوچھے اور کئی مرتبه میں نے جواب دیا - یه پلاننگ ایسی ھے که اس کو سوائے انگریزی کے اردو میں بول ھی نہیں سکتے -

(Interruptions)

Shri V. B. Raju: Mr. Speaker, Sir. Many hon. Members are interrupting me.

Mr. Speaker: Speak in a language that can be understood by them. Otherwise they will be deprived of knowing what the hon. Member is saying.

Shri V. B. Raju : I feel it immensely difficult, Mr. Speaker, Sir. Interruptions. The hon. Minister for Planning has read a very long statement which contains a lot of information and details and also certain observations on the policy matters. Planning in our country started in the year 1951-52, certain broad objectives were defined and they are quite specific. The first objective is that the per capita income should be increased. It has to be followed by an equitable distribution of wealth, *i.e.*, reducing or minimising the inequalities in the possession of wealth. And thirdly, which is connected with these two, is providing full employment. To achieve these three objectives, a programme has been drawn and it is termed as Five-year Plan. I expected that the hon. Minister of planning would give some details as to how the State has endeavoured or how the Government has endeavoured to achieve these objectives through this programme. His note mostly contains matters relating to increasing production. In my opinion, increasing production is not the main factor but is incidental in implementing this programme to achieve these objectives. But as the common man understands only in terms of concrete objectives, we have to lay stress in our debates, on the programme rather than the broad policies or objectives. So I do not, at this moment, propose to go into the discussion of the objectives or policies, but confine myself to observe or throw some light on certain broad outlines of the programme. Our Hyderabad State after the Police Action had a period of two and a half years before the Plan commenced. It is very necessary to examine the finances of the State in those two and a half years before we can consider the finances in the planning period. It is nearly three and a half years since the Plan came into implementation and the basic year 50-51 is for us an important year for studying the finances of the State. The plan that has been drawn is not to create an entirely economic structure. It is only to re-model the economic structure that was handed over to us. Many have an erroneous notion that this plan is going to build entirely a new thing. They do not seem to know that we have been handed over in 1950-1951 a structure which very badly needed remodelling. To concretise, I can say that there are two parts in every residential house—one I call a public apartment and the other the private portion of the House. The drawing rroom, the study room, front verandah, all these are more for show and mean more for the visitors than for the comfort of the inhabitants in it. Similarly in our 1950-51 budget, we find a 'Nawabi' expenditure was there. That is the drawing room has been very much equipped while the three rooms dining room, kitchen, and bed room which are the prime necessaries of the house-hold people inconveniently disigned, were ill-equipped and were very uncomfortable for the inhabitants. So we had to see that this house was so remodelled as to make it more comfortable for the inhabitants. For that a plan has been drawn. I mean to say that there are two main chapters or two broad divisions in the Budget. One is the expenditure on non-developmental activity and the other is that on developmental cactivity. In the non-developmental activity, again, there are two sub-sections—one is the expenditure on administrative services and the other is payments towards liabilities and debt services. What we have been asked by our people is that the expenditure on the non-nation-building activities should be reduced and the expenditure on the nation-building items should be increased. That is how we have been asked to prepare a plan and to implement the Plan. We must see how far in these three years we have achieved this objective, or we have been able to implement that order of the people. If the hon. Members of this House would spend some time and examine the budget of 1950-51 on the expenditure side, it contains heavy expenditure on certain items, ——the Police, the Rationing Department, the Food Department, some expenditure on non-Indian State Forces, which really lay a heavy burden on the tax-payer. This expenditure has to be curtailed for the immediate reason or immediate requirement, namely to remove the deficit of 1.37 crores in that year. Unfortunately the base-year for our Plan was a deficit year. That is the planning period has been burdened with an annual deficit of 1.37 crores of rupees. So our first concern was to remove that deficit, to see that 1.37 crores of rupees every year was reduced in expenditure. This was the very first concern of ours before we could find money for feeding the planned items of development. We shall now examine whether we have been able to do so or not. Then secondly, we have been asked to change the balance between these two, that is, the expenditure on development items and non-development items. If the State is to progress it must have the minimum most expenditure on administrative services. Unfortunately, due to certain difficulties obtaining then in Hyderabad State, the per capita administrative expenditure was one of the highest. So, in these three years of planning some effort, or I can say a great endeavour was made to reduce that high expenditure and there has been definitely some success. Before I go into details of the 1950-51 budget I would like to say one thing about the Plan itself. What is the size of this Plan. The size of this Plan started with 40.58

crores before it was made known to the people in detail. It went up to 41.66 crores. But unfortunately our planners have not picked it up. Still they are maintaining 40.53. The Government of India has already made this change and it has gone into its books. The Hyderabad Plan as amounting to 41.66 has already been made known to everybody, but still we find 40.53 alone being provided every where. I do not know, in the latest note that was handed over to us after 3½ years still we find only 40.53. I hope the hon. Minister for Planning will make note of it and would ask the department and make necessary change in the figure. Afterwards some supplementary items have been added. Those items as have been made known to the House by the hon. Minister for Planning amount to 8.14 crores. It did not stop there. A further supplementary list was prepared which is stated to cost 2.37 crores which includes contour bunding also. And it seems from the Statement of the hon. Minister that the Plan is not going to stop there. It is going to be enhanced by another 3.75 crores for Lower Krishna and Poorna Projects. When all these figures are added it goes to 54 crores and I am sure that neither the Assembly Members nor the Members of the Government nor our officials will be satisfied by these 54 crores, because any body may ask for any item which may find a place in the Plan. There are items that are still missing for which, I think, expenditure has already been incurred. I have tried to prepare a list for the benefit of the hon. Minister and the hon. Members, and there is a big list which needs to be added. They are these roughly. The Community Project Development is included in the Plan but whether it contains National extension service is not known. If it contains well, quite good. It does not include Hydro-electric Scheme of Thungabadra about which we hear so much. It is strongly rumoured that sanction is being awaited, sanction is almost got and all such things are said. But I do not find it in the Plan. Then there are Tribal Welfare Schemes, and anticipated additional expenditure for repairs of breached tanks. Only the minimum expenditure was entered. But by the representation of the State Government more money is being secured for repairs to breached tanks and I do not find that the same expenditure has been included in the Plan.

In the departmental note that is given to us, under Tungabhadra 2 crores of rupees seems to be the increase over the revised estimate. The re-revised estimate will be 25 crores instead of 23 crores. Hon. Members would remember that this big project—historic project—started with 9 crores estimate, gradually went upto 23 crores, and now it is said that the estimated expenditure is 25 crores. We do not know what it would come to ultimately—it would be anybody's guess when it is complete. Now, what is the effect of this increased estimate on the expenditure during the Planning period is not considered and, to that extent, no addition has been made.

In regard to new roads also, my complaint is that no expenditure has been added for new roads. Expenditure only for the maintenance of roads has been added.

Developmental work under Nizamsagar does not find a place there. Lastly, even though the expenditure is being met from the funds of the R. T. D. itself, the expenditure estimated is not included in the Plan.

Anyhow, I have tried just to mention a few items which need to find a place in the Plan; and if those items also find a place, I am sure the size of the plan in terms of money would go upto 60 crores.

I think this will be a nearly correct picture that the Government and hon. Members of this House would keep in view.

After stating about the size of the plan, I will have to make a few remarks about the implication of these figures. Originally when the plan was prepared, unfortunately I was associated with it and I have got certain responsibility to explain......

Shri V. D. Deshpande: Why should the hon. Member feel it 'unfortunate' now?

Shri V. B. Raju: I am glad the hon. Leader of the Opposition has anticipated and put this question and I cannot but be critical about the plan and that being so, while defending myself I have to be critical. As the hon. Minister himself has suggested that he requires constructive suggestions from the House, any criticism would be to help the Government and the Department concerned to improve upon the Plan before the end of this year.

If I can explain in a few minutes,—because, to go through every item, it will be taking too much time of the House,—I must limit myself to broad details.

Originally when the plan was prepared at an estimated expenditure of 40.5 crores, it was considered, and it is now agreed also, that some money would be available in the budget of 1950-51 itself which may be taken into consideration. Only those who understand the details of finance or technicalities of finance would be able to catch the point immediately, *viz.*, that in every year's budget even without planning there is some expenditure which goes for new items. Even without the plan, every year Government open a few more schools, lay out a few more miles of road, repair a few tanks, etc., and so certain expenditure is inherent in the 1950-51 budget itself. If that budget level is maintained throughout, that expenditure is available. Originally we took into account 5.40 crores would be available to the plan from the 1950-51 budget. Thus, the real effective plan was 40.5 crores minus 5.4 crores, *i.e.*, 35 crores. New money has to be found to the extent of 35 crores. But that 5.4 crores is now reviewed and now the Government says it is 3.2 crores. We can accept that figures. So to say, the budget of 1950 itself has provided an amount of 3.2 crores. Then in the plan of 40.5 crores, there is an item, namely, other industries, 2.94 crores is purely giving loans. It is not an expenditure. The moneys of the plan can be expended in three channels : they are, (*i*) expenditure, (*ii*) investment, and (*iii*) loans. As a matter of fact, this 2.94 crores represents loans and it does not affect the targets and the working of the Government to any extent. Moreover, the loan that was intended to be given to Sirpur and Sirsilk industries was not utilised. As a matter of fact, those two industries have passed into private hands. Even at that time, it must have been in the minds of the Government members that the two industries might pass into private hands. So this 2.94 crores is not actually spent. This is another point we should bear in mind.

Even without planning, under capital works every year 3.75 crores were being provided by the Government—by the Vellodi Government, by the Chowdhury Government, by Laik Ali Government; and even if you go back still, you find in the budgets of previous years, a few crores of rupees were being provided for capital works even without plan. In 1950, 3.75 crores was provided for production capital works. Now for these five years, if that were repeated, it would come to 18.75 crores. Like that, one will find in the plan nearly 25 crores of rupees : even without the plan, they could have been expended. Even without the Five-Year Plan in the Hyderabad Budget, under capital and revenue accounts 25 crores would have been expended. What we drew actually was a plan to amount to 40.5 crores minus 25 crores. The real effective plan or the plan for new items is thus only to the tune of 15.6 crores. If anybody would examine, he would find that the new liability on the State Ex-chequer in five years was 15.6 crores. It was a very modest plan that we prepared at that time. We were calling it a big plan compared to other States ; but if anybody carefully goes through it, it was one of the smallest plans, because many of the items in the Plan were items started already by the previous Government. Take for example, Tungabhadra Irrigation Scheme, Rajulabanda Scheme, Kadam Irrigation Scheme, Ramagundam Power Scheme, Nizamsagar Hydroelectric Scheme, the Hyderabad Thermal Scheme, the District Power Scheme, etc. Under Capital Works, all these Schemes were started by the previous Government. If there was any new item in this Plan, it was Tungabhadra Hydroelectric Scheme, the expenditure towards which was not shown in the Plan. So to say, in Hyderabad we had been handed over certain expenditure which we had to maintain. That expenditure was so high even under Developmental Heads that we could not afford to take to new items. So I was submitting before the House that the Plan for new items was estimated to cost only 15.6 crores out of the 40.5 crores.

Now this 15.6 crores could be split up like this : Under capital account 9.5 crores, and under revenue account, 6 crores. Hon. Members can examine 9.51 crores in five years, *i.e.*, every year if we had provided less than 2 crores for capital works in the Government Budget for new works, we were completing the plan ; that is to say, if we had provided an additional sum of 1.9 crores (9.5 crores divided by 5) every year under the capital account, the plan would have been completed.

Similarly, if we had provided Rs. 40. lakhs under our revenue expenditure every year, we would be reaching an expenditure of Rs. 6 crores under revenue account. That is, if we had enhanced our budget expenditure by Rs. 40 lakhs every year—supposing it was Rs. 25 crores in the first year, if we had raised it to 25.4 crores in the subsequent year, 25.8 crores in the following year and 26.2 crores in the next year—we could have completed the plan. That is, under the capital account by an extra provision of Rs. 2 crores and under the revenue account by an enhancement of Rs. 40

lakhs every year, we would have reached an expenditure of Rs. 15.6 crores. When the plan was prepared, it was considered to be a modest one, because the new expenditure was only Rs. 15 crores and an extra provision of Rs. 2 crores under capital account and an enhancement of Rs. 40 lakhs under revenue account every year was not big enough. But as I said just now, if all these new items are added and if it goes up to Rs. 6 crores we do not know where we would be.

I shall now go back to the year 1950-51 and in a minute explain what the budget for 1950-51 contained on the expenditure side. In the year 1950-51, the expenditure on non-developmental works was Rs. 17 crores and the expenditure on nation-building activities was only Rs. 10 crores, *i.e.*, the expenditure side of the budget of 1950-51 was Rs. 27.39 crores. Out of this, as I have said just now, the expenditure on non-developmental activities, *i.e.*, the administrative services, payments towards liabilities and debt services, was Rs. 17.3 crores and the expenditure on nation-building activities was only Rs. 10 crores. When we came to 1953, the position was like this. From Rs. 17.38 crores we came down to Rs. 15.74 crores on the non-developmental side and on the developmental side from Rs. 10 crores we went up to Rs. 11.62 crores. So, when we work out this graphic development, reducing expenditure on non-developmental activities and increasing expenditure on developmental activities, the net effect is as follows. We have saved in these three years, 1951-52, 1952-53 and 1953-54, nearly Rs. 3.05 crores. I must congragulate the Finance Department and the Finance Minister for having placed our State's finances in a stable position by making this saving. I would like to state for the benefit of the House that under the administrative services, *i.e.*, by reducing the Police, by abolishing the rationing Department and the Supply Department, and also by reducing the expenditure on non-Indian State Forces. *i.e.*, part of the forces that were left behind and by some other items, we have actually saved Rs. 4.9 crores, *i.e.*, nearly Rs. 5 crores. But in these Rs. 5 crores (or Rs. 4.9 crores) under non-developmental items, some expenditure was enhanced. What is it? It is, our debt services and interest payment have gone up, because we have begun to borrow. If the hon. Members go through the report of the Indian Finance Commission, they will find that the per capita public debt in Hyderabad is the highest in India. Our public debt today stands at a level of Rs. 64 crores and we do not know how much the Government of India would share after the settlement of the debt. This debt is going up day after day and in these three years we had to pay an additional sum of the order of Rs. 1.85 crores towards interest, debt services, pensions, jagir commutation payments, Sarf-e-Khas payments, etc. The saving we made, as I said before, by reducing our administrative services, *i.e.*, by retrenchment, by sending away the civil teams and doing away with the dual administration, etc., was Rs. 4.9 crores, but out of this we had to forego Rs. 1.85 crores towards payment of the liabilities, which I had mentioned above. Thus, the actual saving is Rs. 3.05 crores on non-developmental items in these three years. That comes to about a crore of rupees on an average every year. What did we do in the nation-building activities; we had spent Rs. 1.35 crores more on nation-building activities. We should congratulate ourselves that we have reduced the expenditure on non-developmental activities by Rs. 3 crores and we have increased our expenditure on nation-building activities by Rs. 1.35 crores. The net effect is that in these three years working, by making adjustments between our revenue receipts and expenditure, we have added to the cash balances nearly Rs. 1.6 crores. That is to say, we have not spent much more than what we could. This is the position about expenditure and on this account I have nothing to complaint.

I shall now come to the receipts side. This is also a very important point. If one has to balance the budget, he must reduce the expenditure and enhance the revenue receipts. We are committed to the fact that we would collect Rs. 6 crores by additional taxation to feed the plan. But did we do so? What is it we have collected from our people? This must be properly considered. Sometimes we find that we are extracting more money from our people than what used to be done a few years ago. The position of the revenue receipts is like this. For revenue receipts, there are three sources: firstly, the State collects taxes from the people directly or indirectly, and there is also the commercial revenue; secondly, the Centre makes certain contributions by devolution of certain revenue and also by grants; and thirdly, certain amounts are transferred from the Reserve Fund. Through these channels our revenue receipts every year are fetched. Now, in 1950-51, the State collected Rs. 23.37 crores. What has it collected in 1953-54? Only 21.33 crores of rupees. The revenue collection by the State in 1950-51 is higher than in 1953-54. This point has to be noted. This is the crux of the problem. We are thinking that we are collecting more taxes from the people. Hon. Members might recall what I said at the time of the discussion on the budget last year: any shrewd Government or any shrewd political party would tax heavily in the first year of their term of Office, and no political party could afford to tax the people in the last two years of their being in power. That is the trouble. Now, the Congress Party is caught between the devil and the deep sea. I think we have missed the bus. And added to this there is the fall in prices. We ought to have taken sufficient care to tax the people to feed the plan in 1952-53 itself. But what did we do? We simply reduced our receipts by taking away the import duties. We lost Rs. 2 crores by that. Every one of us sitting here, without consideration of politics or party line, would agree that we need to find more money from the people if we have to implement the plan to their requirements. Can anybody disprove that we have collected less taxes or less money from the people than we did in 1950? If we are not going to get the money from the people, how are we going to balance our budget and how are we going to pay back the loans? We will be confronted with such a difficult task a later date that we have to sell all our properties, when we will not find people to purchase our properties. Our Delhi palace will become very old, and even those people who have been offering a few lakhs now will not offer that much at that time. It is the duty of every one of us to examine the revenue receipts of our State, but the question would arise: how did we manage if we have been collecting less and if we have been spending more on the developmental items?

Of coruse, as I have already submitted, we have made certain reduction in our expenditure on the non-developmental side. But, hon, Members would remember that we had a deficit of Rs. 1.3 crores in 1950-51, and if that Rs. 1.37 crores deficit was repeated in these three years we would have been deficit by about Rs. 4.11 crores. Secondly, as I had mentioned earlier, we had spent an extra amount of 1.35 crores on the developmental items. Where did we find this money from? Just now, I have showed that we have saved about Rs. 3 crores. But that is not all. The Government of India came to our rescue. We must thank the Finance Commission for this. Previously we were getting only a subvention of Rs. 1.19 crores, but on the recommendations of the Finance Commission, from 1952-53 we are getting Rs. 3.35 crores. This was a windfall and there was a sudden rise in our revenues. Thus, we had an additional income of Rs. 6.1 crores in these three years. If the Government of India had not given this additional sum—it is not a loan, mind that ; it is purely a devolution of the Income-tax revenue and also Central Excise Revenue and other grants——we would have been in deficit by Rs. 6 crores more. This provision of Rs. 6.10 crores more by the Government of India coming to our rescue has made all the difference. By that process we were able to wipe out the deficit and have added to our cash balances Rs. 1.62 crores, which is available for works on the capital side. So far about the Revenue account.

In 1954-55, we have committed ourselves to provide more for the plan. I do not know whether the same old technique as was done in 1952-53 will be repeated now, only showing the amounts in the budget and not releasing the monies under the pretext that they were not available. If such a contingency arises this year, we must take it that our plan has failed, because 1952-53 was the worst year; in 1952-53 we had spent less than what we had spent in 1950-51. On the other hand, we had shown a surplus budget. What is the fun of our showing a surplus budget and not providing for the planned items. As a matter of fact, our officers ought to have anticipated that the recommendations of the Finance Commission would be operative from the year 1952-53 and released monies in advance. That was not done. That being so, we lost a good year, 1952-53 and we sat tight without implementing the plan, particularly under the revenue account. So, I wish that the year 1954-55 would not be like that.

[*Mr. Deputy Speaker in the Chair*]

I shall now come to the Capital Account. Under this Account, the Governments that were in office before the planning period spent about Rs. 12 crores on the Tungabhadra and Godávari and other schemes.

In these, three years we have spent 16 crores. 16 plus 12 crores *i.e.*, 28 crores are thus locked up in these schemes. I shall now pose this question to the Public Works and Finance Ministers. After all the Planning Minister is merely a coordinating minister; he will only collect information-he sometimes works like a Post Office or a Despatching Section. But the concerned Minister is particularly the Minister for P.W.D. and it is an important thing that the P.W.D.Minister should keep in view and the Finance Minister should be after him: Out of this 28 crores that is kept for productive investment, what is it that we are now getting ? Nothing. In Tungabhadra we were promised, by April 1954, water would be let out to cover 1 lakh 54 thousand acres. The P.W.D. Minister told the other day that only 3 thousand new acres were brought under cultivation. But in the note circulated here yesterday, I do not find even that. So a lakh and 54 thousand acres were scheduled to be brought under irrigation before end of March 1954. Nearly six months has passed and we are expecting a statement by the P.W.D. Minister. How are we going to answer the people ? I would tell the hon. Members that we too have to pose the question to ourselves.

Shri V. D. Deshpande : And to the unfortunate Ministers (Laughter).

Shri V. B. Raju : I am sorry to state that the Leader of the Opposition is not better-placed in any way because there is nothing even the Leader of the Opposition could do. But it is the people who have to bring the land under cultivation. The water is ready in the reservior. The Government has expended the money, built the reservoir. More than 5 lakhs of acres are to be brought under cultivation ultimately. If these lands are to be levelled, bunded and terranced, who is to do it ? The Government or the people ? In the note that was submitted yesterday to us, so many questions were posed. About 7 to 8 crores of rupees are estimated to be required for bringing the land under cultivation. But in future if our P.W.D. engineers could secure the co-operation of economists and see that before the water is collected in any reservoir the land is ready for cultivation it would be very good. Otherwise waiting for fifteen years to get results after so much heavy investment would amount to liquidating our State. Nothing more or less than that. That is the fate of Tungabhadra.

Now, let us turn to Rajulabunda. At Rajulabanda the Government has to acquire a village on that side of the border. We have been hard-placed for the last three years on this score and every time the project is advanced by two years. The members may know how much money we spend as interest. Therefore there is a regular loss without return. If we are businessmen as we must be while dealing subjects like finance and economics, we will be grieved to learn that simply because of the difficulty of acquiring a certain land or a village on that side, the completion of the project is delayed indefinitely. The canal is almost ready. We do not know whether we are going to get the site or not. First we had to deal with Madras and now with Andhra, but still nothing is happening.

The third big project is Ramagundam. The Government is asking us to make an additional investment of Rs. 1 crore and 25 lakhs. But what about the target date ? The hon. Members will be surprised to know that every work is delayed by two or three years. Similar is the case with the Nizamsagar Hydro-electric scheme. That scheme was to be completed by the end of 1952 and we are now in September 1954. They are asking us for about 50 lakhs more and they promise to complete the work by the end of 1955. Even after spending, by this time 27 or 28 crores, we have not been able to get water even for three thousand acres or produce one Killowat power. More than 27 crores have thus been locked up and when are we going to have any return ? The effect of this lock-up is on the current budget i.e about 1 crore of rupees has to be spent in the shape of interest and redemption, which will have to be charged to the revenue account. We have to pay interest, every six months. We have to deposit some amount in the Sinking Fund for redumption. That is bound to affect our revenue Budget. But the receipts do not seem to go up. We have taken away customs duty. Our excise receipts are coming down. There would have been an increase in land revenue, if water was let out and more lands were brought under irrigation. Our position, is therefore precarious. If the Finance Commission had not recommended an extra 2 crores, we would have been nowhere. This has to be examined by a committee of Members of this House very thoroughly. Why are these works being delayed ? We are not going to be convinced by the excuses our officers give. There is a limit for it.

Let us take the revised estimates. I am now posing a question: Is the Government accepting the revised estimates ? Is the Finance Department accepting them ?

Dr. Chenna Reddy: Yes, Yes.

Shri V. B. Raju: If they have accepted, what is the unit cost ? Why is it going up ? Is it because, as it is stated, of increase in the number of items, increased quantities or increased rates ? We have been seeing already that the prices have come down. There is at least 25% reduction in the price of rice and other foodstuffs. Other commodities also, in their turn, are coming down in price. If that be the case, it has to be examined whether the unit cost has to be maintained at the same level or should come down. Our estimates should actually go down, in my opinion. Then alone can we complete and implement the plan. As I have already submitted, this is not a party matter. It is the concern of the Ministers, the Government, the 175 members in this House who are the custodians of the wealth and finances of the people. When we are having this 27 or 28 crores hanging in the balance, debating about a few lakhs which have to be spent for this school or that hospital or a road are minor things. We need not discuss about manures and the activities of the Agricultural Department here. They have reached the targets and they are after all spending only a few lakhs, over manures or seeds. Where we are spending crores and crores we would not give our attention and instead we talk here about the few lakhs. We are not businessmen. Members speaking on the subject of planning in our State have to draw the attention of the Government that these 27 crores of rupees must be really productive and they ought to begin to yield something.

Before I proceed further, I would like to know how much more time I would be allowed ?

Mr. Deputy Speaker : The time to be allowed to other Members would depend on the time the hon. Member takes.

Shri V. B. Raju : When I spoke about capital works, I already mentioned how in our anxiety for big projects, we are ill-spending our money and how our money is being locked up We should be very careful in the future, in the second five year plan. If everybody demands a project in his village I think it would not be leading us anywhere. Promises are given every time, but no item will be completed in the planning period. Keeping the welfare of the people in view, we should now see first, that the planned items are completed and the new items are added up later on. I do not know how the Government of India is agreeing to add every item to the spending ist. Whatever that is being asked, is added up. How the money is going to be provided for a gap of 13 or 14 crores; how the gap is going to be filled up, no one knows. No solution has been shown to fill up the gap.

The Minister for Planning and Agriculture has stated that our rice production has gone up by 101%. I will now come to the achievements. One big achievement is reserving water in the Tungabhadra reservoir. We have completed that. The second is we have removed controls and we have reached in production a level which assures us, which gives us a hope, for the future. But I am only sceptical whether this is a firm hope. The acreage under rice in 1950 base year was 12 lakhs 87 thousand acres and the figures for 1953-54 provisionally shown is 19 lakhs 27 thousand acres. Now there is an appreciation of about 7 lakhs acres. If I am incorrect, the hon. Minister may correct me.

(Pause)

The jump of 7 lakhs of acres within a period of three or four years, I am unable to understand properly. Even after spending so many crores, we have not brought under irrigation of canals even a portion of this acreage. This 7 lakh increase should be obviously under wells and tanks. In any year the monsoon fails, the acreage will come down by a million acre. Let us not take these figures of 1953-54 as a permanent feature. We must have a perenial source of irrigation. That alone will save us. The Planning Minister should take sufficient care and he would be well-advised to push up with these projects so that the level could be maintained in an year of bad monsoon.

From the point of view of production also from 3 lakhs 31 thousand to 6 lakhs 48 thousand is a jump. I can agree there because by using the Japanese method or by using more and more improved manure, production per acre could have gone up. But I want this acreage increase to be examined. I have my own doubts because I do not believe the figures given by the village officers. When there is levy, they will show lesser acreage on, when there is a free market like now, any amount of acreage can be shown. I would ask the Planning Minister if he believes the statistics given by the village officers. A seven-lakh appreciation in acreage under cultivation solely under tanks and wells, would depend only on one factor-rain God. If we are to depend on the rain God, we know what our fate would be. I want the Government to carefully examine the figures. The Government is a continuing institution. The members may come and go, but our successor must answer for all our mistakes.

I am not worried about schools and hospitals. Everywhere we are spending less after fixing up a target—we complain about lack of finance. There is no use of talking of such things.

The Minister has promised that a discussion on planning would be a regular feature. I should say that it ought to be an annual feature and every year before we take up the budget of that year, we must first examine the plan. If we can examine the plan in the session preceding the budget session, we will be in a position to say or to suggest to Government in framing or amending the budget. After 3½ years we are presented with a picture, which is incomplete. I desired, I very much hoped, a statement would be given showing: These are the planned items. In these three years this is the expenditure planned and this is the expenditure spent and this is the shortfall under every item. Similarly with the physical under every item. Similarly with the targets. These are the targets made out and the targets achieved and this is the shortfall in the targets. I hoped that on the financial and physical targets, a statement would be placed before the house. It will not be late even if it is placed before the budget session or in the beginning of the budget session. It will be very helpful to the members of the House.

Mr. Speaker, Sir, hon. Members will be able to say about their experience in the implementation of the plan in their districts, but so far as I am concerned, I can only make certain general remarks. I have done so in respect of the financial implication of the plan and the pyhsical targets. The Government, as I have suggested, would do well to come up with a proposal to constitute a committee of this House to go particularly into the major items under capital works, about the revised estimates, and about the time factor, that is, the target dates, and also about certain discrepancies that we see are happening. If that is not done, this House will not be able to do justice to the people whom it should answer and our discussion here will remain solely a debate or a criticism. I therefore appeal to the Government to come with a suggestion of that type and before it is done, Government should place more details before the Members of the House. With these observations I conclude my speech.

The House then adjourned for recess till Half Past Five of the Clock.

The House reassembled after recess at Half Past Five of the Clock.

[MR. SPEAKER IN THE CHAIR]

مسٹر اسپیکر :— یه ڈسکشن آج ختم کرنا ہے ظاهر ہے که کچھ ٹائم لمٹ (Time limit) رکھنا پڑیگا ۔

How much time will the hon. Minister for Supply take ?

Dr. Chenna Reddy : Half an hour.

مسٹر اسپیکر :— اسکے معنے یه هیں که ۷-۳۰ تک ڈسکشن هوگا ۔

And so each speech should be for about 10 or 15 minutes.

Shri V. D. Deshpande : I think the time limit should be 20 minutes.

Mr. Speaker : To each Member ?

Shri V. D. Deshpande : Yes, If much time has been taken by the mover of the motion, we cannot help it.

Dr. Chenna Reddy : That is why I am restricting myself to half an hour.

Mr. Speaker: Any how the discussion must be completed today.

శ్రీ కె. యత్. నరసింహారావు :—స్పీకర్ సర్, ప్లానింగ్ మంత్రిగారు మన రాష్ట్రముయొక్క అభివృద్ధికొరకు ఏమేమి జరిగింది, ఏమేమి చేయబడింది, ఏమేమి చేయబోతోంది, వివరంగా తెల్పుతూ మనకు 3౬ పేజీల రిపోర్టు ఇచ్చారు. దానిని మనం చూసినపుడు, ముఖ్యంగా దాని ద్వారా తెలుసుకోగల్గిందేమంటే, మనదేశంలో ఉత్పత్తి పెంచటానికి, దేశంలోని ఆహారకొరతను తీర్చటానికి మొత్తం డబ్బులోనుంచి ఎక్కువ భాగాన్ని ఖర్చుచేయటం జరిగింది. దానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వటం జరిగింది. అయితే, ఉత్పత్తి పెంచటానికి, ఆహార కొరతను తీర్చటానికి చాలారీతుల్లో డబ్బు ఖర్చుపెట్టారు. వారి రిపోర్టులో వివరంగా చూపినదేమంటే, అధికాహారోత్పత్తి స్కీముక్రింద, అగ్రికల్చరల్ డిపార్టుమెంటుక్రింద చాలా డబ్బు ఖర్చు చేసినట్లు చూపించారు. గ్రోమోర్‌ఫుడ్‌స్కీము క్రింద 3౮౬ లక్షలు ఖర్చు చేశారు. ఇవిగాక (Well Sinking) కు (Land reclamation) కు (Improved Rice) కోసం, మంచి ఎరువులు సప్లయి అనీ, ఈ విధంగా ఎన్నో రీతుల, మన వ్యవసాయాన్ని అభివృద్ధి చేయటానికి ఉత్పత్తిని పెంచటానికి ఎంతో డబ్బు ఖర్చు పెట్టినట్లుగా చూపించారు. ఈ విధంగా అనేక రీతుల వ్యవసాయాభివృద్ధికోసమని చెప్పి పెద్ద ఎత్తున ఖర్చుపెట్టటం జరిగిందన్న మాట. ఒక ప్రక్కన వ్యవసాయ అభివృద్ధికి ఉపయోగకరమైన ఎగ్రికల్చరల్ డిపార్టుమెంటు మీద పెద్ద ఎత్తున ఖర్చు పెట్టారు. రెండో ప్రక్క వ్యవసాయాభివృద్ధికి తోడ్పడే ఇర్రిగేషన్

డిపార్టుమెంటుమీద పెద్ద ఎత్తున ఖర్చుపెట్టటం జరిగింది. ఈ రెండు పద్దులపైనా పెద్ద ఎత్తున డబ్బు ఖర్చు చేశారు. "ఈ విధంగా డబ్బు ఖర్చుచేసి, ఆహారసమస్యను చాలవరకు పరిష్కరించగలిగాము, మన ఉత్పత్తిని పెంచ గలిగాం" అని చెప్తూ ప్లానింగ్ మంత్రిగారు యీ రిపోర్టును మన ముందర వుంచారు. ఆ రిపోర్టులో, మన రాష్ట్రంలో ఆహార ఉత్పత్తిని ఏ విధంగా పెంచటం జరిగిందీ చూపించారు. పేజీ ఏడు లోపల (Food Production) భారత దేశం మొత్తంలోనూ, మన సంస్థానంలోనూ ఏద్దైతే ఉత్పత్తి జరిగిందో, ఆ ఉత్పత్తిని పోల్చిచూపించారు. ౧౯౫౦—౫౧ సంవత్సరానికి ౫౨—౫౩ సంవత్సరానికి ఏద్దైతే, ఉత్పత్తిలో పోలిక ఉండెనో దానిలో అభివృద్ధి కనిపిస్తోంది అన్నారు. ఒకప్రక్క "బియ్యం, గోధుమ మొదలైన వాటిలో అభివృద్ధి జరిగింది" అని చూపిస్తూ రెండోప్రక్క "మనం చాలా మంచిగా అభివృద్ధి చెందుతున్నాం" అని మంత్రిగారు తమ సంతృప్తిని వెల్లడించారు. మనం అధికోత్పత్తిని చేశామని అంటున్నారు. మనం ఇన్ని లక్షల, కోట్ల డబ్బును ఖర్చు పెట్టిన తరువాత మనం ఏవిధంగా ముందుకు పోయాం అని స్పష్టంగా చెప్పటానికి మంత్రిగారు ప్రయత్నం చేయకపోవటం జరిగింది. ౧౯౫౦వ సంవత్సరంలో ఎన్ని టన్స్ తిండిగింజలు పండినాయి, ౧౯౫౩వ సంవత్సరంలో ఎన్ని తిండిగింజలు పండినాయి అనేదే మంత్రిగారు చూపించారు గాని, ౧౯౫౦వ సంవత్సరంలో ఎన్నిఎకరాలు సాగుఅయింది, ౧౯౫౩వ సంవత్సరంలో ఎన్ని ఎకరాలు సాగు అయింది, ఏవిధంగా ఎక్కువ పంటపండింది అనేది మంత్రిగారు ఆ రిపోర్టులో ఎక్కడా చూపించలేదు. ఇదివరకూ వ్యవసాయం వుంది. ఇప్పుడూ వ్యవసాయం వుంది. "ఇదివరకు పాత పద్ధతులతో వ్యవసాయం చేస్తే ఎంత పంట పండింది, ఇప్పుడు ఇంప్రూవ్డ్‌మెథడ్స్ ద్వారా సైంటిఫిక్‌మెథడ్స్‌ద్వారా వ్యవసాయం చేస్తే ఎంత పంట పండుతోంది, గ్రోమోర్‌ఫుడ్ స్కీము క్రింద ఏవిధంగా ఎంతడబ్బు ఖర్చు చేస్తున్నాం, ఆ స్కీము క్రింద ఎంతో డబ్బు ఖర్చు చేస్తే, వ్యవసాయంలో ఎంతో అభివృద్ధి చేయగలిగాం, అసలు అభివృద్ధి చేయగలిగామా, లేదా; అసలు ఉత్పత్తే పెరగకపోతే అధికంగా పంట పండించకపోతే కారణం ఏమిటి? ఇంత డబ్బు ఖర్చు చేసినా పంట ఎక్కువ కాకపోవటానికి కారణం ఏమిటి?, మన లోపము ఏమిటి?"— అనే విషయాలను మంత్రిగారు ఆలోచించి, ఆత్మ విమర్శన చేసుకొని సరియైన పద్ధతులలో ప్లాను తీసుకొని వస్తేనే మనం ముందుకు పోతాం, మన దేశాన్ని అభివృద్ధి చేయగలుగుతాం. మనలోని లోపాలను కప్పిపుచ్చుకోటానికి ప్రయత్నిస్తే మనంగాని, మన దేశంగాని ఏవిధంగానూ ముందుకు పోలేము. మన సమస్య లెప్పటికీ పరిష్కారం కావు. మనము అధికాహారోత్పత్తి స్కీముక్రింద గవర్నమెంటు ఏవిధంగా ఖర్చు పెట్టిందో చూడాలంటే, గవర్నమెంటువారు ప్రచురించిన స్టాటస్టిక్స్‌బుక్‌ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. అవి యంతా యదార్ధమైన స్టేటస్టిక్స్ అనే నమ్ముదాము. ఆ లెక్కలను గనుక మనం శ్రద్ధగా పరిశీలించినట్లయితే మంత్రిగారు మన ముందర పెట్టిన యీ రిపోర్టు అతిశయోక్తులతో కూడినదని చెప్పవలసి యున్నది.

౧౯౪౭—౪౮ లో గ్రోమోర్‌ఫుడ్‌స్కీము క్రింద ౬,౫౮,౫౬౭ రూపాయలు ఖర్చుపెట్టాము. ౪౮—౪౯ సంవత్సరంలో ౮,౪౩,౦౩౬ రు. ఖర్చు పెట్టాము. ౪౯—౫౦ సంవత్సరంలో ౨,౫౫,౮౪౪ రు., ౫౦—౫౧ లో ౨౯,౩౭,౩౧౧ రు. యీ అధికాహారోత్పత్తి స్కీముక్రింద ఖర్చు పెట్టాము ౫౧—౫౨ లో ౫౬,౧౫,౭౮౯ రూపాయలు, ౫౨—౫౩ లో ౩౪,౩౫,౯౮౮ రూపాయలు

౫౩—౫౪ లో ౪౫ లక్షల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టాము. అంటే యీ విధంగా అధికాహారోత్పత్తి స్కీముక్రింద ప్రతి సంవత్సరం ఎంతో డబ్బు ఖర్చు చేస్తున్నామన్నమాట. ఈ స్కీము క్రింద ఖర్చుమాత్రం ఒక సంవత రంనుంచి ఇంకో సంవత్సరానికి క్రమంగా పెరుగుతూ పోయింది. ౧౯౪౭—౪౮ సంవత్సరంలోని ఖర్చు ఈ స్కీముక్రింద ఆరు లక్షలు వుంటే, ౫౩—౫౪వ సంవత్సరానికి ఆ ఖర్చు ౪౫ లక్షలవరకు పెరిగింది. దానితోపాటు ఉత్పత్తికూడా క్రమంగా పెరగటం జరిగిందా అని చూడవలసి వుంది. ౧౯౫౦వ సంవత్సరానికి ౧౯౫౨వ సంవత్సరానికి పోల్చిచూసి, మనం ఎంతో అభివృద్ధిని సాధించాం అని అనుకొంటే మాత్రం, మనను మనమే మోసగించుకొంటున్నామని అనుకోవలసి యున్నది. భావి అభివృద్ధికి వేయవలసిన పునాదులను మనం వేయుటం లేదని అనుకోవలసి యుంటుంది. ఇంప్రూవ్డ్ మెథడ్స్‌వల్ల, సైంటిఫిక్ మెథడ్స్‌వల్ల మన దేశం పురోగమిస్తుందని అనుకొనేదానికన్నా, మన వ్యవసాయం సాధారణ పరిస్థితులలో ఎలా జరిగింది, ఇంప్రూవ్డ్‌మెథడ్స్ అని, సైంటిఫిక్ మెథడ్స్‌అని కోట్లకొలది రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి చేసిన పద్ధతులవల్ల ఎలా జరిగింది, అప్పుడు ఎంత ఉత్పత్తి జరిగింది, ఇప్పుడెంత ఎక్కువ ఉత్పత్తి జరుగుతోంది అనేది మనం శ్రద్ధగా చూడవలసి ఉంది. మన దేశానికి ఎక్కువ వాడకములో ఉండేది బియ్యము. బియ్యం ఉత్పత్తిని మనం పెంచ గలిగామా, పెంచకపోతే దానికి కారణము ఏమిటి?—అనేది మనం క్షుణ్ణంగా చూడవలసి యున్నది.

(Rice Production) ఎట్లా వున్నదంటే, ౧౯౪౨—౪౩వ సంవత్సరంలో ౧౧,౨౯,౬౧౮ ఎకరాలు కాస్తు అయినది. ౪,౯౯,౦౦౦ టన్నులు పంటపండింది. ఏవరేజీ పంట ౯౪౬ పౌనులు ౧౯౪౩—౪౪ లో ౧౪,౨౦,౭౭౫ ఎకరాలు కాస్తు అయింది. ౪, ౩౬, ౧౪౦ టన్నులు పంట పండింది. ఏవరేజీ పంట ౬౯౬ పౌనులు. ౪౪—౪౫ లో ౧౪,౧౮,౮౧౦ ఎకరాలు కాస్తు అయితే ౪,౪౭,౯౨౧ టన్నులపంట పండింది. ఏవరేజీ పంట ౭౭౨ పౌనులు. ౪౫—౪౬లో ౧౨,౫౨,౪౨౧ ఎకరాలు కాస్తు అయింది. ౪,౭౯,౫౬౨ టన్నులు పండింది. ఏవరేజీ పంట ౭౫౭ పౌనులు. ౧౯౪౯—౫౦ లో ౧౩,౯౨,౯౪౮ ఎకరాలు సాగు అయింది. ౩,౪౭,౬౦౪ టన్నులు పంట పండింది. ఏవరేజీపంట ౫౫౯ పౌనులు. ౫౦—౫౧ లో ౧౨,౮౭,౧౮౩ ఎకరాలు సాగు అయితే ౩,౩౦,౯౭౧ టన్నులు పండింది. ఏవరేజీ పంట ౫౭౬ పౌనులు. ౫౧—౫౨, లో ౧౫,౬౨,౮౧౯ ఎకరాలు కాస్తు అయితే ౪,౩౬,౧౯౭ టన్నులు పంట పండింది. ఏవరేజీ పంట ౬౨౫ పౌనులు ౫౨—౫౩వ సంవత్సరంలో, మనం పెద్దగా ఉత్పత్తిని సాధించామని చెప్పుకొనే యీ సంవత్సరంలో ౧౨, ౭౭, ౩౮౪ ఎకరాలలో ౩, ౨౫, ౬౩౧ టన్నులపంట పండింది. అంటే ఏవరేజీ పంట ౫౭౧ పౌనులు అన్నమాట. ౧౯౪౨—౪౩వ సంవత్సరానికి ౧౯౫౨—౫౩ సంవత్సరానికి పోల్చి చూస్తే, ౪౨—౪౩ లో ఏవరేజీ పంట ౯౪౬ పౌనులుంటే, ౫౨—౫౩ లో ఏవరేజీ పంట ౫౭౧ పౌనులు వున్నది. అంటే ఇంప్రూవ్డ్‌మెథడ్స్ అని చెప్పి, సైంటిఫిక్‌మెథడ్స్ అని చెప్పి ఎంతో డబ్బు ఖర్చు పెట్టిన యీ ౫౨—౫౩వ సంవత్సరంలో ఏవరేజీపంట ౫౭౧ పౌనులు అంటే ఉత్పత్తి పెరగకపోగా తగ్గినదన్నమాట. ౧౯౪౨—౪౩వ సంవత్సరంలో అధికోత్పత్తి పేర ఎటువంటి దుబారా ఖర్చు జరుగలేదు. ఆనాడు ఇంప్రూవ్డ్‌మెథడ్స్‌గాని, సైంటిఫిక్ మెథడ్స్‌గాని ఏవీ అమలుజరిపి పెద్ద ఎత్తున డబ్బు ఖర్చు పెట్టలేదు. అయినా ఆనాడు ఏవరేజీపంట ౯౪౬ పౌనులున్నదన్నమాట. దీనిని బట్టి మనము చేసిన అభివృద్ధి ఏమిటో చూడవలసి యున్నది. ౧౯౫౦వ సంవత్సరానికి ౧౯౫౨వ సంవత్సరానికి పోల్చి చూపించారు. ౧౯౫౦వ సంవత్సరంలో

౧౨,౮౭,౧౮౩ ఎకరాలు కాస్తు అయినది. ఇప్పుడు, మనం ఎంతో అభివృద్ధిని సాధించామని చెప్పుకొనే యీ ౧౯౫౨—౫౩ సంవత్సరంలో ౧౨,౭౭,౩౮౪ ఎకరాలు మాత్రమే కాస్తు అయినది. అప్పుడు ఏవరేజీ పంట ౫౭౬ పౌనులు అయితే, ఇప్పుడు ౫౭౧ ఏవరేజీ పంట వున్నది. దీనినిబట్టి, సాగు అయ్యే భూమి, ఏవరేజీ పంటకూడా పడిపోయాయని మనం తప్పకుండా అంగీకరించవలసి యుంటుంది.

అల్లాగే గోధుమల విషయం చూద్దాము. మనదగ్గర గోధుమలు ఏవిధంగా వున్నాయి? మనకు ౧౯౪౨వ సంవత్సరానికి, ౧౯౫౨వ సంవత్సరానికి పోలిక చూపించకుండా, ౧౯౫౦వ సంవత్సరానికి ౧౯౫౨వ సంవత్సరానికి పోలిక చూపిస్తున్నారు. ౧౯౪౨—౪౩వ సంవత్సరంలో ౯,౬౯,౬౨౬ ఎకరాలలో గోధుమ కాస్తు చేశారు. అందులో ౧,౩౮,౩౦౦ టన్నులు పండినాయి. ఏవరేజి పంట ౨౫౪ పౌనులు. ౧౯౫౦—౫౧వ సంవత్సరంలో ౪,౪౭,౬౧౯ ఎకరాలు కాస్తు అయితే, ౪౫,౩౯౬ టన్నులు పంట పండింది. ఏవరేజీపంట ౨౨౭ పౌనులు. ౫౨—౫౩ సంవత్సరంలో ౫౦౬,౭౨౮ ఎకరాలు కాస్తు అయింది. ౪౭,౨౯౪ టన్నులు పంట పండించాము. ఏవరేజీ పంట ౨౦౯ పౌనులు. ఏవరేజి పంట చూసినట్లయితే, ౪౨వ సంవత్సరానికి ౫౨ సంవత్సరానికి పోల్చి చూస్తే, ౧౯౫౨ లో ౨౦౯ పౌనులు ఉంటే, ౧౯౪౨ లో ౨౫౪ పౌనులు ఉన్నది. దీనిని బట్టి మనం ఈ సైంటిఫిక్ పద్ధతులు అవలంబించడంద్వారా ముందుకు పోయామో, వెనక్కు పోయామో తెలుసుకోవచ్చు. మనలను ఈ సైంటిఫిక్ పద్ధతే ముందుకు తీసుకు పోతోందా అంటే వెనక్కు తీసుకుపోతోంది. ఈ విధంగా నేను అంటున్నానంటే, ఇప్పుడు నేను సైన్సు మీద దాడి చేస్తున్నానని అనుకోకండి. ఆ సైంటిఫిక్ పద్ధతులను వారు ఏవిధంగా ఆచరిస్తున్నారు. దానిని సదుద్దేశానికై ఉపయోగిస్తున్నారా అంటే ఉపయోగించటం లేదు. ఆ పద్ధతులన్నీ కాగితాలపైననే ఉంటున్నాయిగాని ఆచరణలో ఎక్కడా కనుపించటంలేదు. ౧౯౫౦—౫౧వ సంవత్సరంలోగోధుమలు ఏవరేజీపంట ౨౨౭ పౌనులు ఉంటే ౫౨—౫౩ లో ౨౦౯ పౌనులే వున్నదన్నమాట. ఇక జొన్నల సంగతి. ప్రతి సం. కు కొక క్లుప్తంగా చెప్తాను. జొన్నలు ఉత్పత్తి ఎక్కువ చేశామని చెప్పినంత మాత్రాన సరిపోదు. జొన్నలను కాస్తుచేసిన ఎకరాలను కూడా చూపించితే అసలురంగు కొస్తా బయట పడేది. జొన్నల విషయంలో పెద్ద ఉత్పత్తిని సాధించినట్లుగా చెప్పటం జరిగింది. ౪౨—౪౩ సంవత్సరం చూడండి. ఆ సంవత్సరంలో ౯౮,౪౭,౦౭౬ ఎకరాలు సాగుఅయితే, ౧౭,౫౮,౦౦౦ టన్నులు పండించటం జరిగింది. ఏవరేజీ పంట ౩౯౭ పౌనులు. ౫౦—౫౧ సంవత్సరంలో ౭౨,౫౨,౪౮౭ ఎకరాలు సాగు అయితే ౮,౩౭,౧౮౨ టన్నులు పండించటం జరిగింది. ఏవరేజీ వంట ౨౫౯ పౌనులు. ౫౨—౫౩ సంవత్సరములో ౯౨,౦౯,౯౩౦ ఎకరాల సాగు అయితే ౧౨,౫౩,౧౭౮ టన్నులు పంట పండింది. ఏవరేజీపంట ౩౦౫ పౌనులు. ౫౦—౫౧ కంటే ౫౨—౫౩ కి కొంత ఎక్కువ పంట పండినట్లు కనిపించినా ౧౯౪౨వ సంవత్సరానికి, ౧౯౫౨వ సంవత్సరానికి పోల్చి చూస్తే, ౪౨ లో ౩౯౭ ఏవరేజీ పంటవుంటే ౫౨ లో ౩౦౫ పౌనులు మాత్రమే ఉంది. ఆనాడు గ్రోమోర్‌ఫుడ్ స్కీములేదు. దానిమీద ఖర్చు లేదు.

ఇక బాజరు విషయంలోకి వద్దాం. ౪౨—౪౩ లో ౧౮,౦౨,౩౦౬ ఎకరాలు కాస్తు అయినది. ౨,౨౩,౦౦౦ టన్నుల పంట పండింది. ఏవరేజీ పంట ౨౭౬ పౌనులు. ౫౦—౫౧ లో ౧౦

లక్షల ౪౯ ఎకరాలు కాస్తుఅయి, ౬౫,౪౪౬ టన్నుల పంట పండించబడింది. ఏవరేజిపంట ౧౪౭ పౌనులు. ౫౨—౫౩ లో ౧౪,౪౯,౯౯౩ ఎకరాలు కాస్తు అయినది. ౧,౧౨,౮౫౦ టన్నులు పండించబడింది. ఏవరేజీ పంట ౧౭౪ పౌనులు. ౧౯౪౨ లో ఏవరేజీ పంట ౨౭౬ పౌనులు అయితే, ౧౯౫౩ లో ఏవరేజీపంట ౧౭౪ పౌనులు ఉన్నదంటే మనం ఎంత అభివృద్ధి చెందుతున్నామో అర్థమౌతుంది. ఈ విధంగా, మన మంత్రిగారు చూపించినట్లుగా "మనం అధికాహారోత్పత్తి చేశాం; అధికాహారోత్పత్తి కొరకు సైంటిఫిక్ పద్ధతులకి, పెద్ద ఎత్తున ఖర్చుపెట్టడంద్వారా అధికోత్పత్తిని సాధించి, దేశానికి ఎంతో అభివృద్ధి చేశాం" అని ఏదైతే మంత్రిగారు చెబుతున్నారో అది అంతా అబద్ధమన్నమాట.

ఇర్రిగేషన్ విషయంలో, తెగిపోయిన చెరువుల నెన్నింటినో బాగుచేశాం, పెద్ద పెద్ద ప్రాజెక్టులను కట్టిస్తున్నాం, తద్వారా ఎంతోభూమిని సేద్యంలోనికి తీసుకురావటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాం, అని మంత్రిగారు వారి రిపోర్టులో చూపించటం జరిగింది. ఇప్పుడు మన స్టేటులోని టోటల్ ఇర్రిగేషన్ ఏరియా ఎంత పెరిగిందో తెలుసుకుంటే, మన చెరువులను బాగుచేయించటానికి ఖర్చుపెట్టిన డబ్బు, మన ప్రాజెక్టులుకట్టటానికి ఖర్చుపెడుతున్న డబ్బు ఏమౌతుందో తెలుసుకోవచ్చు. ఆ విధంగా ఇర్రిగేషన్ పనులక్రింద ఖర్చు పెడుతున్న డబ్బు ఏమౌతోంది? ఆ డబ్బు ఎక్కడ పోతోంది? ఆ డబ్బు అంతా నీళ్ళలో పోస్తున్నారేమో అర్థంకాదు. ౧౯౩౮—౩౯ లో (Total Irrigation area) ౧౫ లక్షల, ౩౦ వేల ఎకరాలు; ౧౯౪౫లో ౧౪,౩౬,౯౨౮ ఎకరాలు కాస్తు అయింది. ౫౦—౫౧ లో ౧౫ లక్షల ౯౮౧ ఎకరాలు, ౫౧—౫౨ లో ౧౮,౧౩,౮౮౪ ఎకరాలు ౫౨—౫౩ లో ౧౪,౩౭,౬౬౬ ఎకరాలు సేద్యము చేయుబడ్డాయి. దీనినిబట్టి, ప్రతి సంవత్సరము సేద్యం శేయబడే భూమి తగ్గుతోందని తేలుతుంది. ఇటువంటి పరిస్థితులలో వీరు నిర్మించే చెరువులు, కుంటలు, ఏమైనాయో తెలియదు. ఇప్పటికి నాలుగులక్షల ఎకరాల భూమి బీడు పడింది. మనం ప్రాజెక్టులు నిర్మిస్తున్నాం, చెరువులను నిర్మిస్తున్నాం, అని చెప్పి, ఎంతో డబ్బు ఖర్చు చేస్తున్నారు. ఆ డబ్బు అంతా నీళ్ళలో పోస్తున్నారని అనుకోవలసి వస్తుంది. లేక పోతే, చెరువుల నిర్మాణానికని కుంటల నిర్మాణానికని, చెరువుల మరమ్మతులకని ఖర్చుచేసిన డబ్బు అంతా ఎక్కడికి పోతోంది? మనం ఎగ్రికల్చరల్ డిపార్టుమెంటుమీద ఎంతో డబ్బు ఖర్చు చేస్తున్నాం. పి. డబ్ల్యు. డి. డిపార్టు మెంటుమీద ఎక్కువ డబ్బు ఖర్చు చేస్తున్నాం. ఈ విధంగా డబ్బు అంతా వృధాచేస్తున్నాము. మన మంత్రిగారు ౪౨వ సంవత్సరానికి ౫౨వ సంవత్సరానికి పోల్చి చూపించాలి. మన స్టేటులో కానిండి, ఇతర స్టేట్సులో కానిండి, యీ గ్రోమోర్ ఫుడ్ స్కీముక్రింద ఎంతో డబ్బును నీళ్ళ ప్రవాహంలాగా ఖర్చు చేస్తోంది. సంవత్సరం సంవత్సరానికి యీ స్కీముపై ఖర్చును ఎక్కువ చేస్తూ, ౫౨—౫౩ల సంవత్సరానికి ఈ స్కీముకు ఖర్చు విపరీతంగా పెంచారు. తద్వారా మనదేశం ఆహార విషయంలో ఎంతవరకు ముందుకు పోతోందో ఆలోచిస్తే, ఉత్పత్తిలో ఒక గింజకూడా ముందుకు పోవటంలేదని తెలుస్తుంది. ఈ విధంగా ప్రభుత్వం స్కీములను కాగితాలపైననే ఏర్పాటు చేస్తోంది. తప్పితే, వారి ఉద్యోగ బృందము వాటిని ఆచరణలో పెట్టేట్లు చేయటం లేదు. మన దేశముయొక్క ఆహారకొరతను తీర్చేవిధంగా ప్లానులను వేయాలి, ఆచరించాలి గాని కాగితాలమీద చూపించటానికి మాత్రమే ప్లానులను వేస్తే, దేశానికి వినియోగ పడేది ఏమిలేదు. కాబట్టి మంత్రిగారు ఇకముందు దేశానికి ఉపయోగ పడేవిధంగా, ఆచరణయోగ్యమైన ప్లానులను వేస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

* श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—स्पीकर सर, घुटने भर पानी में कितने ही गोते लगाये तो न कोअी तैरना सीख सकता है न तैर सकता है। हां, शायद कोअी डूबकर मर सकता है। अिसको जितना मैंने देखने की कोशिश की तो पता चला की किसी भी रियासत का जो आम तौर पर बजट होता है या डेवलपमेंट रहता है अुससे आगे जाने की कोअी कोशिश नुमाया तौर पर कहीं की गअी है, अैसा मै नहीं पासका। मिनिस्टर फॉर डेवलपमेंट अँड प्लानिंग ने कहा कि यह प्लान बनाया गया था बगैर लोगों को कान्फिडन्स में लिये और अिस गरज से कि कौम का जो स्टाक आफ कॅपिटल है वह बढे। अगर वह कॅपिटल सचमुच बढ जाता तो अुसका अिस्तेमाल करते हुअे हमारा मुल्क तरक्की कर सकता। मैंने अुनके पूरे स्टेटमेंट में अिस चीज को ढूंढने की कोशिश की हमारा स्टाक आफ कॅपिटल कितना बढा है और अुसके लिहाज से मुल्क की तरक्की के लिये कितना बेसिस पैदा हुआ है। मैं अिसीचीज को हाअुस के सामने रखना चाहता हूं। कान्स्टीटयूशन का हवाला देते हुअे दूसरी अेक बात अुन्होंने यह कही कि हम चाहते हैं कि अिक्वल अपर्च्यूनिटी हो, सोशल जस्टिस हो, काम करने का हक हो और लिविंग वेजेस मिलें। लेकिन अुन्होंने अपने स्टेटमेंट में कहीं भी यह बताने की कोशिश नहीं की कि कौनसी अैसी चीजें अिस प्लान के जरिये मुहैया की गअी हैं। प्लेटीटयूड से स्टेटमेंट के तौर पर तमाम बातें रखना बहुत आसान है। जैसा जंटल रेन गिरता है वैसे अल्फाज अिस हाअुस के अंदर गिरे तो अुससे अुगी हुवी चीज नजर नहीं आती। मैं समझता हूं कि अैसी प्लेटीटयूड से अैसे मसायल हल नहीं किये जा सकते जब तक कि अेक बेसिक अप्रोच अिस प्लान की तरफ नहीं किया जाता। सिर्फ अिस तरह की स्टेटिस्टिकल जगलरी से ये मसले हल होनेवाले नहीं हैं। मैं अिसकी तफसीलात में नहीं जाअूंगा; लेकिन मैं पूछना चाहूंगा कि क्या जो चीजें अुन्होंने अिसमें रखी हैं अुनसे अिसको सही तौर पर पब्लिक प्लान कहा जा सकता है? क्या अिसकी बुनियाद में अैसी चीजें हैं जिनकी वजह से हम महसूस कर सकते हैं कि सचमुच मुल्क की प्रगति होगी? हाअुस के सामने अिस चीज को लाया गया है कि सब से पहला मसला यह है कि देहात के अंदर किसान की कूवते खरीद बढनी चाहिये। लेकिन प्लान को देखने से क्या हम कह सकते हैं कि सचमुच देहात के अंदर किसान की कूवते खरीद बढ गअी है? मुझे यहां के फिगर्स मालूम नहीं हैं। लेकिन बंबअी में अिन्वेस्टीगेशन के बाद जो फीगर्स बताये गये हैं अुनसे पता चलता है कि १९३९ के मुकाबले में किसान की कूवते खरीद कम हो गअी है और पहले के मुकाबले में वह दो औंस अनाज कम लेता है और कंट्रोल खतम होनेके बाद और तीन चतुर्थांश औंस अनाज कम ले रहा है। यह जो कहा जारहा है कि अनाज की पैदावार बढ गअी है, हम सेल्फ सफीशिअंट हो गये हैं तो वह सचमुच अनाज बढने की वजह से नहीं बल्कि किसान की कूवते खरीद घट जाने की वजह से बढा हुआ मालूम होता है। अिस दृष्टि से बंबअी में जिस तरह का अिन्वेस्टीगेशन किया गया है अुस तरह की जांच हमारे यहां भी की जाय तो मुनासिब होगा। अेक ऑनरेबल मेंबर ने बताया कि प्रोडक्शन की दृष्टि से अनाज की पैदावार नहीं बढी है। जैसे माननीय सदस्य श्री. राजू साहब ने बताया कि रेनगार्ड की वजह से कुछ अिजाफा हुआ, अैसा मालूम होता है और जवार के तहत १९४३ और ४५ के दरमियान जितनी जमीन जेरेकाश्त थी और अुस वक्त जितना प्रोडक्शन था शायद अुतना ही आज भी बताया जा रहा है। जवार के सिलसिले में १९४४-४५ में १,३३,५९७ अेकड जमीन जेरेकाश्त थी और प्रोडक्शन १२,२५,३१३ टन था। आज जो प्रोडक्शन बताया जा रहा है अुससे पता चलता है कि तकरीबन अुतनी ही जमीन जेरेकाश्त है और अुतना ही प्रोडक्शन हुवा है। अिसलिये पर अेकर जवार की हद तक कोअीप्रोडक्शन

बढा है, अैसा हम नहीं कह सकते। अेकाध खेत में वह अगर बढा है तो अुस पर से आम तौर पर अेवरेज प्रोडक्शन बढ गया है, अैसा हम नहीं कह सकते। मेरा कहना है कि माननीय मंत्री महोदय यह सभागृह के सामने रखें कि जवार, चांवल, बाजरा, मका, आदि की औसतन पैदावार कितनी बढ गअी है। मेरा खियाल है कि आम तौर पर अिसकी यील्ड नहीं बढी है। जब तक अेवरेज यील्ड नहीं बढती तब तक यह समझना कि बेसीकली यह मसला हल हुआ है गलत होगा। मेरा खियाल है कि जवार की पैदावार सिर्फ खेती की तरक्की से अुतनी नहीं बढ सकती जितनी खुद किसान में अिन्सेन्टिव पैदा करने से बढ सकती है । में अुन चीजों को फिर दोहराना नहीं चाहता कि अिसके लिये बेसिक लॅंड रीफार्म्स (Basic land reforms) की जरूरत है। जो रिपोर्ट हमारे सामने रखा गया है अुसको पेश करते वक्त माननीय मंत्री महोदय ने अिसकी जरूरत महसूस नहीं की कि अिस लिहाज से हमने देहातों में तबदीली लाने की क्या कोशिश की है । वह अिस दृष्टि से देहातों में तबदीली

[*Mr. Deputy Speaker in the Chair*]

कैसे कर सकते थे जब कि अुन्होंने अिसके बारे में कभी सोचा तक नहीं ? लॅंड कमीशन की रिपोर्ट में अिसका कुछ जिकर किया जाता है । लेकिन जब यहां कोअी फिगर्स रखे जाते ह तो यह महसूस नहीं किया जाता कि अुसको हम सामने रखें । जो जेरे काश्त जमीन है अुसके बारे में मुझे कहना है कि जितनी जमीन आपने रीक्लेम (Reclaim) की है अुसके मुकाबले में जितनी जमीन वेस्ट हो गअी है चाहे वह बडे बडे जमीनदारों के पास होने की वजह से हो या और किसी वजह से हो, वह बमुकाबले अुससे जियादा है। आप फिगर्स निकाल कर देखें कि जितनी अेकरेज जमीन कल्टीवेशन में लाअी गअी है अुससे चार या पांच साल में जितनी जमीन चली गअी है अुसका नंबर जियादा है। अिसलिये यह समझना कि अिस तरह से बुनियादी तौर पर अनाज का सवाल हल किया जा सकता है सही नहीं हो सकता । अिसलिये हम महसूस करते हैं कि जब तक बुनियादी मसला हल करने के लिये कदम नहीं अुठाया जाता तब तक ये अूपरी चीजें जो अुसकी सप्लीमेंटरी के तौर पर हो सकती हैं, यह मसला हल होनेवाला नहीं है ।

दूसरी चीज अिडस्ट्रीज के सिलसिले में है । हमारा पहला अेतराज अिस प्लान के संबंधमें यह है कि सनअतें बढाने के बारे में अिसमें नहीं सोचा गया है। हैदराबाद के अंदर हम देखते हैं कि पब्लिक सेक्टर को अहमियत दी जाने की वजह से अिस प्लान के जमाने में अिडस्ट्रीज कम हो गअी हैं और माननीय मंत्री महोदय तो यह महसूस करते हैं कि जो कुछ अिडस्ट्रीज बची हैं वह भी खतम कर दी जायें तो अच्छा होगा, जैसे कि कोलमाअिन्स भी किसी को हॅंड ओव्हर कर दी जायें तो मुनासिब होगा। में समझता हूं कि यह बुनियादी गलती होगी कि जितनी बेसिक अिडस्ट्रीज हैं जिन्हें हुकूमत अपने तहत रख सकती है अुनको प्रायवेट सेक्टर को देने की कोशिश की जाय । जैसे कि अभी अेक माननीय सदस्य ने कहा कि प्लानिंग के तहत जो हमने रकम रखी थी वह लोन के तौर पर समझी जा रही थी और जब सिरपूर और सिरसिल्क बिडला के हाथ हॅंड ओव्हर कर दी गअी तो अब कहा जा रहा है कि वह प्लानिंग का हिस्सा नहीं है बल्कि हमने जो लोन दिया था, जो कैपिटल दिया था वह वापिस लेने की कोशिश कर रहे हैं । और अब तक वह वापिस नहीं आया है, यह सब को मालूम है। बिडला को जो अिडस्ट्रीज दी गअी हैं अुनसे अेक पैसा भी हमको वापस नहीं मिला है। अिडस्ट्रीज की हद तक हमने क्या प्रोग्रेस किया है वह हमें आज नहीं बतला सकते । कोल माअिन्स के बारे में

प्रामिस किया गया था कि अेक करोड से जियादा रकम हम देंगे लेकिन गये चार साल में सिर्फ ३२ लाख रुपये हम दे सके हैं। मैं हाअुस के गौरतलब यह चीज समझता हूं कि जब हमने अेक करोड से ज्यादा रकम देना तय किया था तो क्या वजह है कि गव्हर्नमेंट ने अिस बुनियादी सनअतों की तरफ तवज्जह नहीं दी और जिस कदर प्लान में तय किया था अुस कदर रकम नहीं दी अिसके साथ साथ बाकी अिंडस्ट्रीज का क्या हाल है, वह सब जानते हैं। माननीय मंत्री महोदय ने कहा कि हम अेम्प्लायमेंट देना चाहते हैं। राअिट आफ वर्क और राअिट आफ लिविंग वेजेस देना चाहते हैं। अिस प्लान में बताअिये कि राअिट आफ वर्क और राअिट आफ लिविंग वेजेस के लिये कौनसी जगह दी गअी है। अेक सादी मिल है दराबाद में बंद हुअी तो अिस प्लान के तहत क्या प्रोविजन किया गया था और राअिट आफ लिविंग वेजेस के बारे में कहां गुंजाअिश रखी गअी है ? अिसमें हाय साअुंडिंग वर्डस तो रखे जाते हैं लेकिन अुसके लिये क्या प्रोविजन किया गया है ? हुकूमत का अैलान है कि मिनिमम वेजेस देना चाहते हैं। लेकिन जब मिनिमम वेजेस कमेटी की रिपोर्ट आती है तो अुसको अिम्प्लीमेंट करने के लिये मशीनरी तैयार नहीं होगी। अगर कोअी म्युनिसीपल कमेटी मिनिमम वेजेस के लिये तैयार होती है और हुकूमत को अपना प्रपोजल पेश करती है तो अुसको मंजूरी नहीं दी जाती। अिसलिये यहां सिर्फ बातें करने से कैसे भरोसा किया जा सकता है कि जो चीजें हमारे सामने रखी जा रही हैं अुनको आप तकमील करनेवाले हैं ? ये दो बुनियादी चीजें हैं, किसानों की कूवते खरीद बढाना और अुसके लिहाज से अेवरेज यील्ड (Average yield) बढाना और देहात के हालात को सुधारना। लेकिन अिस लिहाज से यह प्लान कामयाब नहीं हुआ है, यह मेरा कहना है। शहरों के अंदर अनअेम्प्लायमेंट दूर करने के लिये सनअतों में अिजाफा करने के लिये हमारे प्लान में बहुत कम अिन्तजाम किया गया था। जो कुछ किया गया था अुसको भी हृदराबादकी हुकूमतने नहीं किया है, यह मेरा हुकूमत पर चार्ज है। ये चीजें न होनेसे अिसका लाजमी नतीजा होता है कि बाकी फील्डस पर भी अिसका असर होता है। चुनाचे प्रोजेक्टस के बारे में मैं जियादा नहीं कह सकता। पहले मैंने अर्ज किया था कि कुछ प्रोजेक्ट के कामों में पूरा करने की कोशिश की जा रही है। लेकिन जिस अुजलत के साथ अुसको करना चाहिये और अुनसे जो फायदा हासिल होना, चाहिये वह नहीं हो रहा है। तुंगभद्रा प्रोजेक्ट के बारे में कहा गया है कि दो साल और काम बढेगा और २.५ करोड और खर्च करना पडेगा । राजमंडी और गोदावरी प्रोजेक्टस के बारे में भी दो साल लगनेवाले हैं। निजामसागर के लिये तीन साल लगेंगे और ६० लाख रुपय खर्च किये जायेंगे। रामगुंडम प्रोजेक्ट के लिये भी तीन साल बढ गये हैं और सव्वा करोड रुपये ज्यादा देने पडेंगे।

अिन प्राजेक्ट पर करोडों की रकम खर्च की जा रही है। लेकिन मराठवाडे के लिये अिस प्लॅन में क्या किया जारहा है यह नजर नहीं आ रहा है। मराठवाडे में जो जमीन जोती जाती है वह जल्द से जल्द अिरिगेशन के तहत आनी चाहिये। लेकिन यह काम अभी मराठवाडे में कहीं नजर नहीं आ रहा है।

दूसरे जो बडेबडे प्रॉजेक्टस है अुनके बारे में मुझे कहना है की अुन्हें अिप्लिमेंट करने की कोशिश की जानी चाहिये। और कहा भी जाता है कि अुन्हें अिप्लिमेंट करने की हमारी पॉलिसी है। लेकिन मराठवाडे में तो अबतक कोअी स्कीम अमल में नहीं आअी है। बार बार हमें यह बताया जाता है कि पूर्णा प्रॉजेक्ट को अगले पंचसाला प्लॉन में लिया जायेगा। लेकिन मै कहता हूं कि आज भी आनरेबल मिनिस्टर यह बता नहीं सकते की अगले पंच साला प्लॅन में भी यह प्रांजेक्ट आनेवाला हैं या नहीं।

नंदिकोंडा प्रॉजेक्ट पूरा होने के बारे में बताया जा सकता है: लेकिन पूर्णा प्रॉजेक्ट पूरा होने के बारे में डिफिनेटली कुछ नही बताया जा सकता यह ताज्जुब की बात है।

ऑनरेबल मेंबर फराम सिकदराबाद ने अपनी तकरीर में कुछ फिगर्स बताते हुवे कहा कि हमारे पास कॅश बॅलन्स में कुछ रकम छूटी है। वह किस तरह से मिली है, यह मै बताना चाहता हूं। फायनान्स कमिशन की वजह से कुछ रकम मिली है। और अिस की वजह से हमारी कॅश बॅलन्सेस कुछ बढे हैं। लेकिन यह सही अुसूल नहीं है। होना यह चाहिये कि जो नॉन डेव्हलपमेंट सेक्टर्स हैं अुनके खर्च में कमी की जानी चाहिये। मैंने अिसके पहले कअी मर्तबा कहा है की हमारा जो टॉप हेवी अॅडमिनिस्ट्रेशन है अुसके खर्चे में कमी की जानी चाहिये। वहां से ज्यादा रकम बचाने की कोशिश की जानी चाहिये मै पूछना चाहता हूं कि अिस टॉप हेवी अॅडमिनिस्ट्रेशनमें आपने क्या कमी की है जो नॉन डेव्हलपमेंट डिपार्टमेंट्स हैं अुनके खर्च में कमी की जानी चाहिये। रेशनिंग के हटनेसे आपने कुछ लोगों को रिट्रेंच किया और अुससे कुछ बचत कर दिखाअी। लेकिन अिससे आपके टॉपहेवी अॅडमिनिस्ट्रेशन में बचत नहीं हुअी। आपने छोटे छोटे थर्ड ग्रेड के लोगों को और दूसरे कुछ कम तनख्वाह पानेवाले लोगों को सर्विस से अलग किया। अिससे कोअी बहुत जियादा रकम सरकार की नहीं बची है। मै निटीज यह बताना चाहता हूं कि आपकी जो फ्युडल अेमिनिटीज दी जाती है अुन्हे कम करना चाहिये और यह जो आपका ब्युरेक्रेटिक सेटअप है अुसे भी बदलने की जरूरत है। अुसके बिना आपका जो टॉप हेवी अॅडमिनिस्ट्रेशन है अुसमें बदल नहीं होगा। कस्टम्स तो आपको निकालने ही पडे क्योंकि सेंट्रल गव्हर्नमेंट अुसे रखना नहीं चाहती। अिस लिये अुसका खर्चा कुछ कम हो गया। लेकिन अिस में गव्हर्नमेंट ने कोअी अपनी पॉलिसी का अिजहार नहीं किया है। कुछ बातें तो अुन्हें मजबूरन करना पडा है। हुकूमत करना पडता है, अिस लिये कअी बातें हुकूमत करती है, यह बिलकूल साफ है।

यह कहा गया की अिस साल कोअी नये टॅक्स नहीं लगाये गये हैं। लेकिन यह कहना सही नहीं है, मै बताना चाहता हूं कि टॅक्स नहीं बढाये हैं, यह सच नहीं है। दूसरे स्टेटों से अेकसानियत लाने के खियाल से कुछ टॅक्स जरूर कम कर दिये गये हैं। कस्टम्स आदि भी निकाल दिया गया हैं, लेकिन अुसकी जगह पर सेल्स टॅक्स लगा दिया गया है। और जो कमी हुअी है वह सेल्स टॅक्स से पूरी की जा रही है। अेक्साअिज के टॅक्स में कमी हुअी है तो सेल्स टॅक्स लगाकर वह कमी पूरी की जा रही है।

Shri V. B. Raju : The sum total of the total tax collection is less.

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—अिसमें क्या बडी बात है ? आप यदि प्राहिबिशन करें तो लोग शराब आदी नहीं पीयेंगे और आपकी टॅक्स की सम टोटल (Sum total) तो कम हो सकती हैं। लेकिन लोग ज्यादा शराब नहीं पीते हैं या अुन्की कुवते खरीद अुतनी नहीं हैं अिस लिये वह पी नही सकते तो अैसे हालात में यह कहना की टॅक्सेस का सम होटल (Sum total)

कम होगया है यह ठीक नहीं है। अिसके लिये मै तो कोअी अप्रिसियेशन नहीं दे सकता हूं। और यह कोअी अप्रिसियेशन देने लायक काम भी नहीं है। जब कोअी टॅक्स बढाने की गुंजायश देखी जाती है तो अुसे लुभावनी नजर से देखा जाता है। जैसे हमें यदि शराब आदि से जियादा टॅक्स वसूल होता हैं तो वह खराब होते हुअे भी लुभावनी नजर से दखकर अुसे बंद नहीं किया जाता है फिर चाहे वह खराब ही क्यों न हो। अिसमें हुकूमत ने अपनी टेस्ट का सबूत दिया है। मै तो यह कहता हूं कि आज टॅक्सेस बढाने की अुनकी हिम्मत नहीं है। अिस लिये नहीं बढाये जा रहे है। लेकिन जोंहि अिसे बढाने का मौका मिलेगा अिसे जरूर बढाया जायेगा। आज हमारी जो फॅयनान्सियल पोजिशन है वह बॅंक्रप्ट पोजिशन है। हमारा कर्जा बढता जा रहा है और आज की हमारे करंट अॅसेस्ट्स (Current Assets) और करंट लायबलीटीज (Current Liabilities) की क्या हालत है ? हमारी लायब्लीटीज तो बढती जा रही हैं और असेट्स में कमी होती जा रही है। अिस लिये हम नये प्लॅन्स नहीं बना सकते हैं।

मै हुकूमत के सामने यह बात रखना चाहता हूं कि अगर आपको अपने प्लॅन्स यशस्वी करने हैंतो आपको अिसके लिये आमदनी के कुछ दूसरे जराये खोजने पडेंगे। नये जराये में मैं यह सुझाना चाहता हूं कंपलसरी सेव्हिंग स्कीम (Compulsory saving scheme) गव्हर्नमेंट को बनानी चाहिये। हुकूमत को जब पैसे की जरूरत होती है तब वह बराबर लोगों के पास मांग कर सकती है। अिस लिये हुकूमत को आअिंदा चलकर कंपलसरी अिनव्हेस्टमेंट (Compulsory investment) की कोशिश करनी चाहिये। और यह जो कंपलसरी अिनव्हेस्टेमेंट होगा वह ग्रेडेड (Graded) तरीके पर होना चाहिये। जिसका अिनकम जियादा हैं अुनके पास से जियादा अिनव्हेस्टमेंट लेना चाहिये। जिस तरह से अिनकम टॅक्स को ग्रेडेड तरीके पर ही रखा गया है अुसी तरह अिसे भी रखा जाय तो मुनासिब होगा। तभी प्लॅन के लिये गव्हर्नमेंट को पैसे मिल सकते हैं। जो बडे बडे व्यापारी या कारखानदार हैं अुनसे ज्यादा रखम वसूल की जानी चाहिये और अिन्हें कंपलसरी अिनव्हेस्टमेंट करने के लिये कहना चाहिये। अलबत्ता यह ग्रेडेड तरीके पर ही होगा।

दूसरी अेक और बात मैं हाअुस के सामने रखना चाहता हूं। वह यह कि हम अॅन्युअटीके तौर पर जो रकूमात दे रहे हैं और जो पेमेंट्स किये जाते हैं अुन्हे हम कुछ अर्से के लिये रोक सकते है। मैंने सुना है, कि तुंगभद्रा प्रोजेक्ट के लिये निजाम के प्रिविपर्स से रकम खर्च हो रही है। अिसी तरह से दूसरी भी जो प्रिवि पर्सेस हैं अुन्हें भी अिन प्लॅन्स के लिये खर्च किया जा सकता है।

डिस्ट्रिक्ट डेव्हलपमेंट लोन भी निकाला जा सकता है। अुसमें रेल्वे, रोड्स और दूसरी चीजें बानाने के लिये अिंतजाम किया जासकता है। अिसमें यह भी हो सकता है कि वहां के लोगों की कमिटी बनाकर यह तय किया जाय की अुस डिस्ट्रिक्ट का कौनसा काम हुकूमत की तरफ से होगा और कौनसा काम वहां की रिआया की तरफ से किया जायेगा। अिस तरह तय करके यदि काम किया जाय तो काम ज्यादा जल्द तकमील हो सकते हैं, अैसा मेरा ख्याल है। अिस तरह यदि कोशिश की जाय तो जरूर यह अेक अच्छा काम होगा। हमारा जो दूसरा पंच साला प्लॅन होनेवाला है [illegible] अिन तमाम बातों पर गौर करना चाहिये। तब हम अुसे किसी हदतक पूरा करसकें

मैं अेक और चीज कहकर अपनी तकरीर खतम करूंगा। मैं सोशल सर्वीस के बारे में कुछ बताना चाहता हूं। हमारे यहां जो बॅकवर्ड क्लासेस हैं अुनके लिये अिस प्लॅन में कोअी खास चीज नहीं रखी गअी है। जिस तरह से आज अिंडस्ट्रीज में वर्क लोड बढ रहा है अुसी तरह आज अेज्युकेशन में भी वर्क लोड काफी बढ रहा हैं यह मै खास तौर से आपके सामने रखना चाहता हूं। जिस तनासुब से तुलबाओं की तादाद आज बढी है अुतनी तादाद टीचर्स की नहीं बढी है। और स्कूल्स की तादाद भी जितनी बढनी चाहिये थी नहीं बढी है। स्टेट में आज तुलबाओं की तादाद तो दुगुनी हुअी है। और स्कूल्स की तादाद तो डेढ गुना से ज्यादा नहीं बढी है। टीचर्स की तादाद भी ज्यादा नही बढी और अुनपर काम का प्रेशर भी ज्यादा पड रहा है, पहले अेक टीचर ३० तुलबाओं को पढाता था और आज अुसे ६० तुलबाओं को अेक क्लॉस में पढाना पढ रहा है। अिसकी तरफ जितनी तवज्जह दी जानी चाहिये, नही दी जा रही है।

यह कहा गया कि हमने स्कूल्स की तादाद में भी काफी अिजाफा किया हैं लेकिन यह कहना सही नहीं है। क्योंकि दिवानी के १४ हजार विलेज़ और जागिरी के भी कुछविलेजेस आपके पास आये हैं और यही तादाद कोअी डेढ गुना से ज्यादा बढी है। अिस लिये स्कूल की तादाद में भी डेढ गुना का अिजाफा होना लाजमी था। हालात को नॉर्मलाअिज करने के लिये ही अितना अिजाफा करना जरूरी था; क्योंकि जागिरी अेरियाज में पहले स्कूल्स आदि नहीं थे अुन्हें तो स्कूल देना जरूरी था। अिस लिये दिये गये। जिस रफतार से आज कार्य किया जा रहा हैं अुसमें तेजी लाने की जरूरत है। अिस साल के बजेट में अेज्युकेशन के लिये १८ या १९ परसेंट रखा गया है लेकिन वह काफी नहीं हैं। मेरा कहना है कि अिसके लिये कम से कम २२ या २५ परसेंट तक रकम मोहिया की जाय तो मुनासिब होगा। मेरा खियाल है हर तालुके के लिये ज्यादा रकम मोहिया करने की जरूरत है।अुसी तरह हमारे अेज्युकेशन डिपार्टमेंट में और युनिव्हर्सिटी में भी जो थोडा बहुत टॉप हेवी अॅडमिनिस्ट्रेशन है अुसे कम किया जा सकता है। अुसके बारे में भी सोंचा जाना चाहिये। टेकनिकल और मेडिकल स्कूल्स के बारे में भी मेरा कहना है की अिनकी तरफ भी जितना ध्यान दिया जाना चाहिये वह नही दिया जा रहा है।

अिक्वल अपरच्युनिटीज के बारे में भी कहा जाता है। लेकिन जैसा की मैंने अभी पहले कहा था कि अिन्हें कोअी अमिनिटीज देने का या और किसी तरह का अिंतजाम अिस पंच साला प्लॅन में नही दिखता है। जिस तरह हम भिखारी को पैसा देकर समझते हैं हमने बडा पुण्य किया है अुसी तरह अुनके सामने ४, ५ लाख रुपये फेक देने से मसला हल नही होगा। आज हमारे समाज पर यह जो धब्बा हैं अुसे मिटाना हैं तो अुनके लिये खास अिंतजाम अिस प्लॉन में करने की जरूरत है। लेकिन हमारे प्लॅन में अुन्हे कही शरीक नही किया गया है। यह जो मसला है वह अुनके लिये चार या पांच लाख रुपये देने से हल नही होनेवाला हैं। यह तो अुन्हे बहुत ही कम दिया जा रहा है।

ऑनरेबल मेंबर फ्रम सिंकदराबाद ने जो सजेशन दिया हैं कि आअिंदा जो प्लॅन बनाया जा रहा है अुसके लिये अेक कमिटी बनाअी जानी चाहिये। हाअुस के मेंबरों को यह मौका दिया जाय कि वे अिसकी तपसिलात में जाकर सोंच सकें और बजेट सेशन के पहले अुन्हें अिस पर गौर करने का मौका मिला तो वे अपने सजेशन दे सकेगें। लेकिन अिससे भी बहुत कुछ फायदा होगा यह मानने के लिये मैं तैयार नहीं हूं। लेकिन कम से कम कुछ रिअॅलोकेशन तो जरूर हो सकता है और अिस

लिये अुनका यह जो सजेशन है अुसकी मै ताअिद करता हूं । बेसिक चेंजेस तो होने की अुमीद कम है; लेकिन मैं अपील करूंगा कि यह जो सजेशन दिया गया है अुसे मानना मुनासिब होगा ।

मैं ट्रेजरी बेंचेस से अपील करूंगा कि सेकंड फाअिव्ह अियर प्लन बनायेंगे तो अुस वक्त अुसे नीचे से बनाना चाहिये । हर देहात से स्कीमें मंगानी चाहिये । और फिर अुसके अूपर सोंचा जाना चाहिये नहीं तो देहात के लोग कोअी अेक काम चाहते हैं और प्लॅन में कोअी दूसरी ही चीज शरीक की जाती है । और अैसे हालत में जो काम लोग चाहते हैं वह नही किया गया तो लोगोंको बडी डिसअपॉअिंटमेंट होगी । मैंने कअी बार कहा है कि हमारा जो सबसे बडा कॅपिटोल है वह हमारी मेहनत या लेबर है । अुसको ज्यादा से ज्यादा अिस्तेमाल में लाने कोजरूरत है और अिसके लिये जो प्लॅन आप बनायेंगे अुसके लिये लोगों का पूरा कोआपरेशन चाहिये ।

यह कहा गया कि यह नॉनपार्टी काम है और अिसमें किसी पार्टी पॉलिटिक्स का लिहाज नहीं किया जाना चाहिये और सब लोग मुतफिका तौर पर अिस काम को करना चाहिये । मै भी अिस बात को मानता हूं । लिडर ऑफ दी अपोजिशन के जावे नजर के बारे में बहुत कुछ कहा गया । मेरा तो जावेनजर बिलकुल साफ है और मै तो अिस बात को मानता हूं कि यह नॉन पार्टी का काम है और अिसमें सब लोग शरीक होकर काम करना चाहिये । लेकिन बात यह है कि असली मैदान में जब काम किया जाता है तो अपोजिशन को अुसमें आने का मौका ही नहीं दिया जाता है। जहीराबाद और बीदर में ज्यादा काम होता है और करीमनगर और वरंगल में यदि ज्यादा काम नहीं होता और लोगों में ज्यादा अिन्थीजिआजम नहीं है तो अिसकी क्या वजह है या सोंचने की बात है । नॉनपार्टी आअुटलुक (Non Party out look) जो लिया जाना चाहिये वह नहीं लिया जाता है यह मेरा कहना है । अिस लिये सब जगह बराबर काम नहीं हो रहा है ।

यह जो कमिटीयां जगह जगह बनाअी जाती हैं अुनमें लोगों से जो नुमाअिंदे चुनकर आये हैं अुन्हें लेना चाहिये । लेकिन अैसा नहीं होता है । मै पूछना चाहता हूं कि करीमनगर में जो कमिटी है अुसमें अपोजिशन की तरफ से कितने लोग हैं ? अपोजिशन के लोगों को जानबूझकर अेक्सक्ल्यूड किया गया है ; क्योंकि वहां के सरकारी ओहदेदार हैं और अफसर हैं अुनका और अिनका रिलेशन ठीक नहीं है, लिहाजा अुन्हें कमिटी में नहीं लिया गया । जो लोगों के नुमाअिंदे के तौर पर चुनकर आये हैं अुन्हें अिस कमिटीज में नहीं लिया जाता है और यह कहा जाता है कि यह नॉनपार्टी मसला है और सबको अिसमें हाथ बटाना चाहिये । लेकिन जब कमिटीज आदि बनाअी जाती हैं तो पी. डी. अेफ. के मेंबरोंको अुसमें नहीं लिया जाता है । और अुन्हें जानबूझकर अेक्सक्ल्यूड (Exclude) किया जाता है । यह सही काम का तरीका नहीं है ।

आखिर में ऑनरेबल मेंबर फ्राम सिकंदराबाद ने जो सजेशन दिया है अुसकी ताअीद करते हुअे मै अपनी तकरीर खतम करता हूं ।

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— میں آنریبل ممبرس سے خواهش کرونگا که وه مقرره ٹائم میں اپنی تقریر ختم کرلیں۔

* شری شرن گوڑہ انعامدار (اندولہ - حیورگی) :- مسٹر اسپیکر سر - آج ھاؤز کے سامنے فرسٹ فائیو ایر پلان کے بارے میں آنریبل منسٹر فار پلاننگ کا ایک اسٹیٹمنٹ آیا ھے - پہلے بھی کئی میٹیریلس ھاؤز کے سامنے لائے گئے تھے - اون میٹیریلس اور اس اسٹیٹمنٹ کو دیکھا جائے تو ھم کو معلوم ھوگا کہ اس میں بعض چیزیں ایسی کہی گئی ھیں کہ یہ پیپلز پلان (People's plan) ھے - اس کو خود جنتا نے بنایا ھے - حکومت تو صرف اون کو گائڈ (Guide) کرتی ھے - لیکن جب ھم نے فرسٹ فائیو ایر پلان کو دیکھا تو معلوم ھوا کہ وہ اس طرح کا نہیں ھے - بلکہ چند آفیسرس اور رولنگ پارٹی کے لوگوں نے بیٹھکر اپنے ھی نقطہ نظر سے اپنے ھی تصورات کے تحت اس کو بنایا ھے - آزادی حاصل کرنے کے بعد ھمارے سامنے جو اھم مسائل تھے اون کے حل کے لئے پلاننگ ضروری تھی - پلاننگ کی ضرورت اس وجہ سے محسوس کی جاتی ھے کہ جنتا کے سامنے اون کے فوڈ (Food) کا کلوتھنگ (Clothing) کا اون کے اسپلائمنٹ (Employment) کا اور دیگر ضروریات زندگی کا جو پرابلم (Problem) ھے وہ حل کیا جاسکے ان چیزوں کو سہیا کرنے کے لئے کیپٹل انوسٹ (Capital invest) کیا جاتا ھے - اور اس کے لحاظ سے یہ بھی دیکھا جاتا ھے کہ اس پلاننگ کی وجہ سے ھم کو کیا امیڈیٹ رٹرن (Immediate return) ملنے والا ھے - اس رٹرن سے ھم اپنی پلاننگ میں کس طرح کی ترقی کر سکتے ھیں - لیکن حیدرآباد کے فرسٹ فائیو ایر پلان کو اگر دیکھا جائے تو معلوم ھوگا کہ اس پلان کی وجہ سے ھمیں جس قدر رقم خرچ کرنا پڑرھی ھے اوس کا رٹرن ملنے والا نہیں - نہ اوس کی ریوینیو سے پلان کو آگے بڑھانے میں مدد مل سکے گی - آج ھمارے سامنے جو سب سے زیادہ اھم مسئلہ ھے وہ فوڈ پرابلم ھے - اگریکلچر (Agriculture) کا پرابلم ھے - کاشتکاروں کی حالت سدھارنے کا سوال ھے - ملک میں کھاد پدھار بڑھانے کا سوال ھے - ھم پلاننگ کے تحت جو پیسہ خرچ کر رھے ھیں اوس کے تحت بعض لوگ یہ امید کر رھے ھیں کہ تین سال میں ھی کافی ترقی کی جائے گی لیکن میں کہونگا کہ پانچ سال میں بھی (۵۰) فی صد ترقی بھی ھم نہیں کر سکینگے - مجھ سے پہلے آنریبل ممبرس نے جو کچھ کہا ھے اوس کو دھرانا نہیں چاھتا - لیکن یہ کہونگا کہ پراجکٹس میں پانی جمع کرنے کا کام تو کیا گیا ھے لیکن جس ایریا میں پراجکٹ تیار کیا جاتا ھے وھاں لینڈ ڈیولپمنٹ (Land development) کا جو ایریا ھوتا ھے وہ برابر ڈیولپ نہیں کیا گیا - ڈیم (Dam) تیار ھوگیا اور پانی بھرگیا - لیکن اس کے بعد لینڈ کے بارے میں وھاں کے لوگوں کے بارے میں اس کو یوٹیلائز (Utilise) کرنے کے لئے نظر کی جائے تو یہ پلاننگ کامیاب ھو سکتی ھے لیکن ایسا نہیں سوچا گیا - تنگبھدرا پراجکٹ کے بارے میں میں یہ کہہ سکتا ھوں کہ یہ پلان ھمارے فائیو ایر پلان کا نہیں ھے بلکہ اس سے کئی برس پہلے حکومت حیدرآباد اور حکومت مدراس نے ملکر یہ پلان بنایا تھا اور اس پر عمل کر رھے تھے - یہ کام کافی آگے بڑھنے کے بعد باقی کام کو البتہ پورا کمپلیٹ (Complete) کرنے کی ذمہ‌داری موجودہ حکومت پر آئی ھے - لیکن اس میں بھی دس بیس میل کی کینال تیار کرنے اور سہولتیں دینے کے لئے

نہیں سوچا گیا ۔ اگر سوچا بھی گیا ہے تو بہت کم ۔ یہ کہا جاتا ہے کہ وہاں کے لوگ اریگیشن (Irrigation) کے معاملات میں دلچسپی نہیں لیتے اس لئے وہاں دوسری جگہ سے لوگوں کو لاکر بسایا جائے ۔ میں سمجھتا ہوں کہ یہ غلط ہے بلکہ وہاں ڈیامس (Dams) تیارکرنے اور بھلائی کا کام کرنے کی ترغیب ہی نہیں دی جاتی ۔ وہاں اس کی کوئی گائڈنس (Guidance) نہیں کرتے اور جب وہ دلچسپی نہیں لیتے ہیں تو انہیں ”ان فٹ،، (Unfit) کہا جاتا ہے ۔ میرا یہ کہنا ہے کہ پلاننگ کے ساتھ ساتھ جو دیگر کام سائڈ بائی سائڈ (Side by side) ہونے چاہئے تھے وہ نہیں ہوئے جس کی وجہ سے وہاں کے لوگوں کو سفر (Suffer) ہونا پڑرہا ہے ۔

تیسری چیز میں یہ کہنا چاہتا ہوں کہ انڈسٹریل ڈیولپمنٹ (Industrial Development) کو نظر انداز کیا گیا ہے جیسا کہ ابھی ذکر کیا گیا ۔ میں یہ کہونگا کہ اگرچیکہ ہمارے پاس لارج اسکیل انڈسٹریز (Large Scale industries) کی ضرورت نہیں ہے لیکن دیہاتی کاشتکاروں کے لئے چھوٹے پیمانہ پر جو سائڈ بزنس (Side business) یا سائڈ آکوپیشن (Side occupation) ہونا چاہئیے وہ نہیں ہے جس کی وجہ سے زراعت کی آمدنی کم ہونے سے ان کے فیملی بجٹ میں جو ڈیفیسٹ (Deficiet) رہتا ہے وہ پورا ہو سکے ۔ اس کے لئے کینال سائڈ کو بڑھانا چاہئے تھا اور یہ اوسی وقت بڑھائی جاسکتی ہے جب کہ تنگبھدرا پراجکٹ کے تحت ہائڈرو الکٹرک رائچور۔ محبوب نگر حیدر میں سپلائی کیجاتی ۔ اس میں رام گنڈم ۔ کریم نگر ۔ عادل آباد ۔ کھمم اور میدک کے کچھ حصہ کو بھی لیا جا سکتا تھا ۔ ایسا نہونیکی وجہ سے ویورس اسوسیشن (Weaavers Association) کا جو ڈیمانڈ ہے انکو آپ کب تک پیسہ بھرتے رہیں گے ۔ آرٹ اینڈ کرافٹ کے سلسلہ میں جو پالیسی حکومت کی ہونا چاہئے وہ نہیں ہے ۔ اس پر ہماری حکومت حیدر آباد نے آج تک نہیں سوچا ہے ۔ صرف یہ کہا جاتا ہے کہ اسکیم تیار کر رہے ہیں ۔ رام گنڈم پاور اسکیم کے اس میں صرف فیگرس ہیں ۔ یہ لائن ڈالنا ہے ۔ وہ لائن ڈالنا ہے ۔ سنگل سرکوئٹ (Single circuit) کرنا ہے ڈبل سرکوئٹ کرنا ہے ۔ لیکن اس سے کتنا پاور دینگے ۔ اس سے کتنے انڈسٹریز ڈیولپ ہونگے اور مزید کتنا پیسہ خرچ ہو رہا ہے یہ نہیں بتلایا گیا ہے ۔ پلان کے تحت ہمیں چالیس کروڑ روپیہ پانچ سال میں خرچ کرنا ہے لیکن تین سال میں $\frac{1}{3}$ پروگرام بھی پورا نہیں ہوا ہے ۔ صرف فیگرس بتلائے ہیں ۔ یہ نہیں بتلائے کہ کونسا کام کتنا باقی ہے کونسے پراجکٹ میں کتنا پانی چھوڑا گیا ہے ۔ اور اس سے کتنا فائدہ ہوا اس کے متعلق کچھ نہیں ہے ۔ یہاں شروع سے آخر تک فیگرس کی بھرمار ہے اور اسکے بعد ہم دیکھتے ہیں کہ نتیجہ صفر ہے ۔ میں پوچھنا چاہتا ہوں کہ آپکے پلانس سے کیا ڈیولپمنٹ ہورہا ہے ۔ جب منسٹر صاحب دورہ پر جاتے ہیں کیا انہوں نے ہمارے مزدور پیشہ لوگوں کو جنہیں ہم پے (Pay) مزدور کہتے ہیں انکے چہرہ پر کوئی رونق دیکھی ہے کیا انکی زندگی کے مختلف شعبوں میں کوئی تبدیلی ہوئی ہے ۔ کم ازکم میں تو ان میں

کوئی تبدیلی نہیں پاتا - اس لئے ہمارا یہ فرض ہے کہ صحیح معنوں میں دیہاتوں میں رہنے والوں کو آگے بڑھائیں اور اس جمہوری زندگی میں انہیں اپنے ساتھ ساتھ لے جائیں - انہیں زیادہ سے زیادہ کام کرنے کے مواقع فراہم کئے جائیں اور پروڈکشن بڑھایا جائے تاکہ ساتھ ساتھ انکی پرچیزنگ کیپاسٹی (Purchasing capacity) بھی بڑھے - ان تمام چیزوں کو سامنے رکھتے ہوئے میں ہاؤس سے یہ کہنا چاہتا ہوں کہ ہمکو دیہاتوں کے لوگوں کو زیادہ سے زیادہ کام مہیا کرنے کے لئے جو پلاننگ کرنا تھا وہ اس میں نہیں ہے - ڈیولپمنٹ بلاکس (Development Blocks) اور نیشنل اکسٹنشن سرویس (National extension service) پر جو پیسہ خرچ کر رہے ہیں اس میں صرف چند لوگوں کا پیسہ آیا ہے کیونکہ اس کی بھی ایک پولیٹیکل سائڈ ہے - آنریبل منسٹر کی کانسٹیٹیونسی میں زیادہ پراجکٹ کہلے ہیں تاکہ وہ آئندہ الکشن میں واپس آسکیں - ایسا پولیٹیکل پرپز (Political purpose) اس میں ہے جو نہ ہونا چاہئے تھا - میں آپ کو بتلاؤں کہ پہلے جو چھ بلاکس ہیں ان میں سے پانچ کانگریس کے حلقہ انتخابات میں ہیں - اس کے بعد جو بارہ تیرہ بلاک بننے والے ہیں ان میں سے نو کانگریسی حلقوں میں ہیں -

ಶ್ರೀ. ಎಲ್. ಕೆ. ಷರಾಫ್ :—ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೀರಾ?

ಶ್ರೀ. ಶರಣಗೌಡ ಇನಾಂದಾರ್ :—ಗಂಗಾವತಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ.

یعنی بتلانے کا مقصد یہ ہے کہ وہاں کیا انیائے ہوا وہ ہاؤس کے سامنے آئے - وہاں دو بلاکس کھولے ہیں کیونکہ وہ پراجکٹ ایریا تھا اس لئے وہاں رکھنا ضروری تھا - لیکن گلبرگہ میں بھی کانگریس کانسٹیٹیونسی میں لاکر ڈالے ہیں - اگر گلبرگہ والے مانگ کرتے ہیں تو ٦٠ بلاکس میں سے آپ انہیں اکسٹرا دیسکتے تھے - اسطرح الاٹمنٹ آف بلاکس (Allotment of blocks) میں پارشیالیٹی (Partiality) ہوئی ہے - اس میں عہدہداروں کی پارشیالیٹی بھی حد سے بڑھ گئی ہے - سب عہدہدار یہ سمجھتے ہیں کہ اگر کانگریس ممبرس کی اڈوائزری باڈی کو نہ مانیں توکل صبح ہونے تک انہیں سسپنڈ (Suspend) کیا جائے گا - یا انہیں اٹھا کر کہیں اور پھینک دینگے - حالانکہ گورنمنٹ آفیشلس کا یہ کام ہونا چاہئے کہ کسی پارٹی سے ناتا نہ رکھتے ہوئے کام کریں اور ہر حلقہ سے جو لوگ آتے ہیں انکے رجحانات کو معلوم کریں کیونکہ صرف کانگریس کے لوگ ہی جنتا کا رپریزنٹیشن (Representation) کرنے کا ٹھیکہ نہیں لئے ہیں - میں سمجھتا ہوں کہ یہاں جتنے یم - یل - ایز - ہیں ان سب کو رپریزینٹیشن کرنے کا حق ہے اور اونکی رائے ڈیولپمنٹ اور پلاننگ میں لیجانی چاہئے - ورنہ صرف اوس بازو کے ممبرس کو لیکر اس بازو کے ممبر کو نہ لیتے ہوئے لاکھوں روپیہ خرچ کرکے میں نہیں کہہ سکتا کہ زیادہ فائدہ اٹھائینگے - اگر ایسا کریں گے تو میں سمجھتا ہوں کہ یہ پلاننگ عوامی بھلائی کے لئے نہیں ہوگی اور یہ سمجھا جائے گا جیسا کہ گذشتہ حکومت کی روایات تھیں کہ اپنے خاندان کے فائدے کے لئے اور دیگر

اغراض کے حصول کے لئے پلاننگ ھوتی تھی ویسا ھی کانگریس بھی کررھی ھے ۔ اس میں جنتا کا رپریزنٹیشن نہوگا تو یہ سوشیل ان جسٹس (Social unjustice) ھوگا ۔

ابھی ایجوکیشن کے بارے میں ایک آنریبل ممبر نے کہا ۔ آج ایجوکیشن پر جو پیسہ خرچ کیا جارھا ھے وہ میں مانتا ھوں کہ زیادہ ھے اور چونکہ لوگوں کا ڈیمانڈ ھے اور انکی خواھش کو پورا کرنا ھماری جنتا گورنمنٹ کا فرض ھے لیکن ھمارے ڈسٹرکٹس میں جو عہدہ‌دار ھیں جو ناظر یا انسپکٹرس ھیں انکی حالت کو دیکھتے ھوئے ھر سال پانچ دس کروڑ روپیہ ایجوکیشن پر خرچ کرنے سے کوئی فائدہ اس‌وقت تک نہیں ھو سکتا جب تک کہ ان عہدہ‌داروں پرکافی نگرانی نہ کیجائے ۔ جبتک انکے کیرکٹر میں تبدیلی نہو لوگوں کی مانگ پوری نہیں ھو سکتی ۔ مدرسوں میں کئی ٹیچرس غائب رھتے ھیں لیکن کوئی دورہ نہیں کرتا ۔ اسکول بلڈنگس بھی اچھی نہیں ھیں لڑکوں کو کنجسٹڈ رومس (Conjusted rooms) میں بٹھانا پڑتا ھے ۔ ایک ٹیچر کی دوسرے اسکول میں تعیناتی کرتے ھیں ۔ ان تمام ھنگاموں کے لئے درخواستیں دی جاتی ھیں تو انہیں نظر انداز کیا جاتا ھے ۔

ایک اور چیز جو مجھے عرض کرنا ھے وہ روڈس کے سلسلہ میں ھے ۔ میں سمجھتا ھونکہ نئے پلانس کے تحت کرناٹک میں اب تک ۱۰ میل کی روڈ بھی نہیں بنی ھے ۔ اسی‌طرح مرھٹواڑہ میں بھی ایک میل بھی نئی روڈ نہیں بنی ھے حالانکہ یہ کہا جاتا ھے کہ روڈس پر پیسہ بہت خرچ کیا جارھا ھے ۔ کرناٹک میں تو میں دعوی کے ساتھ کہہ سکتا ھوں کہ کوئی نئی روڈ نہیں بنی ۔ دوسرے اسٹیٹس میں نئی پلاننگ کے تحت سو سو میل کے ریلوے لائنس بچھائے گئے ھیں لیکن ھمارے حیدرآباد میں ریل اور روڈ کے لئے کوئی تحریک نہیں ھے تو کیا ھمارے پاس نظام صاحب سے پیسہ لیکر ھوائی جہاز کے ذریعہ کمیونیکیشن چلانا چاھتے ھیں ۔ بس انڈسٹری کو جو نیشنلائز کیا گیا ھے ھمیں اس سے فائدہ ھوا لیکن اس میں ٹراویلنگ کی جو دقت ھے اس پر ھمیں غور کرنا چاھئے ۔ آپ کو یہ سنکر تعجب ھوگا کہ کوئی ڈیسنٹ آدمی یا ڈیسنٹ لیڈی (Decent lady) بس میں ٹراویل (Travel) نہیں کرسکتے ۔ اتنا ھنگامہ بس میں ھوتا ھے ۔ اس کا ایک ھی حل یہ ھے کہ بس کی تعداد کو بڑھایا جائے اور نئے ریلوے لائنس نکالیں ۔ ھمارے سامنے جو فسٹ فائیو ایر پلان آیا تھا اس کے تین سالہ تجربہ سے ھمیں یہ معلوم ھوتا ھے کہ نکسٹ فائیو ایر پلان کی کامیابی کے لئے اس میں جنتا کا کوآپریشن حاصل کیا جانا ضروری ھے ۔ ھم دیکھ رھے ھیں کہ گورنمنٹ نیشنل ڈیولپمنٹ کے لئے لون (Loan) مانگتی ھے تو لون وصول نہیں ھوتے اور مجبوراً جبراً لونس وصول کئے جاتے ھیں ۔ جو آخری تاریخ ھوتی ھے اس کے سامنے منسٹرس کلکٹرس تحصیلدار سختی کرکے جنتا سے قرض حاصل کرنے کی کوشش کرتے ھیں ۔ اس کی اصل وجہ یہ ھے کہ جنتا کو گورنمنٹ پر وشواس نہیں ھے ۔ جنتا پر گورنمنٹ کا پربھاؤ نہیں ھے ۔ آپ کیا کرنے والے ھیں اس کا جنتا کو پتہ نہیں ....

श्री. शेषराव माधवराव वाघमारे :—मराठवाडे में किन से सख्ती से वसूल किया गया, अुनके नाम तो बताअिये ?

شری شرن گوڑہ :— اس سے پہلے کافی بحث ھوچکی ھے ۔ مجھے دھرانے کی ضرورت نہیں ھے ۔ پلان میں جنتا کا جتنا سہیوگ ھونا چاھیئے وہ اسی لئے حاصل نہیں ھوتا ۔ اوس جانب کے ایک آنریبل ممبر نے کہا کہ جنتا کو ان کاموں میں گورنمنٹ کا ساتھ دینا چاھیئے اور اس طرح یہ کام کامیاب بنانا چاھیئے ۔ جنتا تو ساتھ دینے کے لئے تیار ھے وہ پیسہ سے محنت سے ھر طرح حکومت کا تعاون کرنے کے لئے تیار ھے ۔ لیکن یہ حکومت کی مشنری کی غلطی ھے ۔ آپ کی مشنری میں تبدیلی کی ضرورت ھے ۔ حکومت کی مشنری کا وھی پرانا اٹیٹیوڈ (Attitude) ھے گو وہ ڈیمو کریٹک گورنمنٹ میں کام کرتے ھیں لیکن ان کے طرز عمل میں کوئی تبدیلی نہیں ھوئی . . . .

श्री. शेषराव माधवराव वाघमारे :—खुद आपने कितना लोन दिया है ?

شری شرن گوڑہ :— میں تو یہ پروپوزل دینے کے لئے تیار ھوں کہ ھر ایک ایم ۔ ایل ۔ اے ۔ کو اپنے ایک ایک سال کا الونس نیشنل لون میں دیدینا چاھیئے ۔ آپ چپراسی سے تو ایک مہینے کی تنخواہ لے لیتے ھیں ۔ میں ایک سال کے ۲۴۰۰ روپیے لون میں دینے کے لئے تیار ھوں ۔

श्री. शेषराव माधवराव वाघमारे :—हम तो तैयार हैं; लेकिन आपने क्या दिया है अुसको बताअिये ! हम तो पांच साल का अलोन्स देने के लिये तैयार हैं। आपने कितना दिया है?

شری شرن گوڑہ :— اس طرح سے کتنا دئے کیا دئے کہہ دینے سے کچھ حاصل نہیں ھوتا ۔ دینا ضروری ھے ۔ لیکن لینے کا طریقہ ھوتا ھے ۔ اس طریقہ سے وصول کرنا چاھیئے ۔ ھمارا دوسال کا پلان جو ابھی بچا ھوا ھے اس کو کامیاب بنانے کے لئے اس کے بارے میں لوگوں میں دلچسپی پیدا کرنے کی ضرورت ھے ۔ اسی صورت میں لوگوں کا کوآپریشن حاصل ھوسکتا ھے ۔ اتنا کہتے ھوئے میں اپنی تقریر ختم کرتا ھوں ۔

* شری ایم ۔ نرسنگ راؤ (کلوا کرتی ۔ عام) :— مسٹر اسپیکر سر ۔ میں اپنی تقریر کو اپنے صرف چند آبزرویشنس (Observations) کی حد تک محدود رکھوں گا ۔ ھمارے پلان کے فینانشیل ایسپکٹ (Financial aspect) کے بارے میں آنریبل ممبر فار سکندرآباد تفصیل کے ساتھ کہہ چکے ھیں ۔ میں یہ کہوں گا کہ یقیناً ھمارے اگریکلچرل پروڈکشن (Agricultural Production) میں اضافہ ھوا ھے ۔ میں ان تفصیلات میں نہیں جاتا کہ یہ اضافہ آیا کاشتکاروں کے جذبہ میں تبدیلی کی وجہ سے ھوا ھے یا طریقہ کاشت میں تبدیلی کی وجہ سے ھوا ھے یا گرو مور فوڈ کمپین (Grow more food campaign) کی وجہ سے ھوا ھے یا اور دیگر فیکٹرس (Factors) میں تبدیلی کے نتیجے کے طور پر

ہوا ہے۔ مگر میں یہ کہہ سکتا ہوں کہ پروڈکشن میں یقیناً اضافہ ہوا ہے۔ اگر کوئی اس کے خلاف ہیں تو میں چیلنج کرتا ہوں کہ وہ کسی بھی علاقہ میں میرے ساتھ چلیں میں اس کو ثابت کرنے کے لئے تیار ہوں۔ لہذا میں ہمارے پروڈکشن میں اضافہ کے لئے آنریبل منسٹر فار پلاننگ اینڈ اگریکلچرل کو مبارک باد دیتا ہوں۔

اس کے بعد میں پلان کے بعض اہم سبجکٹس پر آجاتا ہوں۔ ہمارا پلان ۴۰ کروڑ ۵۰ لاکھ روپیئے کا ہے۔ اب تک جو خرچہ ہونا چاہئیے تھا وہ ۳۸ کروڑ کے قریب ہے لیکن حقیقت میں اب تک ۲۹ کروڑ ۹۳ لاکھ روپیئے خرچ ہوئے ہیں۔ باقی جو رقم ہے وہ آئندہ دو سال میں ختم ہوسکتی ہے۔ ممکن ہے کہ اس مدت میں خرچہ میں اور اضافہ ہو اور ۶۰ کروڑ تک پہنچ جائے۔

ہمارے پلان کا سب سے بڑا ایٹم تنگبھدرا پراجکٹ ہے۔ اس پر کافی کہا جاچکا ہے۔ میں اسکی اسٹڈی (Study) تفصیل سے کیا ہوں مجھے اس بارے میں یہ شکایت ہے کہ جس زمانہ میں تنگبھدرا پلان تیار کیا گیا اسی زمانہ میں ڈیولپمنٹ کا پلان ہونا چاہئیے تھا۔ اسی وقت اسکا ڈسیشن (Decision) ہونا چاہئیے تھا۔ آنریبل منسٹر فار پلاننگ نے کئی چیزوں کا ذکر کیا ہے۔ لیکن میں واقعات بتلانا چاہتا ہوں وہاں کے ایریاز میں تری کاشت ہوتی ہے۔ گنگاوتی سے انا گندی کا فاصلہ ۹ میل ہے۔ وہاں نیشکر کی کاشت ہوتی ہے۔ وہاں زمین میں یا پانی میں کوئی خرابی نہیں ہے۔ پیدا وار بہت اچھی ہوتی ہے۔ ۱۰ تھیلے پیڈی کی پیداوار ہوتی ہے۔ وہاں کی زمین بہت زر خیز ہے۔ لیکن انا گندی کو مزدور ۹ میل سے آنا پڑتا ہے۔ نتیجہ یہ ہوتا ہے وہ مزدور دن کے ۱۱ بجے سے ۳ بجے تک کام کرسکتا ہے۔ اسکو ۹ میل آنا اور ۹ میل جانا پڑتا ہے۔ ایسی صورت میں یہاں پاپولیشن (Population) کا سوال انتہائی اہمیت رکھتا ہے۔ وہاں پاپولیشن کو بڑھانا ضروری ہے آپ کہیں سے لائیے تلنگانہ سے گلبرگہ سے کہیں سے بھی ....

شری شرن گوڑہ :— سب مرج (Submerge) ایریاز سے لوگوں کو لاسکتے ہیں۔

شری ایم۔ نرسنگ راؤ :— کہیں سے بھی لائیے لیکن پاپولیشن کا سوال انتہائی اہمیت رکھتا ہے۔ گنگاوتی کے لوگ بھی بہت اچھی طرح کاشت کرتے ہیں۔ وہ تری کاشت کرسکتے ہیں لیکن وہاں پاپولیشن کی کمی ہے اور اس کمی کو دور کرنا ضروری ہے۔ اس سوال کو حل کرنے کے لئے فینانشیل ایسپکٹ پر غور کرنا ضروری ہے لیکن سوال کی اہمیت کے مدنظر اس کو حل کیا جانا ضروری ہے۔ میں استدعا کرونگا کہ اس مسئلہ پر غور کریں۔ اور سر جوڑ کر اس مسئلہ کو حل کرنے کی کوشش کریں۔

اس کے بعد میں لوکلائیزیشن (Localisation) کے مسئلہ کو گورنمنٹ کی توجہ میں لانا چاہتا ہوں۔ مسئلہ یہ ہے کہ کہاں لائیٹ اریگیشن

Light irrigation) هوگی اور کهاں هیوی اریگیشن هوگی - هر گاؤں میں اور اور هر سروے نمبر پر اس کی جانچ کرکے اس کا تعین کرنا ضروری هے - ریوینیو ڈپارٹمنٹ - سٹلمنٹ ڈپارٹمنٹ - اگریکلچرل ڈپارٹمنٹ - پی - ڈبلیو - ڈی - سب محکموں کے آفیسرس ملکر اس لوکلائیزیشن کے مسئله کو حل کرنا چاهیئے - اب تک کچھ ۲۸ - ۳۰ میل کا لوکلائیزیشن هوا هے - لوکلائیزیشن کی اسکیم پوری نهونے کی وجه سے پی - ڈبلیو - ڈی یه کهتا هے که هم اس کے ڈسٹری بیو ٹریز (Distributories) تیار نهیں کرسکتے - پهلے لوکلائیزیشن هونا چاهیئے - ڈفکٹ (Defect) کهاں هے اسکو معلوم کرنا میں آپ پر چھوڑ دیتا هوں - میں کهوں گا که آنریبل منسٹر پی - ڈبلیو - ڈی - آنریبل منسٹر پلاننگ - آنریبل منسٹر ریوینیو - آنریبل منسٹر فینانس اس پر غور کرکے اس مسئله کو آگے بڑھائیں - تاکه پورا پلان ایک ساتھ آگے بڑھے -

کمیونٹی پراجکٹ نیشنل اکسٹنشن لوکل ڈیولپمنٹ ورکس کو میں بهت اهمیت دیتا هوں - اس میں پالٹیکس کا دخل نهیں هے کئی ڈیولپمنٹ بلاکس میں مکھیڑ هے - کھمم هے کئی بلاکس هیں - میں آپ سے اس بارے میں بالکل متفق هوں که ڈیولپمنٹ کے کاموں میں پالیٹکس (Politics) یا پارٹی گروپ (Party group) حائل نهیں هونا چاهیئے - بلا لحاظ کسی پارٹی گروپ کے پالیسی اختیار کریں تو کام هوسکتا هے - میں عرض کروں گا که کهیں تیزی سے کام هورها هے اور کهیں دهیا کام هورها هے - پلاننگ کے لئے جو رقم همارے بجٹ میں رکھی گئی هے وه کم هے لیکن میں کهوں گا که کمیونٹی پراجکٹ بلاک کے لئے یه سوال پیدا نهیں هوسکتا کیونکه جو بھی رقم منظور هوئی هے وه بھی خرچ نهیں هورهی هے - کام آگے نهیں بڑه رها هے میں اس جانب کے آنریبل منسٹر فار پلاننگ کی توجه خاص طور پر مبذول کرنا چاهتا هوں - میں صرف کمپاریٹیو اسٹڈی (Comparative study) کے لئے کهوں گا که

Kurukshetra, August 1954: Progress of work in Community Projects and Blocks allotted from October, 1952 to March 1954.

میں صرف پارٹ بی اسٹیٹ (Part B. States) کو لوں گا -

حیدرآباد میں دو پراجکٹ اور ایک ڈیولپمنٹ بلاک - ۹ لاکھ ۹۷ هزار روپیه -

مدهیه بھارت - دو پراجکٹ ۶ بلاک - ۱۸ لاکھ ۲۱ هزار روپیه -

راجستان - ۷ بلاک - ۲۴ لاکھ ۸۲ هزار روپیه -

ٹراونکور کوچن - ۲ پراجکٹ ۶ بلاک - ۱۶ لاکھ ۱۳ هزار روپیه -

یه رقوم وهاں خرچ هوئی هیں - لیکن همارے هاں اتنے هی بلاک پر جتنا خرچ هونا چاهیئے تھا کمپاریٹیولی دیکھیں تو معلوم هوگا که اتنا خرچ نهیں هوا هے - میں پوچھنا چاهتا هوں که جتنا پروگرس (Progress) هونا چاهیئے تھا

کیوں نہیں ہوا ۔ آنریبل منسٹر اس پر غور کریں کہ ڈیفکٹ آخر کہاں ہے ۔ بجٹ وقت پر پاس نہیں ہوتا ہے ۔ تنخواہیں وقت پر نہ ملنے کی شکایتیں آتی ہیں ۔ گورنمنٹ آگے نہیں بڑھ رہی ہے ۔ اس طرح کئی ترقی کے کام پیچھے پڑ گئے ہیں ۔ میں آنریبل منسٹر پلاننگ سے عرض کروں گا کہ اڈمنسٹریشن میں کہاں خرابی ہے اس کو دور کرنے کی کوشش کرنی چاہئیے ۔ جو رقم منظور ہوتی ہے وہ آخر کیوں خرچ نہیں ہوئی ۔ ہوزنگ اسکیم (Housing scheme) کے لئے گورنمنٹ آف انڈیا نے رقم دی تھی لیکن وہ پوری خرچ نہیں کی جاسکتی ۔ آخر کیوں ۔ ۳۰ لاکھ ملتے ہیں تو صرف چار پانچ لاکھ صرف کئے جاسکتے ہیں ۔ رقم آتی ہے لیکن خرچ نہیں کرتے ہیں ۔ کیوں خرچ نہیں کرتے ہیں کہاں ڈیفکٹ ہے ۔ ان چیزوں پر آنریبل لوکل سلف گورنمنٹ ، پی ۔ ڈبلیو ۔ ڈی منسٹر اور فینانس منسٹر کو غور کرنا چاہئیے ۔ ایک زمانے میں جو اڈمنسٹریشن تھا جو سسٹم تھا اس پر کام نہیں ہوسکتا ۔ ہم کو انجینیروں کی ضرورت ہے ۔ وقت پر انجینیر نہیں مل سکتے ہیں یا پلان نہیں بن سکتا ہے یا اسٹیمیٹ (Estimate) تیار نہیں ہوسکتا ہے ۔ آخر کیا بات ہے اس پر غور کرنا چاہئیے ۔ چاہے پی ۔ ڈبلیو ڈی ۔ کا کام ہو یا لوکل سلف گورنمنٹ کا ترقی کے کاموں کو آگے بڑھانا چاہئیے اور اس کے لئے یہ ضروری ہے کہ تمام مشنری ایک ساتھ کام کرے ۔ ایک سامنے اور ایک پیچھے رہے تو کام نہیں چل سکتا ۔ یہ کرٹیسیزم (Criticism) نہیں ہے بلکہ اپنے تجربہ کی بناء پر کہہ رہا ہوں ۔ آنریبل منسٹر پلاننگ نے اپنے خیالات کو اسٹیٹمنٹ کی شکل میں تفصیل سے پیش کیا ہے ۔ میں یہ عرض کروں گا کہ ہمیں اس پر غور نہیں کرنا چاہئیے کہ پلان کہاں سے آیا ہے دلی سے آیا ہے یا حیدرآباد میں بنایا گیا ہے ۔ ٹاپ پلان (Top plan) ہے یا بیلو پلان (Below Plan) پیوپلس پلان (Peoples Plan) نہیں ہے یا ڈیموکریٹک پلان (Democratic plan) نہیں ہے ۔ بلکہ ہمیں یہ دیکھنا چاہئیے کہ یہ ہمارے لئے مفید ہے یا نہیں ۔ پلاننگ فرام بیلو کے بارے میں کچھ کہکر میں آپ کا زیادہ وقت لینا نہیں چاہتا ۔ میں کہوں گا کہ اگر نندی کنڈہ پراجکٹ عمل میں آئے تو یہ ایک نیشنل امپارٹنس پلان (National Importance Plan) ہوگا ۔ پورنا پراجکٹ ۔ موسی پراجکٹ جو ہیں یہ پیوپلس پلان ہیں ۔ اس کے لئے اگریکلچرل ۔ سوشیل اور اکنامک سروے (Economic) کرنا ہوگا ۔ کیونکہ ہر گاؤں کے ضرو یات یکساں نہیں ہوا کرتے ۔ پوری باتوں پر غور کرکے پلان تیار کرنا پڑتا ہے ۔ پیوپلس کا اوسی صورت میں کو آپریشن (Co-operation) ہوگا کہ جبکہ اون کی ضروریات کی چیزوں کا لحاظ رکھا جائیگا ۔ وہ مدرسہ چاہتے ہیں ہم اون سے کہیں کہ نہیں سڑک بنائیں گے تو اس سے کام نہیں چل سکتا ۔ میں یہ کہوں گا کہ آنریبل منسٹر بلو پلاننگ کی طرف خاص طور سے توجہ فرمائیں ۔ ان چند باتوں کے ساتھ ہاؤز کا زیادہ وقت نہ لیتے ہوئے میں منسٹر صاحب کی توجہ مبذول کراؤں گا کہ وہ ان امور پر خاص طور سے توجہ کریں ۔ اتنا کہتے ہوئے میں اپنی تقریر ختم کرتا ہوں ۔

— —

شری ادھو راؤ پٹیل (عثمان آباد ۔ عام) :— مسٹر اسپیکر سر ۔

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— آپ کتنا وقت لینگے ۔ آپ کو ۲۰ منٹ کا وقت دیا جاسکےگا ۔

شری ادھو راؤ پٹیل :— ۲۰ منٹ کا وقت تو بہت کم ھے ۔ یہ ایک اہم معاملہ ھے ۔ اس لئے میں رکوسٹ (Request) کرونگا کہ زیادہ وقت دیا جائے ۔ اس مسئلہ کا تعلق آئندہ پلاننگ سے ھے اور جو ڈیفکٹس (Defects) ھیں وہ ھاؤز کے علم میں آنے ضروری ھیں ۔

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— وقت بہت تھوڑا ھے ۔ اگر ھاؤز زیادہ دیر تک بیٹھنا چاھتا ھے تو مجھے عذر نہیں ھے ۔

شری ادھو راؤ پٹیل :— ۹ بجے تک ھاؤز کا کام ھو تو مناسب ھے ۔

شری اناجی راؤ گوانے (پربھنی) :— ھاؤز ۹ بجے تک بیٹھنے کے لئے تیار ھے ۔

منسٹر فار ھوم، لا اینڈ ری ھیابلیٹیشن (شری دگمبر راؤ بندو) :— میں عرض کرونگا کہ نو بجے تک توکافی دیر ھو جائےگی ۔

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— ساڑھے آٹھ بجے تک بیٹھیں تو میں سمجھتا ھونکہ کافی ھوگا ۔

شری دگمبر راؤ بندو :— ھاں ساڑھے آٹھ بجے تک رکھا جا سکتا ھے ۔

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— ھاؤز ساڑھے آٹھ بجے تک کام کریگا ۔

* شری ادھو راؤ پٹیل :— مسٹر اسپیکر سر ۔ فائیو ایر پلان سے ملک بھر میں یہ آشائیں پیدا ھوگئی ھیں کہ ھندوستان میں اس کی وجہ سے خاص قسم کی تبدیلیاں پیدا ھو جائیں گی ۔ ایمس اینڈ آبجکٹس (Aims & objects) میں بھی یہی بیان کیا گیا ھے کہ اکنامک ایکویالیٹی (Economic equality) حکومت لانا چاھتی ھے ۔ جو اسٹیٹ منٹ ھاؤز کے سامنے رکھا گیا ھے اس میں یہ بتایا گیا ھے کہ کہاں کتنا خرچ کیا گیا ۔ کتنا کام ھوا ۔ کتنے مدرسے تعمیر ھوئے ۔ کتنی سوسائیٹیز (Societies) قائم ھوئیں ۔ کتنے روڈس (Roads) بنے ۔ لیکن یہ نہیں بتایا گیا کہ آج ھمارے ملک کو کس چیز کی ضرورت ھے ۔ کس پلان کے ذریعہ ایکویالیٹی ھوسکتی ھے یہ دیکھنا چاھئے ۔ میں عرض کرونگا کہ ھندوستان جیسی بیاك ورڈ کنٹری میں جبتک مینس آف پروڈکشن (Means of production) ویسے لوگوں کے ھاتھوں میں رھتا ھے زیادہ پروڈکشن کا چانس (Chance) نہیں رھتا زیادہ پروڈکشن کا چانس دیں تو بڑے پراجکٹس کے بنانے کے امکانات زیادہ ھوتے ھیں ۔ مثال کے طور پر میں کہونگا کہ ۵ سو ایکڑ یا ایک ھزار ایکڑ زمین پر تنگبھدرا پراجکٹ کے تحت کاشت کرنے والے جو بڑے زمیندار ھیں انکو کھاد کے لئے حکومت کے سامنے ھاتھ پھیلانے کی ضرورت نہیں ھوگی ۔ برخلاف اسکے پانچ دس ایکڑ زمین پر

[*Shri Anna Rao Ganamukhi* (*Chairman*) *in the Chair*]

کاشت کرنے والے کو اس کی زیادہ ضرورت ھوگی کہ وہ حکومت کے آگے ھاتھ پھیلائے - جو کھاد پر زیادہ پیسہ صرف کر سکتا ھے ظاھر ھے کہ اوسکی زمین کا پروڈکشن زیادہ ھوگا ان تمام حالات کے تحت میڈیم سائز کے پراجکٹ بنانا زیادہ مفید ھوگا - لیکن زمین جنکے ھاتھوں میں ھے وھی زیادہ مستفید ھونگے - اس کے جواب میں یہ کہا جا سکتا ھے کہ ھم نے ٹیننسی ایکٹ کے ذریعہ اسکی کوشش کی ھے کہ زمینات ایسے لوگوں کے ھاتھ سے نکال لیں - لیکن میں کہونگا کہ ایسا پراویژن نہیں ھے کہ سیلنگ (Ceiling) کے اوپر کی زمینات آپ لینگے پہلے قانون میں پروٹیکٹیڈ ٹیننٹ کو زمین لینے کا حق تھا - لیکن کوئی ایسی مثال بتائیے کہ کہیں ایسا ھوا ھے - ٹیننٹ کی آج کیا حالت ھے - وہ کورٹ میں نہیں جا سکتا ھے - اس لئے جبتک اونکو اس قسم کی سہولتیں نہ بہم پہنچائی جائیں وہ زمینات سے زیادہ فائدہ حاصل نہیں کر سکتے - میں سمجھتا ھوں کہ اس پلان سے کیاپیٹلسٹ اگریکلچرسٹ (Capitalist agriculturist) کو تو فائدہ ھو سکتا ھے مگر ھمیں یہ دیکھنا چاھئے کہ معاشی مساوات حاصل ھو اور سبکو ایک ساتھ فائدہ پہنچے -

دوسری چیز یہ ھے کہ اسٹیٹمنٹ کے پیرا گراف (۲) میں کہا گیا ھے کہ

"The Constitution of India calls for an economic and social order based on equal opportunities, social justice, the right to work and the right to a living wage. Planning is the only way of giving practical shape to these noble ideals."....

پلاننگ میں صرف یہ الفاظ استعمال کئے گئے ھیں لیکن اسکے حصول کے لئے ذرائع اور سہولتیں نہیں فراھم کی گئی ھیں -

دوسری جگہ کہا گیا ھے کہ

This plan is of the people, for the people, by the people

یہ بہت پرانے الفاظ ھیں جو فرنچ ریولیوشن کے بعد سے استعمال ھوتے رھے ھیں - فائیو ایر پلان بنایا گیا - کیا اوس کے متعلق عوام کی اوپینین (Opinion) لی گئی - کتنے لوگوں سے آپ نے پوچھا کہ کس طرح پلان بنانا چاھئیے - اس کے اکزیکیوشن (Execution) کے متعلق بھی میں اپنے چند خیالات کا اظہار کروں گا - جب مدرسے بنائے جاتے ھیں روڈس بنائے جاتے ھیں لوگ ضرور ساتھ دیتے ھیں - کچھ لوگ روپیہ دیتے ھیں جو لوگ غریب ھیں وہ اپنی محنت سے مدد کرتے ھیں - لیکن اون غریبوں کی فیلنگس (Feelings) کیا ھوتی ھیں - چند بڑے لوگ ساتھ ھوجاتے ھیں تو وہ بھی تیار ھوجاتا ھے - مدرسوں کی عمارت بناتے ھیں - لیکن جس غریب کے پاس ماھانہ دو روپیہ خرچ کرنے کی قوت نہیں رھتی وہ اپنے بچے کو تعلیم نہیں دلاسکتا - چونکہ تعلیم سستی نہیں ھوتی اس لئے مدرسوں کی عمارات بنانا بے فائدہ

هوجاتا هے ۔ یه دونوں پالیسیاں ایک دوسرے کے خلاف پڑتی هیں ۔ اگر تعلیم سستی هوتو درختوں کے نیچے بیٹھکر بھی تعلیم حاصل کی جاسکتی هے ۔ عمارتیں تو بنتی هیں لیکن لوگوں کی ضروریات پوری نہیں هوتیں ۔ کئی مدرسے ایسے هیں جهاں ٹیچرس هی نہیں هیں ۔

کو آپریٹیو کے سلسله میں میرا کہنا یه هے که (۲۰) لاکھ کا ٹارگٹ تھا (۷) لاکھ خرچ هوئے هیں ۔ جب تک اجناس پر کنٹرول تھا کوآپریٹیو سوسائٹیز اچھی طرح چل رهی تھیں جب اکنامک کرائسس (Economic crisis) سامنے آیا ۔ پرائزس (Prices) گرنے لگیں تو یه کوآپریٹیو سوسائیٹیز بھی لاس (Loss) میں چلنے لگیں ۔ اصل چیز تو یه هے که ایک هاتھ کی طرف تو هم دیکھتے هیں دوسرے هاتھ کی طرف هم نہیں دیکھتے ۔ جسم کے ایک حصه کی مرهم پٹی کرتے هیں دوسرے حصه کے زخم کو ویسا هی رهنے دیتے هیں ۔ آج اپنے ملک میں کوآپریٹیو سو سائٹیز بطور موومنٹ نہیں چل رهی هیں ۔ خود آندھرا وغیره میں جو هم سے پرانا اسٹیٹ هے یه سوسائیٹیز بطور موومنٹ نہیں چل رهی هیں ۔ اس کے پیچھے گورنمنٹ کا سینکشن (Sanction) هونا ضروری هے ۔ وجه یه هے که وسٹیڈ انٹرسٹس کلاس (Vested interests class) تمام سوسائٹیز کو کیپچر (Capture) کرکے بیٹھی هے اپنے نفع کی خاطر یا دوسری جو دوکانات هیں اون کے نقصان کو ڈفنڈ (Defend) کرنے کی خاطر بعض الیمنٹس (Elements) اس میں شامل هوگئے هیں ۔ مارکٹ میں ٹسل (Tussel) هے ۔ کامپیٹیشن (Competition) هورها هے ۔ ان پلانڈ پراڈکشن (Unplanned production) کی وجه سے یه سوسائٹیز هرگز پنپنے نہیں پاتیں ۔ لون کے سلسله میں جو کہا گیا هے اوس کے متعلق میں یه کہوں گا که یه پلان حقیقت میں هے کیا لوگ سمجھنے نہیں پاتے ۔ عثمان آباد یا ناندیڑ کے ایک انپڑھ آدمی کو لیجئے (جو لوگ پڑھے لکھے هیں یا جو دیش سے پریم جتاتے هیں یا وه لوگ جو یه سمجھتے هیں که جب هم آ کر یهاں بیٹھے هیں تو کچھ نه کچھ دینا همارا فرض هے وه لوگ شائد اسکو سمجھ سکیں) لیکن ایک انپڑھ آدمی کے لئے کیا چیز هے اس پلان کے اندر لون (Loan) کیوں کنٹریبیوٹ (Contribute) کیا جائے ۔ کلکٹر یا منسٹر کے نانه سے لوگ لون میں دیدیتے هیں ۔ لیکن اوس آدمی کے لئے پلان میں کیا چیز هے یه واضح نہیں هے ۔ چائنا سے جاکر واپس آنے کے بعد بہت سے لوگوں کا خیال هے (اور اون میں وه لوگ بھی هیں جو کمیونسٹ نہیں هیں) که وهاں کے لوگوں میں بڑا اتساه هے ۔ وهاں کے جو بڑے لینڈ لارڈس تھے اون کی زمینات لے لی گئی هیں ۔ اون کے بیل لے لئے گئے اون کے زیورات لے لئے گئے اور لوگوں میں تقسیم کئے گئے ۔ اس لئے اس کا لازمی نتیجه یه هے که وهاں لوگوں کو کم از کم اس کا وشواس تو هوگیا هے که جب حکومت نے یه کیا هے تو همارے لئے بھی ضرور کریگی ۔ اس لئے همارا فرض هے که اوسکی مدد کریں ۔ کسان اور مزدور هوائی باتوں سے مطمئن نہیں هوتا ۔ آپ کہینگے که دس

سال کے بعد اتنا پراڈکشن بڑھ جائیگا - اناج سستا ہوجائیگا - وہ کہیگا کہ آج میرے لئے کیا کیا جائیگا -

دوسرا ڈفکٹ اس اسٹیٹمنٹ میں یہ ہے کہ ان اسپلائمنٹ کو دور کرنے کے لئے کوئی پراویژن اس میں نہیں رکھا گیا - انڈسٹریل پالیسی کے متعلق میں اتنا ہی عرض کروں گا کہ سر سلک اور سرپور پیپر ملز تو کھو بیٹھے - اخباروں میں ہرهفته یہ خبر آجاتی ہے کہ کوئی نہ کوئی انڈسٹری بند ہورہی ہے - کیوں بند ہورہی ہے - لوگوں کی پرچیزنگ کیپاسٹی کم ہوگئی ہے - لوگوں کے ہاتھ میں پیسہ کم ہے - ان اسپلائمنٹ کی وجہ سے بھی پیسہ کی کمی ہے - بازار میں مال اٹھتا نہیں - کیوں نہیں اٹھتا - لوگوں کے پاس خریدنے کے لئے پیسہ نہیں ہے - ایک اور چیز ہے جس کے متعلق بجٹ کے وقت بھی کہا گیا اور اب بھی کہتا ہوں کہ مرہٹواڑہ کو اس میں نگلکٹ (Neglect) کیا گیا - وہاں کے لوگوں سے آپ نے یہ بھی نہیں پوچھا کہ کونسا پراجکٹ چاہئیے کونسا نہیں چاہئیے - کیا یہی پیپلز پلان (Peoples plan) ہے - میڈیم سائز کے پراجکٹس کے لئے دو سو لاکھ روپیہ کا لون بتایا گیا ہے اوس میں سے بھی نلگنڈہ کے موسی پراجکٹ کے لئے (۱۱۹) لاکھ روپیہ خرچ ہوں گے - اور (۸۱) لاکھ روپیہ دوسرے پراجکٹس پر خرچ ہوں گے - جو ناندیڑ - بیڑ - اورنگ آباد میں بنینگے - یہ چیز ڈیمو کریسی کے لئے نقصان دہ ہے - آپ کو کسی ایک ولیج - دیہات یا صوبہ کے لئے نہیں بلکہ پورے ملک کے لئے سوچنا چاہئیے - آپ کو معلوم ہے کہ مرہٹواڑہ اسکیرسٹی (Scarcity area) ایریا ہے - وہاں فیمین (Famine) ہوتا ہے - وہاں دریا بہتے ہیں اون پر پراجکٹ بنا کر اسکیرسٹی دور کی جاسکتی ہے - حکومت کو اپنی ذمہ داری محسوس کرنا چاہئیے - آپ کہتے ہیں کہ تلنگانہ میں مووِمنٹ ہورہاتھا اوسکو وہاں سے اکھاڑنے کے لئے پراجکٹس بنائے گئے - گویا آپ مرہٹواڑہ کو یہ سبق دے رہے ہیں کہ جب تک آپ بھی مووِمنٹ نہیں چلائیں گے پراجکٹس نہیں بنینگے - سیڈ ڈسٹریبیوشن (Seed distribution) کے متعلق جو فائیو ایر پلان میں کہا گیا اوس کے متعلق میں یہ کہونگا کہ ہمارے پاس صرف جوار ہی زیادہ پیدا ہوتی ہے - گیہوں کم پیدا ہوتا ہے - لیکن جوار کی تقسیم میں بھی نا انصافی کی گئی - بنڈنگ کے سلسلہ میں ۳ کروڑ ۳۶ لاکھ خرچ کرنے کا ارادہ ہے اس کا وعدہ ایک سال سے کیا گیا تھا کہ مرہٹواڑی میں بنڈنگ کا کام لیا جائیگا - لیکن اوس کے متعلق بھی حکومت کا یہ کہنا ہے کہ ۵۰ کسان مل کر آئیں - اوس کے متعلق بانڈس لکھ کر دیں وغیرہ وغیرہ - یہ ٹیکنیکل ڈفیکلٹیز (Technical difficulties) ہیں - حالانکہ اس کے برعکس حکومت بمبئی نے بھی شولا پور ڈسٹرکٹ میں بنڈنگ کا کام کمپلسری (Compulsory) کردیا ہے - وہاں کسانوں سے (۵۰) پرسنٹ معاف اور (۵۰) پرسنٹ تقاوی کے ذریعہ رقم وصول کیجائے گی - آپ کی یہ شرط کہ (۵۰) کسان مل کر آئیں تو یہ کام کیا جائیگا پوری ہونے والی نہیں - ہماری سماج کی حالت اتنی اچھی نہیں - چار کسان بھی مل کر ایک فصل نکالتے ہیں تو جھگڑے پیدا ہو جاتے ہیں -

کیونکه اون کا ماحول هی ویسا هے ۔ اس لئے آپ کی یه شرط که (۵۰) کسان مل کر آئیں یا پانچ سو ایکر زمین هو یه غلط شرط هے ۔ وهاں کمپلسری بنڈنگ کا کام شروع کرنا چاهئے ۔ اور رقم تقاوی کے طور پر وصول کرنا چاهئے ۔ فینانشیل اسپکٹ کے متعلق جو کچھ آنریبل ممبر فار سکندر آباد نے کہا میں اوس پر زیادہ زور دینا نہیں چاهتا ۔ دیکھنا یه ریوینیو میں انهیانسمنٹ (Enhancement) کن سورسس (Sources) سے هوسکتا هے ۔ ٹیکسس بڑهاتے هیں تو عوام میں اوسکی قوت باقی نہیں رهی ۔ اس میں شک نہیں که ریوینیو اکسپنڈیچر میں اکانمی کرکے جیسا که بتایا گیا هے (۳) کروڑ کی کمی کی گئی هے ۔ لیکن جو دوسرے سورس هیں اون کو هم هاتھ لگانا نہیں چاهتے ۔ جو وهائٹ الیفنٹس (White elephants) هیں مثلاً جاگیردار وغیره ان کا معاوضه کم از کم پوسٹ پون (Postpone) نہیں کیا جاتا ۔ اس کو کم از کم دس سال کے لئے ملتوی کیا جائے تو اوس پیسے سے پلاننگ کی ضروریات پوری هو سکتی تهیں ۔ زیاده اناج اگایا جا سکتا تها ۔ انڈسٹریل ضرورت پوری هو سکتی تهی ۔ اون کو اتنی سبسیڈی (Subsidiary) دیجا سکتی تهی که وه زنده ره سکیں ۔ اور باقی پیسه جو بڑے بڑے جاگیرداروں اور راجاؤں کو دیا جاتا هے وه یکلخت بند کردیا جائے ۔ اوسکو هم استعمال کر سکتے تهے ۔ لوگوں کے کوآپریشن کے بارے میں میرا یه کہنا هے که عوام لون حاصل کرنے کیلئے اپوزیشن پارٹیز کے پاس اپروچ (Approach) کیا جاتا هے تا که وه اس کام میں مدد کر سکیں ۔ لیکن جب اس رقم کو کسی پلان کے تحت خرچ کرنے کا وقت آتا هے اوس وقت اپوزیشن کے ممبروں کو کمیٹی میں نہیں لیا جاتا ۔ اوس وقت یه کہا جاتا هے که یه پلان هم هی نے بنایا هے اور هم هی خرچ کرینگے ۔ میں کئی نیشنل اکسٹنشن بلاکس کی مثالیں دے سکتا هوں که جهاں میجارٹی نے تصفیه کیا که فلاں شخص کو نه رکھا جائے لیکن کلکٹر صاحب نے کہا که میں اوس شخص کو پسند کرتا هوں لهذا اوس کو رکھونگا ۔ تو اس قسم کے طرز عمل سے صحیح معنوں میں کوآپریشن حاصل نہیں هوسکتا ۔ پارٹی پالیٹکس کو پیش نظر رکھکر یا الکشن کو پیش نظر رکھکر اگر پلان بنایا جائے تو اوس سے لوگوں کو فائده نہیں هوگا ۔ مشکل تو یه هے که اگر هم کسی کنسٹرکٹیو (Constructive) کام میں حکومت کی مدد کرنا چاهیں تو حکومت کے کل پرزے هماری مدد نہیں لیتے ۔ پیسه کی وصولی کے سلسله میں تو هماری مدد لیتے هیں ۔ لیکن اوسکو خرچ کرنا هوتا هے تو هم کو نہیں بلایا جاتا ۔

श्री. देवीसिंग चौहान (औसा) :—अध्यक्ष महोदय, यहां पर जो स्टेटमेंट रखा गया है अुसमें जो फिगर्स बताये गये हैं। अुससे यह मालूम होता है कि पहले साल में ४ करोड २८ लाख रुपयेकी कमी बताअी गअी है। और सन ५५-५६ के अदादोशुमार में यह बताया गया है कि१० करोड और ६० लाख का डिफिसियेट होगा। अुसमें से ९करोड रुपया गव्हर्नमेंट देनेवाली हैं अिस तरह से यदि हिसाब लगाया जाय तो १ करोड ६० लाख रुपये का डिफिसियेट आता है। अिसके बाद सपलीमेंटरी आयटम्स की कास्ट बताअी गअी हैं वह ११ करोड और ८९ लाख रुपये की है। अिस तरह से जो नेट डिफिसियेट साढे तेरह करोड की आती हैं।

अिस तरह से पहले चार साल में ११ करोड ६० लाख का डिफिसियेट बताया गया है। वह रकम यदि देने करने का सोंचा भी जाय तो मुझे शक है वह रक्कम अगले अेक साल मे खर्च की जा सकेगी या नहीं । अितनी रक्कम रिलीज भी की गअी तो भी वह मौके पर पहुंचकर खर्च हो सकेगी या नहीं अिसके बारें में भी मुझे शक है। जो स्टेटमेंट में हाअुस में रखा गया वह अॅग्रिकल्चर मिनिस्टर, और फायनान्स मिनिस्टर से मिलकर ही बनाया होगा। लेकिन ताजुब की बात है कि फायनान्स मिनिस्टर आज यहां नजर नहीं आते हैं जब कि अुनका यहां रहना जरूरी था।

खैर, जो अमाअुंट आज हमारे पास हैं वह पूरी तरह प्रोवाअिड किये गये तो भी वह अगले अेक साल में खर्च किये जा सकेंगी या नहीं। अिसके लिये कोअी जमीन नहीं रह सकता है। लेकिन अुसे रिलीज भी किया गया तो भी अगले अेक साल में अुसे खर्च करना मुश्किल है। ऑनरेबल मेंबर्स की यह शिकायत हैं कि जिन हेडस के लिये खर्चा मंजूर किया जाता है वह वहां पर समयपर नहीं पहूंचती है और वक्त पर अुसका अुपयोग नहीं होता तुंगभद्रा प्रॉजेक्ट के बारे में हमारे सामने यह बात खास तौर पर आअी है। गव्हर्नमेंट नें कहा कि गुजश्ता ६००० अेकर जमीन सैराब हुअी,लेकिन यह दुरुस्त नहीं। विजयनगर के राजाओं ने ४०० साल पहले ही डेव्हलप किया था। हमने खाली नहर में पानी लाने का अितेजाम किया है। बेनसुरा प्रॉजेक्ट की भी यही हालत है। गुजस्ता ३०० अेकड जमीन के लिये पानी दिया गया है। अिस साल भी बहुत थोडा अिजाफा हुवा है। नहीं हुअ ा है। अिसपर ६० लाख रुपये खर्च किये गये हैं। अुसका सुद ४ फीसद हो तो हमारे हरसाल दो लाख रुपये वेस्ट हो रहें हैं।

मेरा पाअिंट अितना ही है कि प्लान के तहत ये जो प्रोजेक्टस हो रहे हैं वह बहुत ही अनप्लान्ड हैं। जो रोडस् बनाये जाते हैं अुसमें भी यही हाल है। मेरा कहना है कि प्लान पिरीयड में जितने काम लिये जाते हैं अुनको काफी गौर खौज के साथ सोचना चाहिये और अिम्पलीमेंट करना चाहिये। वक्त पर अिम्प्लीमेंट करना बहुत जरूरी है।

अेक चीज मराठवाडे के बारे में कहूंगा। अिसके बारे में काफी कहा गया है । हाअुस के सामने वक्तनफवक्तन यह चीज आअी है। लेकिन गवर्नमेंट की तरफ से काफी शिद्दत के साथ अिसको रिफ्युट किया जा रहा है। अिसलिये मुझे अिस पर कहने की जरूरत महसूस हो रही हें। जो डिस्ट्रिक्टवाअिज फाअिव अिअर प्लान हाअुस के सामने रखा गया है अुसमें अुसके अेक फिक्रे में लिखा गया है अुसको पढ कर जवाब देना वक्त के लिहाज से नामुमकिन है। लेकिन अुस पर में कहना चाहता हूं कि जो बडे बडें प्रोजेक्टस होते हें अुसके खिलाफ कोअी अेतराज नहीं है ।तुंगभद्रा रायचूर में हो सकता है और कडम अदिलाबाद में हो सकता है। अिसको बिल्कुल मानते हैं। अिसका जवाब दिया जाता है। अेक महाराष्ट्रियन प्लीडर ने कहा कि हम तुंगभद्रा को हटाकर अुसको मराठवाडा भाग में ले जा नहीं सकते है। अिस तरह से आर्ग्यूमेंटस को रिफ्यूट करने की कोशिश की जाती है। में हाअुस को वाजे कर देना चहाता हूं कि यह फुजूल झूटी और बेसूदा बहस

है। अिस तरह के आर्ग्यूमेंटस कर के मराठवाडे की जो डिमांड है, जो शिकायत है अुसको रफा करने का समाधान जिम्मेदार व्यक्ति हासिल नहीं कर सकते। डिमांड सिर्फ अितनी ही है कि प्रपोर्शनेट अेक्सपेन्सेस होने चाहिये। जितना खर्च हम तुंगभद्रा पर कर रहे हैं अुसके लिहाज से मराठवाडे मे खर्चा किया जाय तुंगभद्रा पर खर्च नहीं करना चाहिये यह मंशा नहीं है। आप वहां १९ करोड खर्च कर रहे हैं, कीजिये। लेकिन अुसके साथ साथ पांच छ: करोड दूसरे हिस्से में भी कर दीजिये। बडे बडे प्रोजेक्टस मराठवाडे में नहीं है। हमारी शिकायत भी यह नहीं है। अिधर आप छोटे छोटे प्रोजेक्टस बनाअिये। छोटे प्रोजेक्टस भी नहीं मिलते तो तालाब को लीजिये। तालाब नहीं है। बहुत कम बारिश होती है तो बंडिग को ही लीजिये जिसके जरिये हम वाटर लेवल अुठा सकेंगे, छोटे छोटे तालाब हो सकेंगे, बावलियों में पानी आ सकेगा। लेकिन हुकूमत की जानिब से अैसा अेतराज नहीं आना चाहियें। मैं समझता हूं कि हाअस में अितनी मर्तबा अिस पर चर्चा की गअी है तो गवर्नमेंट अुसको मान लेती है और रिस्पान्सिबल सोर्सेस अिसको मान चुके हैं। पहले जो प्रोजेक्टस शुरू किये गये थे, तुंगभद्रा, निजामसागर और कडम प्रोजेक्ट, अुसकी बुनियाद दस साल पहले की है। अुस वक्त से प्लानिंग और सर्वे हो रहा है, थोडा अेलीमेंटरी काम भी किया गया है, अुसको अधूरा छोडकर दूसरे प्रोजेक्टस लेना मुनासिब नहीं है। लेकिन कहा जारहा कि मराठवाडे में प्रोजेक्टस नहीं हो सकते। हुकूमत की जानिब से चंद साल प्रोपागांडा भी किया जाता था।

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—जिस वक्त आप हुकूमत में थे।

श्री. देवीसिंग चौहान :—मैं अुस वक्त की बात बतला रहा हूं जब कि आप और मैं दोनों यहां पर नहीं थे। अुस वक्त से प्रोपागांडा किया जाता था और गलत प्रोपागांडा किया जाता था।

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—मुझे मालूम है अुस वक्त भी यही प्रोपागांडा किया जाता था जब कि आप हुकूमत में थे और मैं भी यहां था।

श्री देवीसिंग चौहान :—मैं अुस किताब की तरफ अिशारा करूंगा जिसका नाम है 'प्रोजेक्टस फॉर प्रोस्पेरिटी' जो हमारे अिनफरमेशन डिपार्टमेंट की तरफ से शाया की गअी है। अुसमें कहा गया है कि मराठवाडे में प्रोजेक्टस नहीं हो सकते। अिसको मैं यहां पर कंडेम करना चाहता हूं मराठवाडे में अिस वक्त भी जिला नगर में नीरा नाम की नदी है, वहां पर बेहतरीन शुगरकेन प्लेंटेशन हो सकता है। बंबअी के शोलापूर जिले में पंढरपूर जाअिये वहां भीमा नदी पर शुगरकेन फैक्टरीज बनी हैं। जैसे हैदराबाद में निजामाबाद में शुगरकेन पैदा कर सकते हैं वैसे ही महाराष्ट्र में शुगर अिंडस्ट्री काफी फैली हुअी है। बलैक काटन साअिल में अिर्रीगेशन नहीं होता यह कहना बिल्कुल गलत है। यहां बैठकर सिर्फ कहने से ये चीजें साबित नहीं होती। यहां के रिस्पान्सिबल अधीकारी और गवर्नमेंट कुछ नअी फैसिलीटीज और नये प्लान देने की कोशिश कर रही है लेकिन अुसके साथ साथ वादे किये जाते हैं लेकिन अुसको रूबेअमल में लाने की कोअी सूरत या चारा नजर नही आता। अिसलिये अितनी ही अुम्मीद करता हूं कि आयंदा साल या नेक्स्ट फाअिव अियर प्लान में यही शिकायत दोहराने की नौबत न आये।

दूसरी चीज यह है कि जो प्लान्स हम हाथ में लिये हैं अुनको हमने पूरा नहीं किया है। तुंगभद्रा का डेवलपमेंट करना अभी बाकी है और कअी करोड रुपये अुसके लिये सर्फ करने की जरूरत है। दूसरे कअी प्लान्स अैसे हैं जिनको अभी हमने डेवलप ही नहीं किया। अभी ही हमने लोगों को यह अुम्मीद दिलाने की कोशिश शुरू की है कि बहुत बडा प्रोजेक्ट हम ले रहे हैं जो लेकर अिम्प्लीमेंट करने की ताकत हममें नहीं है और जिसकी कास्ट (Cost) १२० करोड रुपये है। गये चार साल में हमने तजरुबा अुठाया कि हमने अेक साल में भी प्लान्ड अमाअुंट खर्च नहीं की। १२० करोड की अमाअुंट अुसमें से ४० या ५० करोड का हिस्सा हमारा आयेगा लेकिन कम से कम अुसके आधा या तीसरा हिस्सा खर्च करना पडेगा तो अितनी रकम हम कहांसे और कैसे लायेंगे और खर्च करेंगे ? गवर्नमेंट आफ अिंडिया से कर्ज लेंगे तो अुसके लिये अितना सूद देना पडता है कि जो नानडेवलपमेंटल आयटेम्स में अिजाफा हो जायगा। अिसलिये यह ठीक है कि हमको अैसे वादे नहीं करने चाहिये जिनको हम अिम्प्लीमेंट नहीं कर सकते। जो काम हमने हाथ में लिये हैं अुनको अभी पूरा नहीं किया, अुनसे फायदा नहीं हो रहा है तो अुसके पहले ही हम दूसरे वादे शुरू कर दिये हैं। यह ठीक नहीं है।

अिसके बाद मैं बंडिग के आयटम पर कुछ कहना चाहता हूं। मराठवाडे के लिये बंडिग बहुत अहम चीज है। वहां बारिश बहुत कम होती है। नदियां हैं और नदियों के सोर्सेस बहुत छोटे छोटे हैं। कैचमेंट अेरिया बहुत बडा नहीं है। अिस दृष्टि से बडे बडे प्रोजेक्टस वहां नहीं बन सकते। छोटे छोटे बन सकते हैं अिसीलिये वहां बंडिग की जरूरत है। मराठवाडे में फारेस्ट मुतलक नहीं है। अिस लिहाज से वहां पर जमीन में जो माअिश्चर होता है वह बहुत जल्द खतम हो जाता है। अिसलिये भी वहां बंडिग की जरूरत है। गव्हर्नमेंट ने अिसके लिये अिस साल ३६ लाख रुपये प्रोवाअिड किये हैं लेकिन मुझे डर है कि वह पूरी रक्कम खर्च नहीं की होंगी ३६ लाख रुपये अिस साल खर्च करना है लेकिन अंदाजा यह है कि मार्च के आखिर तक वह खर्च नहीं कर सकते क्योंकि हमारे पास ट्रेन्ड परसोनेल नहीं हैं। थोडी बहुत कोशिश हो रही है लेकिन अुससे यह रक्कम खर्च होनेवाली नहीं है। अगर यह रक्कम खर्च न हो तो लैप्स हो जायगी और फिर वही दोबारा तीस लाख या पचीस लाख की रक्कम आयंदा साल के लिये प्रोवाअिड की जायगी। मैं अुम्मीद करता हूं कि अिस रक्कम को खर्च करने का अिंतजाम किया जाय और बंडिग के काम के लिये ही वह खर्च की जाय। अगर वह खर्च न हो तो अुसको नानलैप्सेबल करार देकर आयंदा साल के लिये खर्च की जाय।

अिम्प्लीमेंटेशन आफ दि प्लान के बारे में मैं अेक दो बातें रखकर अपनी तकरीर खतम करूंगा। रेड टेप जितना कम होना चाहिये अुतना अभी कम नहीं हुआ है। हम लोगों से कोऑपरेशन चाहते हैं और हर अेक, प्राअिम मिनिस्टर से लेकर चीफ मिनिस्टर और दूसरे मिनिस्टर्स और हम भी महसूस करते हैं कि लोगों में काफी अिन्सेन्टिव है लेकिन अुसको अिस्तेमाल करने की जरूरत है। लोग काम हाथ में लेते हैं, कलेक्टर वादा करते हैं या अुनकी नीयत होती है अुसको पूरा करने की लेकिन रेड टेप अैसा है कि वह तमाम चीजें पूरी नहीं होने देता। अिसकी तरफ हुकूमत को फौरी ध्यान दिलाने की जरूरत है। मैं यह नहीं कहता कि हुकूमत या कैबिनेट लेवल पर अिसके बारे में रिजर्वेशन है, अैसा नहीं है। लेकिन नीचेकी मशीनरी कोअी काम नहीं बनने देती अिसके बारे में मेरा अेक प्रेक्टिकल सजेशन है। मैं जानता हूं कि गव्हर्नमेंट ने भी अिसके सिलसिले में

अेक कदम अुठाया है । नेशनल अेक्सटेन्शन सर्विस, ब्लाक्स के काम के लिये दस हजार की रक्कम की मंजूरी कलेक्टर दे सकता है । मैं समझता हूं कि अिसमें अिजाफा कर के तीस या पचास हजार की रक्कम की मंजूरी कलेक्टर दे और अिसके कन्फरमेशन के लिये जरूरत हो तो सेक्रेटरीअेट में, मिनिस्टर के पास वह मसला लाया जाये । अिस तरह से करें तो सहूलत पैदा हो जायगी ।

दूसरी चीज यह है कि हुकूमत की मंशा लोगों के साथ प्रापर कोआपरेशन करने की होने के बावजूद डिस्ट्रिक्टस में कुछ व्हेस्टेड अिंटरेस्टस बैठे हुअे हैं । जो डिस्ट्रिक्ट लेवल के वर्कर्स के काफी ताअवुन नहीं करते । गव्हर्नमेंट की तरफ से लोगों के साथ नानकोआपरेशन होता है । वह किस तरह से? अेक स्कूल बनाया जाय तो अुसके लिये पत्थर, अिंट वगैरा तो मिल जाता है, लेकिन सीमेंट का सवाल आता है ।वह रेल्वे स्टेशन जैसे स्थान पर जाकर खरीदना पडता है । खिडकी दरवाजों के लिये लकडी की जरूरत होती है । लोगों से कहा जाता है कि आप सोलापूर के फलां दूकान में जाकर लकडी खरीदेंगे तो हम पैसा रिलीज करते हैं । फलां दूकान पर जा कर सीमेंट खरीदेंगे तो पैसा रिलीज करते हैं । यह शिकायत आम नहीं है लेकिन————

विरोधी बेंचेस से आवाज——आम है, आम है ।

श्री. देवीसिंग चौहान :——लेकिन गव्हर्नमेंट या हाय लेवल पर जो रिस्पान्सिबल परसन्स का यह ख्याल नहीं है । लेकिन यह चीज हो रही है । अिसकी वजह से तालुका और डिस्ट्रिक्ट लेवल के वर्कर्स बहुत परेशान हैं । छोटी छोटी सी चीजों के लिये अुनको यहां मिनिस्टर तक दौडना पडता है । अिसके लिये पैसा और वक्त जाया होता है । जिन दूकानों की तरफ अिशारा किया जाता है अुनकी कीमतों का दूसरे दूकानों की कीमतों से मुकाबला करें तो डयोढेका फर्क नजर आता है । ये व्हेस्टेड अिंटरेस्टस जिलों में बैठकर लोगों के साथ नानकोआपरेशन कर रहे हैं अुसकी तरफ फौरी तवज्जह करने की जरूरत है । अिस तरह से अगर हम हुकूमत की तरफ से जो शिकायतें लोगों की हैं अुनको रफा करने की कोशिश करें और लोगों में जो अुत्साह पैदा हो गया है अुसको अिस्तेमाल करें तो मैं समझता हूं कि हम अिस प्लान को अच्छी तरह से अिम्प्लीमेंट कर सकते हैं ।

अिसके बाद अेक शिकायत यह की गअी कि नैशनल लोन के लिये लोगों पर जबर्दस्ती होरही है लोगों को पकडा जा रहा है, बिठाया जा रहा है और अुनकी तरफ से जबर्दस्ती पैसा वसूल किया जा रहा है। यह जो तनकीद है अुसको मैं सेन्शर(Censure)करता हूं। जो कोशिशें मुल्क में हो रही हैं हमारा स्टेंडर्ड आफ लिव्हींग बढाने के लिये अुसमें अिस तरह से नुक्ताचीनी कर के अेक बदसूर पैदा करना मैं मुनासिब नहीं समझता । जो ऑनरेबल मेंबर्स अिस तरह से समझते हैं अुनको यह सोचना चाहिये कि जब तक हम लोगों के पास अेप्रोच न हों और लोगों के सामने अिसका महत्व न जतलायें वे अुसकी तरफ मायल नहीं होंगे । लोगों में अितना कान्शसनेस पैदा नहीं हुआ है । अखबारों में अेक चीज आअी तो अुसको हम कान्ट्रीब्यूट करें अैसी प्रेरणा लोगों में अपने आप नहीं होती । अिस हाअुस के काफी मेंबरान, मैं समझता हूं अैसे होंगे जिन्होंने अेक महीने की तनख्वाह अिस प्लान के लिये अभी भी अदा नहीं की होगी । हम गव्हर्नमेंट सर्वंटस के लिये कम्पलशन करते हैं । लेकिन खुद के तौर पर जो चीज होनी चाहिये वह तो दूर रही लेकिन जब हम लोगों से कहते हैं कि अैसा करना चाहिये तो अुसके लिये कोआपरेशन आता ही नहीं, बल्कि क्रिटिसीजम की जाती है कि नेशनल

प्लान लोन के लिये अैसी सख्ती की जा रही है। मैंने तो अैसी सख्ती कहीं नहीं देखी। कलेक्टर हर जगह जाते हैं, लोगों को बुलाकर बातचीत करते हैं और अुनसे रिक्वेस्ट करते हैं कि आप लोन में अितना अितना दीजिये। गव्हर्नमेंट सर्वंटस को भी दरख्वास्त की गअी है कि वे अिसमें कान्ट्रीब्यूट करें लेकिन सख्ती किसी के अूपर नहीं की जाती। अिस तरह की क्रिटिसीजम करने से हम प्लान को अिम्प्लीमेंट नहीं कर सकेंगे।

*श्री. वीरेंद्र पाटील (आलेंद) :—स्पीकर सर, फाअिव अियर प्लान के तहत जो प्रोग्रेस है अुसकी रिपोर्ट हाअुस के सामने है। अिस फाअिव अियर प्लान के मुतालिक अपोजीशन के मेंबरों ने बुनियादी तौर पर अेख्तलाफ जाहिर किया। मेरा कहना है कि यह फाअिव अियर प्लान अेक बेहतरीन प्लान है और हमारे स्टेट प्लान के लिये खर्च करने के लिये ४५.३ करोड का कॅपीटल रखा है। अुसका बहुत सा हिस्सा अिर्रीगेशन के लिये खर्च किया जा रहा है। क्योंकि हमको मालूम है कि मुल्क की तरक्की अुस वक्त तक नहीं हो सकती जब तक जिराअत और अिडस्ट्रीज की तरकी के लिये अिन्तजाम नहीं किया जाता। अिस प्लान में अिर्रीगेशन और हायड्रो अिलेक्ट्रीक पावर पर ज्यादा जोर दिया गया है। अिसलिये जो बुनियादी तौर पर अिस प्लान के तहत अखितलाफ किया जा रहा है अुसमें कोअी असलियत नहीं है। गये तीन साल में जो २९ करोड की हद तक रकम खर्च हुअी है अुसके मुकाबले में हमारी तरक्की कितनी हुअी है अुसको हम देखें तो कहना पडता है कि अचीवमेंट और तरक्की या प्रोग्रेस की रफ्तार बहुत सुस्त है। जितनी तेज होनी चाहिये अुतनी नहीं है। हमारे सामने जो फाअिव अियर प्लान के तहत वादा किया गया था कि पांच साल के बाद अिस प्लान के तहत १,५४,००० अेकड जमीन को पानी दिया जायगा और अिस तरह से ५,२५,००० किलोवॅट पावर तैयार की जायगी लेकिन वह किस कदर दी जा रही है अुसका पिक्चर अिस रिपोर्ट में नहीं है। अिर्रीगेशन के ताल्लुक से या सब से पहले तुंगभद्रा प्रोजेक्ट के ताल्लुक से में अपने ख्यालात का अिजहार करूंगा। तुंगभद्रा प्रोजेक्ट के लिये अब तक पंधरा करोड रुपये खर्च हुअे हैं। दो तीन दिन पहले आनरेबल मिनिस्टर फार पी. डब्ल्यु. डी. ने अेक सवाल के जवाब में फरमाया था कि तब तक हम सिर्फ १२ मील तक ही कैनाल तैयार कर सके हैं और ६ हजार अेकड जमीन को ही पानी दे सके हैं। मुझे ताज्जुब होता है कि पंधरा लाख रुपये खर्च किये जाते हैं, डॅम तैयार होता है और अचीवमेंट देखें तो सिर्फ छ: हजार अेकड जमीन को पानी पहुंचाने तक है। मैं मिनिस्टर साहब से पूछना चाहता हूं कि वहां पर पानी देनेमें या क्यानाल तैयार करने के बारे में अितनी सुस्ती क्यों बरती जा रही है? अिसके सिलसिले में रायचूर जिले के लोगों के ख्यालात अगर मैं हाअुस के सामने रखूं तो गलत न होगा। वहां पर शुबहा किया जा रहा है कि जो मशीनरी वहां दी जा रही है, जो डिस्ट्रीब्यूटरीज वहां नहीं दी जा रहा है और क्यानाल तैयार करने में जो सुस्ती बरती जा रही है अुससे हुकूमत का मंशा यह मालूम होता है कि पानी कड्डप्पा-कुर्नूल तक पहुंच जाय और रायचूर का हिस्सा ड्राय रहे। जो तुंगभद्रा प्रोजेक्ट का प्लान बनाया गया था वह अिसी चीज को पेशेनजर रखते हुअे बनाया गया था कि वह अेक ड्राय अेरिया है, फैमिन अेरिया है, वहां बारिश नहीं होती और लोगों की मआशी हालत निहायत पस्त है। हमने डॅम तैयार किया है, अितना पैसा खर्च किया है तो कोअी वजह नहीं है कि क्यानाल तैयार करने में सुस्ती की जाय और डिस्ट्रीब्यूटरीज वहां न बने। यह मुनाहिब नहीं है। मैं हुकूमत से अपील करूंगा कि जितनी जल्द हो सके अुतनी जल्द क्यानाल को तैयार किया जाना चाहिये। यह तय किया गया था कि १९५४-५५ तक

१,५५,००० अेकड जमीन को पानी दिया जा सकेगा लेकिन अगर अुतना नहीं हो सकता तो कम से कम अेकलाख अेकड जमीन को पानी दिया जाना चाहिये।

अिसके बाद जो हायड्रो अिलेक्ट्रिक पावरस्कमि है अुसके बारे में हम मुख्तलिफ औकात पर सुनते आ रहे हैं कि अुसके लिये सेंटर से लिखापढी की गअी है और अभी मंजूरी आनेवाली है। अब हम सुन रहे है कि मंजूरी आ गअी है लेकिन पैसा नहीं है अिसलिये काम शुरू नहीं हुआ। अितना डॅम तैयारहुआ है, पैसा खर्च हुआ है और अगर हम चीप पावर सप्लाय नहीं कर सकेंगे तो अुसका मतलब यहा होगया कि पैसे के तनासुब से हमने कोअी भी तरक्की नहीं की और न कर सकेंगे। मैं अुम्मीद करता हूं कि अिसे फाअिव अियर प्लान में अिसको लिया जायगा और जितनी जल्द हो सके हायड्रो अिलेक्ट्रिक पावर स्कीम को मुकम्मिल किया जायगा। अिसके बारे में मैंने सुना है कि अेक आस्ट्रेलियन कंपनी ने अिस स्कीम को लेकर पूरा करने का आफर दिया था। मैं हुकूमत से जानना चाहता हूं कि क्या अैसा कोअी आफर किया गया था और अगर किया गया था तो अुसको रिफ्यूज किया गया है या वह मामला अभी जेरे गौर है?

अिसके बाद आगे के प्लान के मुतालिक हम प्लान में देखते है कि नंदी कोंडा प्रोजेक्ट को लिया जा रहा है जिसपर करीब १२० करोड खर्च किया जा रहा है। अिसके सिलसिले में अेतराज किया गया है। कर्नाटक से यह मुतालिबा किया जा रहा है कि अप्पर कृष्णा के काम को लिया जाय। हुकूमत लोअर कृष्णा के लिये सोच रही है अुसके लिये हमें अेतराज नहीं है। लेकिन कर्नाटक के लोगों का यह मतालबा रहा है कि अप्पर कृष्णा को लिया जाय जिसके लिये करीब ३० करोड का खर्च हो सकता है और अिससे कर्नाटक का बेश्तर हिस्सा सैराब हो सकता है। अगर यह चीज अिस फाअिव अियर प्लान में नहीं हो सकती तो कम से कम कर्नाटक के लोगों को अितमीनान होने के लिये आनरेबल मिनिस्टर अैलान कर दें कि अिसमें नेक्स्ट फाअिव अियर प्लान में लिया जायगा।

रोड के ताल्लुक से मैं अर्ज करूंगा कि गुलबर्गा और बीदर जिले के अंदर बहुत कम रोडस् हैं। फाअिव अियर प्लान की किताब जो हमें करीब दो साल पहले दी गअी थी अुसमें अिन जिलों के कअी रोडस थे। लेकिन बाद में जो प्लान फायनलाअिज किया गया अुसमें हम देखते हैं कि अिन जिलों के लिये अेक भी रोड अिसमे नहीं रखा गया है। मिसाल के तौर पर फर्स्ट फाअिव अियर प्लान के किताब में चिंचोली-गुरकूड और चिंचोली-जहीराबाद यह रोडस् थे लेकिन अुसके बाद के प्लान में यहरोडस् यकायक गायब हो गये हैं। अैसा क्यों किया जाता है यह मैं जानना चाहता हूं। वहां अैसे बहुत से अिलाके और कअी और ताल्लुके हैं जिनका रोडस् न होने से हेडक्वार्टर से कोअी ताल्लुक नहीं रहता। चिंचोली ताल्लुके की मिसाल में बतला सकता हूं कि वहां अेक भी अैसा रोड नहीं है जो ९ मील से ज्यादा हो। जो रास्ते हैं वह भी अगर कट हो जायें तो बरसात के दिनों में हैदराबाद शहर और अिस स्टेट के दूसरे मुकामात से अुसका कोअी ताल्लुक नहीं रह सकता। पहले १,२८ करोड के करीब रोडस् के लिये बजट था। बाद में अुसको डबल किया गया था। अुस वक्त हम तवक्को कर रहे थे कि अहम रोडस् बनाये जायेंगे। लेकिन हैरत का मुकाम है कि अिन दो जिलों की जरूरियात को नजरअंदाज किया गया है। मैं यह भी अर्ज करूंगा कि फर्स्ट फाअिव अियर प्लान में जो रोडस् हैं अुसमें जो मजीद रकम मंजुर हुअी है अुसमें अिन जिलों के अहम रोडस् को शरीक किया जाय और चिंचोली के यह रोडस् अुसमें रखें जाय।

अिसके बाद अेन. अी. अेस. ब्लाक्स के बारे में मैं कहना चाहता हूं बेसिक डिस्ट्रिक्ट ब्लाक्स दिये जाते हैं लेकिन अेन अी. अेस. ब्लाक्स जो बीड डिस्ट्रीक्ट के लिये पहले दिये गये थे अुनको अब तबदील किया गया है। जहीराबाद में अेक ब्लाक दिया गया है जहां अभी २ अक्तूबर को मिनिस्टर साहब अिनागरेशन के लिये जाने वाले हैं और अेक यादगीर में दिया जाता है। गवर्नमेंट के सामने बीड डिस्ट्रिक्ट, बीदर डिस्ट्रिक्ट अिस तरह से कोअी चीज नहीं चाहिये। जो कोटा होता है अुसको मसावी तौर पर तकसीम करना चाहिये।

अिस मुक्तसर वक्त में जो मेरे सजेशन्स थे अुनको हाअुस के सामने रखने की कोशिश की और मैं अुम्मीद करता हूं की मिनिस्टर साहब अुनपर हमदर्दाना तौरपर गौर करके अिसी फाअीवअियर प्लान में अुनको शरीक करने की कोशिश करेंगे।

شری کے - اننت ریڈی - (بالکنڈہ) :— مسٹر اسپیکر سر - ھر دیش کی زندگی میں اسکے پنر نواس کا موقع ملتا ھے - جو فرسودہ نظام حکومت اور فرسودہ حکومت کی مشنری ھوتی ھے اس سے چھٹکا را پانے کے بعد مختلف ممالک نے اپنے لئے یوجنائیں بنائیں - اور ایسی یوجناؤں کے تحت دیش کا پنر نواس ھوا - فرسودہ حکومت سے یا پرانے نظام حکومت سے چھٹکارا پانے کے بعد جن ممالک نے اپنے دیش کی ترقی کے لئے یوجنا بنائی اس میں روس کی مثال قابل تعریف ھے - اسکے بعد ایسٹرن یورپ کے ممالک کی مثال قابل تعریف ھے - اس کے بعد آجکل کے حالات میں چائینا نے جو مثال قائم کی ھے وہ بھی ھمارے لئے قابل عمل ھے - جس یوجنا کی بات کیجاتی ھے اس میں اسکیاٹرڈ اکانمی (Scattered economy) کو تازہ کرنے کی کوشش ھوتی ھے اسکے ساتھ ساتھ پراسپیرٹی (Prosperity) اور ایکول اپرچونیٹی (Equal opportunity) جو ملنا چاھئے اس کا عنصر ھوتا ھے - جھاں تک پلاننگ کا تعلق ھے اسکے دو پھلو ھیں - ایک تو پلاننگ کو فارمولیٹ (Formulate) کرنا اور دوسرا اس کا امپلیمنٹیشن (Implementation) کرنا - ھمارے دیش میں جو نیشنل پلان بنایا گیا ھے اس میں دو طرح کے ڈیفیکٹس (Defects) ھیں - فارمالیٹیو پیریڈ (Formulative period) میں یہ ڈیفیکٹ ھے کہ اوسکو اوپر سے بنا کر ھم پر تھرسٹ (Thrust) کیا گیا ھے - ھم پر مسلط کیا گیا ھے - اور دوسرا ڈیفیکٹ کیاپیٹلسٹ اسٹرکچر (Capitalist structure) ھے - یہ دو ڈیفیکٹس ایسے ھیں جو بیسیکلی (Basically) اس کے امپلیمنٹیشن میں اثر انداز ھونگے - امپلیمنٹیشن میں تین چار چیزیں مشکلات پیدا کرتی ھیں - پھلے تو جو کنسپشنس (Conceptions) ھیں وہ راستے میں روڑے اٹکاتے ھیں اور دوسرے اڈمنسٹریٹیو مشنری (Administrative Machinery) کی ایجنسیز (Agencies) ھیں جو اس را میں روڑے اٹکاتی ھیں - پلاننگ کمیشن کے فائیو ایر پلان میں امپلیمنٹیشن کے تعلق سے جھاں پبلک کواپریشن (Co-operation) کا سوال آتا ھے وھاں صاف طور پر کھا گیا ھے کہ اسکو کامیاب بنانا ھے تو دو تین چیزیں پیش نظر رکھنا چاھئے - بنیادی چیزیں یہ ھیں کہ

اڈمنسٹریٹیو مشنری کو سکسس فل (Successful) بنانے کے لئے همیں پاور (Power) کو ڈیوولیوشن (Devolution) کرنا پڑیگا ۔ اور اڈمنسٹریشن میں جو رڈ ٹیپیزم (Red tapism) ھے اوس کو دور کرنا ھوگا ۔ آج اس طرف سے اور اوس طرف سے یه اعتراضات کئے گئے ھیں که کیوں یه کام نہیں ھورھا ھے ۔ آخر وجه کیا ھے ۔ میں کہونگا که آپ کی اڈمنسٹریٹیو مشنری کی طرف سے جو روڑے اٹکائے جارھے ھیں اون کو پہلے دور کرنا ھوگا ۔ اور جو سجھاؤ رکھا گیا ھے وہ یه ھے که پاور کو ڈیوولیوشن کرنا ھوگا ۔ ھم دیکھتے ھیں که ان چیزوں کو پورا نہیں کیا جارھا ھے ۔ جب ھم کسی پراجکٹ پر کسی افسر کو متعین کرتے ھیں تو طرح طرح کی اڈمنسٹریشن کی اور رڈ ٹیپیزم کی پابندیاں عائد کیجاتی ھیں ۔ جب کوئی پلان منظور ھوتا ھے تو اسکے اگزیکیوشن (Execution) کے لئے کئی کئی مراحل طے کرنے پڑتے ھیں ۔ جہاں پبلک کوآپریشن کا سوال پیدا ھوتا ھے وھاں عموماً دیکھا گیا که پبلک کوآپریشن حاصل نہیں کیا گیا ۔ حالانکه فائیو ایر پلان میں پبلک کوآپریشن سے متعلق ایک پورا چیاپٹر موجود ھے ۔ فارمولیشن آف رانگ پالیسی (Formulation of wrong policy) همیشه فیلیر (Failure) ھوتی ھے لیکن پلان کے فیل ھونے کی ایک وجه یه بھی ھوتی ھے که پبلک کوآپریشن حاصل نہیں کیا جاتا ۔ اسی طرح فائیو ایر پلان کے تعلق سے بھی پبلک کوآپریشن حاصل کرنے کی کوشش نہیں کی گئی ۔ جس ایجنسی کے ذریعه پلان امپلیمنٹ ھونا ھے وہ خود ایسی فرسودہ ھے که جسکی وجه سے کامیابی نہیں ھوسکتی اس لئے ایجنسیز کی تبدیلی لازمی ھے ۔

Through whom we would have rushed through this plan ? وہ کوآپریٹیو موومنٹ ۔ ولیج پنچایت ۔ ڈسٹرکٹ بورڈس یا لوکل باڈیز ھوسکتے ھیں جن کے ذریعه اس پلان کو آگے بڑھایا جاسکتا ھے ۔ ان تینوں چیزوں کو پلان میں رکھا گیا ھے ۔ ان پر امپلیمنٹیشن کی جو ذمه داری عائد کی گئی ھے وہ بہت تھوڑی ھے ۔ پلان کی جو بنیادی خامی ھے وہ یہی ھے که امپلیمنٹیشن کے لئے اوسی پرانی ایجنسیز کو اوسی پرانی اڈمنسٹریٹیو مشنری کو قائم رکھا گیا ھے ۔ ایجنسی جس کے ذریعه امپلیمنٹیشن کی کوشش کی گئی ھے اون تینوں درجوں میں منقسم ھونا چاھیئے تھا جس کو نگلکٹ (Neglect) کرنے کی اس میں کوشش کی گئی ھے ۔ ولیج پنچایت اور ڈسٹرکٹ بورڈس کو چھوڑیئے لیکن کوآپریٹیو موومنٹ جس کو ھمارے ملک میں رائج کرنا نہایت ضروری ھے اوس کو بھی نگلکٹ کرنے اور تھرسٹ کرنے کی کوشش کی گئی ھے ......

مسٹر چیرمن :— میں سمجھتا ھوں که ابھی دوسرے آنریبل ممبرس اپنے خیالات کا اظہار کرنا چاھتے ھیں اور وقت کم ھے اگر آپ لوگ بیٹھنے کے لئے تیار ھیں تو ممبرس کی اسپیچس (Speeches) کے لئے ساڑھے آٹھ بجے تک وقت دیا جائیگا اوس کے بعد آدھا گھنٹه منسٹر صاحب جواب کے لئے لینگے ۔

ڈاکٹر چناریڈی :- بہرحال جتنا وقت آنریبل ممبرس کو دیا جائیگا اوسی تناسب سے جواب کے لئے مجھے بھی وقت ملنا چاہئیے ۔

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—स्पीकर सर, पहले टाअिम की लिमिट नहीं लगाअी थी। बोलनेवाले लोग ज्यादा हैं, और वक्त भी ज्यादा हो रहा है, अिस लिये पहले मेंबर को साढेआठ तक बोलने का मौका दिया जाय और बाद में अगर मिनिस्टर साहब जबाब दें तो मुनासिब होगा।

مسٹر چیرمن :- جتنے آنریبل ممبرس تقریر کریں گے اتنا ھی جواب کے لئے زیادہ وقت دینا پڑیگا ۔

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—मिनिस्टर साहब चाहे तो कल भी जबाब दे सकते हैं लेकिन यह अेक अहम मसला है अिस लिये मेंबर्स को बोलने का मौका दिया जाय तो मुनासिब होगा।

مسٹرچیرمن :- آنریبل ممبرس پانچ پانچ منٹ میں اپنی تقریر ختم کریں تو مناسب ہوگا ۔

ڈاکٹر چناریڈی :- تو پھر آپ نے کیا تصفیہ فرمایا ۔ ساڑھے آٹھ بجے اجلاس برخاست ہوگا یا نو بجے تک یا پھر کل ....

مسٹر چیرمن :- کل تو نہیں آج ختم کردیا جائیگا ۔ ساڑھے آٹھ بجے تک آنریبل ممبرس کو وقت دیا جائیگا اور ساڑھے آٹھ کے بعد آپ کو جواب کے لئے وقت ملیگا ۔ میں سمجھتا ہوں کہ آدھے گھنٹے میں آپ جوابی تقریر ختم کرلینگے ۔ اس طرح نو بجے تک اجلاس جاری رھیگا ۔

شری کے۔ انت ریڈی :- اس کے بعد مجھے کمیونیٹی پراجکٹ کے ڈیولپمنٹ ورک سے متعلق کچھ سجیشن دینا ہے جہاں تک لوکل ڈیولپمنٹ کے کاموں کا تعلق اس سلسلہ کو زیادہ نگلکٹ کرنے کی کوشش کی گئی ہے ۔ جتنے کمیونٹی پراجکٹ کام کررہے ہیں وہاں آفیشیلیزم (Officialism) رڈٹیپیزم ہے اور دوسرے یہ کہ پبلک کوآپریشن حاصل کرنا نہیں چاہتے ۔ اور جو کوششیں حکومت کی جانب سے ہورہی ہیں اوس کی کامیابی میں بھی رکاوٹ ڈالنے کی کوشش کی جارہی ہے ۔ اب جو سوال حکومت کے سامنے ہے وہ یہ ہے کہ آیا حکومت ان خامیوں کو دور کرنا چاہتی ہے یا نہیں ۔ دوسرے یہ کہ وہ پبلک کو آپریشن حاصل کرنا چاہتی ہے یا نہیں ۔ ھاؤز میں بھی بہت سے آنریبل ممبرس کی جانب سے یہ مطالبہ کیا گیا ہے کہ پبلک کوآپریشن حاصل کیا جائے ۔ دوسری چیز یہ کہ جس حد تک بھی پبلک کوآپریشن حاصل کیا جاتا ہے اس میں اپوزیشن پارٹیز کو ابزارب (Absorb) کرنے کی کوشش نہیں کی جاتی ۔ ھمارے پاس جو ڈسٹرکٹ پلاننگ کمیٹیز اور اڈوائزری بورڈ ہیں اس میں اپوزیشن پارٹیز کو میگر ریپرزنٹیشن (Meeger representation) دیا گیا ہے اور ایسے لوگوں کو اس میں رکھنے کی کوشش کی جاتی ہے جو یہ بھی نہیں جانتے کہ پلاننگ کیا چیز ہے ۔

آخر حکومت چاہتی کیا ہے - کیا ایسے لوگوں کو اس میں رکھنا چاہتی ہے جو حکومت کی ہاں میں ہاں ملاتے رہیں - اگر ایسی کوشش کی جائے تو میں سمجھتا ہوں کہ . . . . .

डिप्टि मिनिस्टर अेज्युकेशन (श्रीमती संगम लक्ष्मीबाअी) :—अिस प्लॅनिंग के बारें में डिस्ट्रिक्ट अेम. अेल. अेज. की कितनी कॉनफरन्सेस हुअी है ?

ایک آنریبل ممبر :— آج کی بحث ایم - ایل - اے کانفرنس کے بارے میں نہیں بلکہ پلاننگ کے بارے میں ہے - (Laughter)

شری کے - اننت ریڈی :— بہرحال میں کہونگا کہ پبلک کوآپریشن حاصل کیا جائے رڈٹیپ ازم کو دور کرنے کے لئے پاور ڈیوولیوشن کیا جائے - مجھے امید ہے کہ ان چیزوں پر آنریبل منسٹر غور کریں گے -

श्री. शेषराव माधवराव वाघमारे :—मैं अर्ज करना चाहता हूं कि स्पीकरसाहब ने पहले ही तय किया था कि साडेआठ बजे सेशन खतम करेंगे तब समय मुक्रर क्यों नहीं किया जा रहा है ?

مسٹر چیرمن :— میں اس بارے میں اسپیکر صاحب کو انفرمیشن (Information) دے چکا ہوں -

श्री. शेषराव माधवराव वाघमारे :—जबाब यदि कल रखेंगे तो मुनासिब होगा अैसा मेरा ख्याल है।

مسٹر چیرمن :— یہ ایک اہم معاملہ ہے اور بہت سے لوگ کہنا چاہتے ہیں اس لئے وقت دیا جارہا ہے - جواب کل پر رکھنے کی ضرورت نہیں ہے کیونکہ منسٹر صاحب آدھے گھنٹے میں جواب دیدیں گے -

ڈاکٹر چنا ریڈی :— کل پر رکھنا مناسب نہیں ہے - میں صرف آدھے گھنٹے میں اپنا جواب ختم کردونگا -

श्रीमती आशाताअी वाघमारे (वैजापूर) :—अध्यक्ष महोदय, अेका मिनिटापूर्वीच सांगितले गेले कीं हा महत्वाचा विषय आहे आणि आतांपर्यंत सगळ्या वक्त्यांना अर्धा अर्धा तास दिला गेला आहे. म्हणून मला पांच मिनिटापेक्षां अेखादा मिनिट जास्त लागला तरी हरकत नसावी.

मिस्टर चेअरमन :—आपण ठोकळ मुद्यावर बोला.

श्रीमती आशाताअी वाघमारे :—आतां पर्यंत जी भाषणे झालींत त्या वरून ही गोष्ट स्पष्ट झाली कीं योजना समिति किंवा विकास योजना हाती घेताना हैदराबाद राज्यांतील सगळ्या जिल्ह्याकडे सारख्या प्रमाणांत पाहण्यांत येत नाहीं. अेक वेळ अशीं होती कीं, ज्या वेळीं हुकूमशाही राजवट होती त्या वेळीं आम्हीं त्यांच्यावर टीका करीत होतो कीं या राज्यांत अेकाच जाती विषयीं विचार केला जातो आणि अेकाच जातीला विशेष फायदा व्हावा या दृष्टीनें कोणतीहि गोष्ट केली जाते. आणि आजहि तेच दिसून येत आहे. आजहि आमचे लोकप्रिय सरकार आल्यानंतर

सुध्दां खास अेका विशिष्ट भागाकडें नजर ठेवून कोणतीही योजना आखली जाते, ही मोठ्या खेदाची गोष्ट आहे. हे होण्याचे कारण असें असावे कीं सर्व मुख्य मंत्री शहरांतील आहे आणि त्यांचा लोकांशी फारसा संबंध येत नाहीं. अेकदा निवडणूक झाली म्हणजे त्यांना दौऱ्याशिवाय लोकांच्या कडे जावे लागत नाहीं.

मला हे समजत नाहीं कीं मराठवाड्याकडें नेहमी आमच्या सरकारकडून सावत्र भावाच्या नजरेने पाहिले जाते आणि तेथील लोकांनी जर तक्रारी केल्या तर त्यांना सांगण्यांत येते कीं पूर्णा प्राजेक्ट आपण पुढील पंचवार्षिक योजनेत घेअूं. त्यांतल्या त्यांत मजेची गोष्ट हीं कीं मराठवाड्यांत कोणतीहि गोष्ट करावयाची असली तर कमेटीवर मेंबर बाहेरचे घेतले जातात. मराठवाड्यांतील औरंगाबाद जिल्ह्यासाठीं प्लानिंग मेंबर कोण तर अुस्मानाबादचे नरसिंगराव. आणि मला वाटते कीं कोणतीहि गोष्ट करतांना कमेटीतील लोकांना जाणूनबुजून सांगितले जाते कीं असा रिपोर्ट आणा कीं तेथील जमीन किंवा परिस्थिती त्या गोष्टीसाठीं योग्य नाहीं. बरें मराठवाड्याच्या सर्वेमध्यें हें दिसून आले असेल कीं तेथील जनीन पाटबंधाऱ्याकरितां योग्य नाहीं पण मला असें विचारायचे आहे कीं अेखाद्या शिक्षण तज्ञाने सांगितले आहे काय की मराठवाड्यांतील लोक औद्योगिक शिक्षणाकरितांहि योग्य नाहीं. आतांपर्यंत ज्या औद्योगिक शिक्षणाच्या शाळा निघाल्या त्या पैकीं अेकहि मराठवाड्यांत निघाली नाहीं.

मला मोठीं आशा होती कीं स्त्री डेप्युटी मिनिस्टर झाल्या नंतर त्या तरी समानतेने पाहतील पण त्यांच्याकडूनहि काहीं आशा दिसत नाहीं. मला हेच समजत नाहीं कीं प्रत्येक गोष्टीकरिता मराठवाडा कां वगळला जातो ? तेथील रेव्हेन्यू काहीं कमी येत नाहीं मग ह्या गोष्टी कां व्हाव्या ? असें जर तुम्हाला करावयाचे असेल तर संयुक्त महाराष्ट्र, विशाल आंध्र आणि अैक्य कर्नाटक होअूं द्या. म्हणजे मराठवाड्याच्या पांच जिल्ह्याकरितां ८२ लक्ष रुपये म्हणजे प्रत्येक जिल्ह्याकरितां १६ लक्ष रुपये. मला समजत नाहीं की या सोळा लक्ष रुपयांत कोणती योजना त्या जिल्ह्यांचे होअील. मात्र मुसी प्राजेक्टकरितां ११९ लक्ष रुपये तुम्हाला पाहिजे. मला असें सांगावयाचे आहे कीं प्रत्येक भागाला पंचवार्षिक योजनेत आपला समानतेचा वाटा मिळाला पाहिजे आणि त्यांचा काहीं तरी निश्चित वाटा ठरविला पाहिजे. अेवढे सांगून मी आपले भाषण संपविते.

Many hon. Members rose in their seats.

شری اے - راجندرا ریڈی :- مسٹر اسپیکر سر - میں شروع سے ھی کھڑا ھوا ھوں -

Shri L. K. Shroff: The Tungabhadra Project on which most of the amount has been spent in my district. Therefore I have a right to speak on planning.

شری ورکانتم گوپال ریڈی (میڑچل) :- مجھے بھی اس پر بولنے کا موقع دیا جائے -

شری جی - سری راملو (منتھنی) :- مسٹر اسپیکر سر - مجھے مقررہ پانچ منٹ کی بجائے اوس میں دو تین منٹ اضافہ کئے جائیں کیونکہ اس گڑبڑ میں میرے دو تین منٹ چلے گئے ھیں -

آنریبل منسٹر نے جو اسٹیٹمنٹ ھاؤز کے سامنے رکھا ھے اوس میں خود انہوں نے مطالبہ بلکہ یہ خواھش ظاھر کی ھے کہ جتنے آنریبل ممبرس چاھے آسکتے ھیں اور اس سے لوگ مستفید ھوسکتے ھیں ۔ اس جلد بازی سے صاف ظاھر ھے کہ جو پلان بنایا گیا ھے عجلت آمیز طریقہ پر بنایا گیا کیونکہ اس میں جس طریقہ سے یہ جذبہ رکھا گیا ھے کہ :-

This enables to review the whole position and also to receive constructive suggestions from hon. Members.

مگر کیا اچھا ھوتا کہ اس پلان کے سلسلہ میں زیادہ لوگوں کی رائے لی جاتی اور اچھے پیمانہ پر اوس پر عمل کیا جاتا ۔ مگر وہ جلد بازی کی خواھش ظاھر کر رھے ھیں جو اس بات کی دلیل ھے کہ.......

مسٹر چیرمن :- اوس سے آپ نتیجہ نہ نکالئے ۔

شری جی ۔ سری راماو :- میں خود اون کی حرکت سے نتیجہ نکل رھا ھوں (Laughter) جو پلان بنایا گیا ھے اوس پر زیادہ سے زیادہ لوگوں کی رائے لینا ضروری تھا ۔ اگر کسی معاملہ میں کوئی غلط انٹرپریٹیشن ھوا ھو تو اوسکو اپیل کے ذریعہ درست کیا جاسکتا ھے اگر حکومت کوئی غلط چارہ کار اختیار کرتی ھے تو اوسکے متعلق ایکشن لیا جاسکتا ھے لیکن اگر پلاننگ منسٹر غلط طریقہ پر (۲۰) کروڑ روپیہ خرچ کردیتے ھیں جس سے کوئی فائدہ حاصل نہ ھو تو وہ پیسہ تو کسی اپیل سے واپس حاصل نہیں کیا جاسکتا ۔ اس لئے اس ھاؤز کے آنریبل ممبرس کو اس بات کے دیکھنے کا موقع رھنا چاھئے کہ جہاں پراجکٹ بنائے جا رھے ھیں اور جہاں پیسہ خرچ کیا جا رھا ھے آیا وھاں کے لوگوں کو فائدہ ھوگا یا نہیں ۔ اس معاملہ میں اون کو بات چیت کرنے سوچنے اور اوس پر تنقید کرنے کا موقع ضرور دینا چاھئے ۔ افسوس کی بات ھے کہ (۲۸) کروڑ روپیہ خرچ کر کے چار سال کے عرصہ کے بعد صرف ایک اسٹیٹمنٹ اسمبلی کے سامنے رکھا گیا ۔ خیر یہ بھی خوش قسمتی کی بات ھے کہ کم از کم ھم کو اس سلسلہ میں اس مسئلہ پر بحث کرنے کا موقع ملا ۔ اگر پورا سرمایہ ختم ھو جاتا اور حیدرآباد گورنمنٹ کا دیوالیہ نکل دبا جاتا تو پھر کس پلاننگ منسٹر سے پوچھتے (Laughter) یہ طریقہ صحیح طور پر پلاننگ کا نہیں ھے ۔ کوئی اچھی حکومت سوچ سمجھ کر آگے قدم اٹھاتی ھے ۔ لیکن یہاں چار سال کے بعد اسمبلی میں ایک اسٹیٹمنٹ دیا جاتا ھے بھلا بتائیے کہ کیا دیش کو مستحکم بنانے اور دوسرے ممبروں کا کوآپریشن حاصل کرنے کا یہی طریقہ ھوسکتا ھے ۔

On 17th of this month, the first meeting of the delegates of the Planning committee.

شاہ منزل میں بیٹھ رھی ھے ۔ جسکے بارے میں دعوت نامے جاری کئے جا چکے ھیں میں اس کمیٹی کا ممبر تو نہیں ھوں لیکن اوسکی اطلاع رکھتا ھوں (Laughter)

وہاں سکنڈ فائیو ایر پلان پر غور کیا جائے گا ۔ اور ادھر خود فرسٹ فائیو ایر پلان کا یہ حال ہے کہ پورا پیسہ صرف ہورہا ہے اور کام کچھ بھی نہیں ۔ بڑے بڑے دماغ رکھنے والے انجینیر ہر وقت کروڑ دو کروڑ روپیہ مانگتے ہی چلے جاتے ہیں ۔ ہر وقت کام کی تکمیل کے سلسلہ میں سال دو سال کی توسیع ہوتی ہی رہتی ہے ۔ اور پھر شاہ منزل میں بیٹھ کر دوسرا فائیو ایر پلان تیار ہورہا ہے ۔ میں کہتا ہوں کہ اس طریقہ پر پلاننگ نہیں کی جا سکتی ۔ پلاننگ کوئی بچوں کا کھیل نہیں ہے ۔ اس معاملہ میں کم از کم خود اپنی آرگنائزیشن کے لوگوں سے ہی اچھی طرح مشورہ حاصل کیا جاتا ۔ خود گاندھی بھون میں ہی میٹنگ کر کے لوگوں سے اپنے اپنے گاؤں کے متعلق پلاننگ کی فہرست دینے کے لئے کہا جاتا ۔ اگر وہاں کوئی پلاننگ کا کام ہوسکتا ہے تو انجینیر کو ساتھ رکھکر اوس مقام کا معائنہ کیا جاتا ۔ جیسا کہ آنریبل منسٹر فار پی۔ ڈبلیو۔ ڈی نے انسٹی ٹیوشن آف انجینیرس کو واقف کرایا ہے ۔ اس طرح اگر پلان بنایا جاتا تو مواضعات کی ضروریات کا علم ہوسکتا تھا ۔ اور اون ضروریات کو پیش نظر رکھتے ہوئے پلان کا خاکہ کھینچا جاتا تو مناسب تھا ۔ تنگبھدرا پراجکٹ کے سلسلہ میں جو پملفٹس ہمارے سامنے آئے ہیں اون کے دیکھنے سے معلوم ہورہا ہے کہ وہاں پر کاشت کرنے کے لئے متصلہ پراونسس سے لوگوں کو برآمد کرنا پڑرہا ہے ۔ ایسی نوبت وہاں آگئی ہے کہ باہر سے لوگوں کو وہاں بلانا پڑرہا ہے ۔ آنریبل منسٹر پی۔ ڈبلیو۔ ڈی نے پرسوں ۲۹- مئی کو پانی چھوڑا ۔ وہ پانی محض شو (Show) کی خاطر چھوڑا گیا حیدرآباد کی اس ڈس سیٹسفیکٹری پلاننگ (Dissatisfactory planning) پر خود دھلی میں بھی چرچا ہوئی ۔ وہاں سے مجھے یہ بھی اطلاع ملی ہے کہ تنگبھدرا کے ڈس سیٹسفیکٹری کام کے سلسلہ میں حیدرآباد کی کیبنٹ کو خوب جھنجوڑا گیا ۔ اور آئندہ نندی کنڈہ پراجکٹ اسکیم کے سلسلہ میں ان کو ہماری حکومت پر بھروسہ نہیں رہا ۔ اور اس کا نتیجہ یہ بھی ہوا کہ یہاں سے مزید دو کروڑ روپیہ جو کسانوں کو تقاوی پر دینے بیل خریدنے اور زمین کو درست کرنے کے لئے مانگے گئے تھے اوس کو وہاں سے ٹھوکر ماردی گئی ۔ کیا اچھا ہوتا کہ تنگبھدرا کینال کا کام اچھے پیانہ پر کیا جاتا ۔

ایک آنریبل ممبر :- یہ رپورٹ آپ کو دلی سے کیسے ملی ۔

شری جی۔ سری راملو :- باوثوق ذرائع سے آپ کو اگر نہیں معلوم تو کیا ہوا ۔ آپ منسٹر فار پلاننگ اور پی۔ ڈبلیو۔ ڈی منسٹر سے پوچھ لیجئے ۔

مسٹر اسپیکر سر :- مجھے اور دو تین منٹ مزید ملنے چاہئیں کیونکہ ڈسٹرب ہورہا ہے اور اوس میں وقت چلا جا رہا ہے ۔ (Laughter)

تو بڑے پیانہ پر آپ نے یہ کلیم کیا اور (۲۸) کروڑ روپیہ ۔ ....

مسٹر چیرمن :- آپ خود مشورہ دینے میں اپنے آپ کو ڈسٹرب کرلے رہے ہیں ۔

شری جی - سری راملو :— (nothing of that sort) اگر یہی کام تلنگانہ میں لیا جاتا تو وہاں کے لوگوں کو ایسی کاشت کی عادت تھی وہ اچھی طرح کاشت کرسکتے تھے - اور اسکی بجائے جیسا کہ ایک آنریبل ممبر نے فرمایا مرہٹواڑہ میں یہ رقم باؤلیاں بنانے پر صرف کی جاتی - یا وہاں بنڈنگ پر رقم صرف کی جاتی - وہاں کے لوگوں کو اس طرح کے کینالس (Canals) سے اریگیشن کی عادت نہیں - وہاں کسانوں کو تیار کرنے کی ضرورت ہے - اس لئے اس کی بجائے یہ کام تلنگانہ میں کیا جاسکتا تھا - وہاں انجینیرس کے مشورہ سے لوکل ورکرس اور ایم - ایل - ایز کی رائے لیکر یہ معلوم کیا جاتا کہ کہاں کونسا موزوں کام ہوسکتا ہے - باضابطہ طریقہ پر ایم - ایل - ایز کی کانفرنس کرکے - گاؤں اور تعلقات سے لوگوں کو بلاکر وہاں کے انجینیرس سے مشورہ لیکر پلاننگ کی جائے تو اچھا تھا مگر اسکی بجائے چند لوگوں کی میٹنگ کرکے پلان بنا لینے سے وہ پلاننگ پائدار نہیں ہوسکتی - اور نتیجتاً روپیہ برباد ہوتا ہے - اس وجہ سے میں آنریبل منسٹر سے یہ درخواست کرتا ہوں کہ جو طریقہ اختیار کیا جارہا ہے اوس میں کافی انقلاب لانے کی ضرورت ہے - اس میں کافی سوچ بچار کے بعد پلاننگ ہونی چاہئے - تاکہ جو پیسہ ویسٹ ہو رہا ہے وہ بچ سکے -

* شری کے - رامچندرا ریڈی (راسنا پیٹھ) :— فرسٹ فائیو ایر پلان کے سلسلہ میں سروے آف پروگرس کے متعلق ایک رپورٹ دی گئی ہے - اس کے علاوہ منسٹر فار پلاننگ نے اس سلسلہ میں ایک لمبا چوڑا اسٹیٹمنٹ بھی اس ہاؤز میں پیش کیا ہے - میں نے اس رپورٹ کو اور اس اسٹیٹمنٹ کو بہ غور دیکھا - اس کو کئی مرتبہ پڑھنے کے بعد بھی مجھے اوس میں ایک جملہ بھی ایسا نظر نہیں آیا جس کے متعلق تعریف کی جا سکے - میں اوس پر تفصیلی خیالات ظاہر کرنا چاہتا تھا مگر مجھے صرف تین منٹ کا وقت ہی باقی ہے - اس لئے اوس کے صرف ایک اہم جزو کے متعلق ہی کہونگا - اس فائیو ایر پلان کے تحت (۴۰) کروڑ (۵۲) لاکھ روپیہ خرچ کئے جانے والے ہیں اس کے بعد اس میں (۱۱) کروڑ (۹۰) لاکھ روپیہ بھی شریک کئے گئے ہیں - اس طرح جملہ (۵۲) کروڑ (۴۲) لاکھ روپیہ خرچ کئے جانے والے ہیں - اس رقم کے منجملہ میرے خیال میں (۶۰) (۷۰) فیصد رقم خرچ کی گئی ہے - اتنی کثیر رقم خرچ کرنے کے بعد بھی اور چار سال کا عرصہ گزرنے کے بعد بھی ہمارے سامنے جو اسٹیٹمنٹ دیا گیا ہے وہ غیر تشفی بخش ہے - رورل ڈیولپمنٹ کے مد میں اور اریگیشن پاور پراجکٹ کے مد میں (۲۱) کروڑ (۶۰) لاکھ روپیہ خرچ کیا گیا ہے لیکن اتنا روپیہ خرچ کرنے کے بعد بھی ملک کی پیداوار میں اضافہ ہوا ہے یا نہیں یہ دیکھنا ہے - حکومت نے گرو مور فوڈ کے سلسلہ میں ڈیڑھ کروڑ روپیہ صرف کیا نئی باؤلیاں کھدوانے اور تالابوں کی تعمیر پر لاکھوں روپیہ صرف کیا گیا - اسی طرح کھاد کی تقسیم - آئل انجنوں کی تقسیم اور تخم کی تقسیم کے سلسلہ میں بھی لاکھوں روپیہ خرچ کئے گئے - لیکن گذشتہ دس سال کی پیداوار اور آج کی پیداوار دیکھیں تو معلوم ہوگا کہ پیداوار میں کسی طرح کا اضافہ نہیں ہوا - میں حکومت کے ہی اعداد و شمار کا حوالہ دیکر اس کو ثابت کر سکتا ہوں کہ آج ملک کی پیداوار میں کوئی اضافہ

نہیں ہوا ۔ آنریبل منسٹر فار اگریکلچر نے کئی مرتبہ کہا ہے کہ دھان ۔ گیہوں ۔ جوار اور باجرہ کی پیداوار میں اضافہ ہوا ہے ۔ لیکن میں کہوں گا کہ سنہ ۴۳ع میں جو امن کا زمانہ تھا (۱۴,۰۲,۷۷۵) ایکر پر دھان کی کاشت کی گئی اس وقت چار لاکھ چھتیس ہزار اوس وقت (۴,۳۶,۱۴۰) ٹن پیداوار حاصل کی گئی تھی ۔ اس کے بعد دس سال کا عرصہ گذر جانے کے بعد سنہ ۱۹۵۲-۵۳ع میں رقبہ کاشت (۱۲,۷۷,۳۰۴) ایکر تک گھٹ جاتا ہے یعنی (۱,۲۵,۳۹۱) یکر رقبہ کاشت میں کمی ہوتی ہے ۔ اسی طرح پیداوار میں (۹,۱۰,۵۰۹) ٹن کی کمی ہوتی ہے یہ کمی جوار گیہوں ۔ باجرہ کی پیداوار میں ہوئی اسی طرح ایکریج بھی کم ہو گیا ۔ بڑے بڑے پراجکٹس پر ۹۰ لاکھوں روپے خرچ ہو رہے ہیں میں ان کی تفصیلات میں جانا نہیں چاہتا ۔ صرف تنگبھدرا کے متعلق ایک دو جملے کہہکر ختم کردوں گا ۔ تنگبھدرا کی تعمیر پر گذشتہ دس سال میں ۲۳ کروڑ روپیہ خرچ کیا گیا ۔ اس سے اب تک ۶۰۰۰ یکر رقبہ زیر کاشت لایا گیا ہے ۔ اسی طرح نندی کنڈہ پراجکٹ شروع ہوا تو اس میں ۱۰ سال ۲۰ سال گذر جانے پر بھی قابل ذکر زمین کاشت میں نہ آ سکی ۔ میں ایک دو مثالیں دینا ضروری سمجھتا ہوں ۔ دیگر ممالک میں بھی فرسٹ فائیو ایر پلان ۔ سکنڈ فائیو ایر پلان بنائے گئے اور ان پر عمل کیا گیا ۔ اس ضمن میں پیپلز چائینا ۔ رومانیا ۔ بلگیریا ۔ ہنگری کے نام قابل ذکر ہیں ۔ مجھے بلگیریا ۔ رومانیا ۔ اور ہنگری حال ہی میں جانے کا اتفاق ہوا ہے ۔ وہاں میں نے اپنی آنکھوں سے ان کے پلانس دیکھے ۔ مجھے وہاں کے پلان اور ہمارے پلان میں زمین و آسمان کا فرق نظر آیا ہے ۔ وہاں کے پلان کو عوام کا تعاون حاصل رہتا ہے ۔ لیکن یہاں یہ بات نہیں ۔ کم سے کم اس جانب کے آنریبل ممبرس کا تعاون تک اس کے لئے حاصل نہیں کیا جاتا ۔ اپوزیشن پارٹی کے جو ممبرس منتخب ہو کر اسمبلی میں آئے ہیں ان سے کوئی تعاون حاصل نہیں کیا جاتا ۔ یہاں اسمبلی میں اپوزیشن کے تقریباً ۷۰ ارکان منتخب ہو کر آئے ہیں ۔ لیکن جب اس پلان پر عمل کرنے کا سوال آتا ہے تو عوام کے منتخب کئے ہوئے ان اراکین سے کوئی مشورہ حاصل نہیں کیا جاتا ۔ ہم دیکھتے ہیں کہ چائینا میں عوام کے تعاون سے ۱۰۰ میل لانبی کینال نکالی جاتی ہے اس کے تحت ۴۰ لاکھ ایکر اراضی زیر کاشت آتی ہے ۔ صرف ایک سال کے اندر ۸۰ لاکھ لوگ اس میں حصہ لیتے ہیں ۔ ایک ہفتہ قبل ہند کے پرائم منسٹر پنڈت جواہر لعل نہرو چین کی مثال دیتے ہوئے کہتے ہیں کہ ہمیں اس ملک کی نقل کرنا چاہئے ۔ دوسرے ممالک میں سکنڈ فائیو ایر پلان ۔ ماسٹر پلان کس طرح عوام کے تعاون سے کامیابی کے ساتھ چل رہے ہیں انہیں دیکھنے کی زحمت نہیں گوارا کی جاتی ۔

میں آخر میں منسٹر فار پلاننگ اور حکومت کی توجہ میں یہ بات لانا چاہتا ہوں کہ اگر سکنڈ فائیو ایر پلان شاہ منزل میں بیٹھکر مٹھی بھر لوگ بنائیں تو اس پر کامیابی کے ساتھ عمل ہرگز نہیں ہو سکتا ۔ اس کو ڈسٹرکٹ لیول پر ۔ تعلقہ لیول پر اور ہر ایک ممبر کے تعاون اور مشورہ سے تیار کرنا چاہئے ۔ ایسی صورت میں ممکن ہے کہ وہ کامیاب ہوسکے ۔ اس چیز کو مدنظر رکھکر حکومت سکنڈ فائیو ایر پلان کے بارے میں اقدام کرے ۔ اسی صورت میں ملک اور عوام کو فائدہ ہوسکتا ہے ۔

منسٹر فار اگریکلچر ۔ سپلائی ڈیولپمنٹ اینڈ پلاننگ (ڈاکٹر چنا ریڈی) :۔ اسپیکر سر ۔ میری پلاننگ رپورٹ پر جو ڈسکشن ہوا میں نے اس کو کافی غور سے سمجھنے کی کوشش کی ۔ ہوسکتا ہے اس پلاننگ کے سمبندھ میں کسی کو بنیادی طور پر اختلاف ہو ۔ یا اس کی تشکیل میں بنیادی یا اصولی اختلافات ہوں ۔ مگر میں ایک چیز کہنا چاہتا ہوں کہ جس زمانہ میں یہ فرسٹ فائیو ایر پلان بنایا گیا اوس وقت کے حالات اوس وقت کی ضروریات ۔ موجودہ حالات اور ضروریات سے مختلف تھے ۔ اوس وقت حالات کے لحاظ سے مختلف امور پر زور دیا گیا جس کا میں آج صحیح طور پر اعتراف کرنے کے لئے تیار ہوں ۔ اوس وقت یہ صحیح طور پر سمجھا جارہا تھا کہ ان چیزوں پر اتنا زور دینے کی واقعی ضرورت ہے ۔ سنہ ۱۹۵۰ع میں یا اس سے پہلے ہمارے دیس کی جو غذائی صورت حال تھی اس کے لحاظ سے نہ صرف حیدر آباد اسٹیٹ بلکہ سارے ہندوستان کی یہ کوشش تھی کہ ہم کو زراعتی پیداوار میں اضافہ کرنے کے لئے پراجکٹس بڑھانے چاہئیں ۔ چنانچہ حیدرآباد کے ۴۰ کروڑ کے پلان میں ۲۳ یا ۲۴ کروڑ روپیہ ان ہی دو مدات پر خرچ کیا گیا ۔ اس لئے آج ہم کسی اور ڈھنگ سے اس مسئلہ پر سوچیں تو ناانصافی ہوگی ۔ میں ایک چیز واضح کر دینا چاہتا ہوں ۔ ابھی ایک دوست بیحد اصرار کے ساتھ اور کافی جذبہ میں آکر یہ کہہ رہے تھے کہ دوسرا پلان شاہ منزل میں تیار کیا جارہا ہے ۔ مجھے افسوس ہے کہ اس ہاؤز میں میرے کئی مرتبہ کہنے کے باوجود ایسا کہا جارہا ہے ۔ مجھے یہ گمان ہے کہ آنریبل ممبر شائد اس وقت ہاؤز میں تشریف نہیں رکھتے تھے، میں نے اپنے نوٹ میں بھی اس کو واضح طور پر کہا ہے کہ دوسرا پلان مختلف مدارج پر بن رہا ہے گاؤں میں لوگوں سے مواد حاصل کیا جارہا ہے ۔ اس کے لئے ٹائم ٹیبل اور شیڈولس بنائے گئے ہیں ۔ ریجنل لینگویجس میں اس کی کاپیز تقسیم ہوئی ہیں ۔ آنریبل ممبرس کو بھی یہ سب مواد دیا گیا ہے ۔ سوالات اور جوابات کے دوران میں بھی اس پر کافی لمبی چوڑی بحث ہوئی ۔ میں نے اسکی تفصیلات کا اظہار کیا ۔ لیکن مجھے افسوس ہے کہ ۵ منٹ میں سے ۴ منٹ گالیاں دینے ۔ جتانے ۔ ڈانٹنے میں صرف کئے جاتے ہیں ۔ میں صاف طور پر واضح کردینا چاہتا ہوں کہ سکنڈ فائیوایر پلان شاہ منزل میں نہیں بلکہ گاؤں میں مختلف مدارج پر تیار کیا جارہا ہے ۔ اس پلان میں خاص طور پر اگریکلچر اور ارریگیشن پر زیادہ زور دیا گیا ہے ۔ اس پلان کے اچیومنٹ (Achievement) پر کافی باتیں کہی گئیں ۔ مجھے افسوس ہے کہ حکومت اور حکومت کے اسپوکسمن (Spokesman) پر اسٹیاٹسٹکس دیکھے بغیر اعتراضات کئے جاتے ہیں ۔ یہ بھی نہیں ہے کہ پورا مواد انکے سامنے نہیں ہے ۔ مجھے ایک دو آنریبل ممبرس کی طرف اشارہ کرنا ہے ۔ انہوں نے فیگرس سے یہ بتلانے کی کوشش کی کہ چاول اور جوار کے پروڈکشن میں اضافہ نہیں ہوا ہے ۔ میں اس بات کو کافی ادب کے ساتھ یہاں دہرانا چاہتا ہوں اور اسکا ذکر میں نے مختلف سوالات کے سلسلے میں بھی کیا تھا کہ ہندوستان میں اور حیدر آباد میں پر ایکر ایلڈ میں برابر کافی اضافہ ہوا ہے ۔ میں نے اسٹیاٹسٹکس بھی دئے تھے ۔ میں پھر انہیں دہرانا نہیں چاہتا ۔ میں یہ ضرور کہونگا کہ پر ایکر ایلڈ میں

ڈفنٹلی (Definitely) اضافه هوا هے ۔ میں میرے آنریبل دوستوں پر یه واضح کرنا چاهتا هوں که سنه ۱۹۴۲ - ۱۹۴۳ ع اور ۱۹۴۶-۱۹۴۷ ع میں بہت بڑا فرق هوا ۔ چاول کا ایکریج سنه ۱۹۴۲ ع میں ۱۴ لاکھ تھا اور اب ۱۹ لاکھ هے تو کتنا اضافه هوا ۔ اس طرح دیکھئے که پلان کی ابتداء میں کتنا ایکریج تھا اور اب کتنا اضافه هوا ۔ آنریبل ممبرس نے جو مختلف اعداد پیش کئے هیں اس کے لئے میں ان کا شکریه ادا کرونگا لیکن اس وضاحت کے بعد مجھے امید هے که وه پھر اس پر غور کرینگے ۔ اور پھر میں یه بھی نہیں کہتا که پروڈکشن میں اس اضافه کا کریڈٹ حکومت کو یا حکومت کی پارٹی والوں کو یا چند منسٹروں کو ملنا چاهئے ۔ یه غلط هے ۔ میں نے کہا هے که یه آل راؤنڈ افکٹ هے ۔ خاص طور پر کاشتکاروں کا جو نئے طریقے اڈاپٹ کئے انکا میں نے صاف طور پر ذکر کیا ۔ میں فوڈ پروڈکشن کے فیگرس کی جگلری میں گئے بغیر آنریبل ممبرس سے خواهش کرونگا که وه اس پر مکرر غور کریں ۔ اس سے پہلے آنریبل ممبر سکندرآباد نے کافی تفصیل کے ساتھ حیدرآباد کے پلان کے فینانشیل ایسپکٹ کے بارے میں وضاحت کی ۔ میں تفصیلات میں جانا نہیں چاهتا ۔ انہوں نے اور دوسرے ایک دو آنریبل ممبرس نے تفصیلات رکھنے کی خواهش کی هے ۔ میں نے اعتراف کیا هے که بہت کم وقت کی بناء پر میں مزید تفصیلات پیش نه کرسکا ۔ جب وقت آئیگا تو میں مزید تفصیلات بھی هاؤز کے سامنے پیش کرونگا ۔ یه بحلت اصولی هے که ڈفیسٹ بجٹ نہونا چاهئے ۔ لیکن همیں نئے مدات کو شریک کرنے کے لیے همت کے ساتھ آگے بڑھنا هے ۔ مسائل کے لحاظ سے نئے مدات برابر شریک هوتے رهنگے ا ۔ ڈ فیسٹ بجٹ کا مقابله کرنے کے لئے جو کارروائیاں ضروری هوں وه کی جاسکتی هیں یکن ولفیر اسٹیٹ بنانے کے لئے نئے ا یٹمس کو شریک کرنے میں گھبراهٹ نہونی چاهئے ۔ میں اس پلان کا بیاک گراؤنڈ بتلانا چاهتا هوں ۔ سنه ۱۹۵۰ ع میں یه پلان بہت هی کم وقت میں تیار هو ۔ اس وقت میں بھی سنٹرل پلاننگ کمیشن کا ایک نان آفیشیل ممبر تھا ۔ اس وقت پوری طرح وقت نه مل سکا ۔ میں ان پوری باتوں کو نہیں دهراؤنگا ۔ بعد میں عوام کی ضروریات کے لحاظ سے اس میں کچھ تبدیلیاں لائی گئیں ۔ ایک دوسری بات جو ضمن میں عام طور پر کہی گئی وه یه هے که اس میں رجنل بیسس اور پولیٹیکل پارٹیز کنسیڈیشن نظر رکھکر عمل کیا گیا هے ۔ اگر اس بارے میں میں کچھ وضاحت کروں تو یه نه سمجھا جائے که میں کسی کی وکالت کررها هوں ۔ حکومت حیدرآباد تو تمام ایریاز کو فائده پہنچانا چاهتی هے ۔ ابھی ایک آنریبل ممبر نے ایک کتاب کو کوٹ کرتے هوئے فرمایا که حکومت یه باور کرارهی هے که مرهٹواڑه میں پراجکٹس مفید نہیں هوسکتے ۔ لیکن میں اس کی ٹکنیکالٹیز میں جانا نہیں چاهتا ۔ اسکیمس بنتی هیں ۔ اس پر اکسپرٹس سوچتے هیں ۔ میں ان ایریاز کے ڈیولپمنٹ کی ضرورت کو مانتا هوں ۔ اوس وقت پورنا پراجکٹ کا پروپوزل جاتا هے تو یه اعتراض هوتا هے که اس وقت نہیں هوسکتا ۔ ۵۰ ع سے پہلے جو یه پلان بنا تو اس کے بعد اس کو شریک کیا گیا ۔ آنریبل ممبرس اس کو کسی اور لائٹ میں نه لیں میں یه خواهش کرونگا ۔ یه سوچنا غلط هے که پولٹیکل پارٹیز کو

پیش نظر رکھکر اس پر سوچا جاتا ہے ۔ کمیونٹی پراجکٹس کے آٹھ اکسٹنشن بلاکس میں سے ۵ اکسٹنشن بلاکس تلنگانہ میں اور ۳ مہا راشٹرا میں دیئے گئے ۔ جن علاقوں سے اپوزیشن پارٹی کے ممبرس منتخب ہوئے ہیں وہاں تین ہیں اور کانگریس کے منتخبہ امیدواروں کے علاقوں میں پانچ ۔ لیکن اس پر مختلف طریقوں سے اعتراض کیا جاتا ہے ۔ کل ہی میرے پاس ایک آنریبل ممبر آئے تھے اور کہنے لگے کہ آپ نے میرے تعلقہ میں یہ بلاک دینے کا وعدہ کیا تھا ۔ نہیں دیئے ہیں ۔ دیجئے ورنہ میں بھوک ہڑتال کرتا ہوں ۔ اگر سب لوگ یہی بات کہیں تو کیا نتیجہ ہوگا ۔ اس مسئلہ کو اپوزیشن پارٹی اور کانگریس پارٹی کی بنیادوں پر غور نہ کرنا چاہیئے ۔ ہر ایک کا اپنے اپنے تعلقہ کیلئے سوچنا فطری چیز ہے ۔ ۱۰ یا ۱۲ بلاکس دینا طے ہوا لیکن اس میں کمی ہوجاتی ہے یا پورے اسٹیٹ میں دینے کے لئیے تعداد کم ہوجاتی ہے تو یہ سوالات برابر آتے ہیں ۔ میں ہاؤس سے درخواست کرونگا کہ وہ اس مسئلہ پر ہمدردانہ طریقہ سے غور کرے ۔ اس کے بر خلاف دوسرے نقطہ نظر سے غور کریں تو پلاننگ منسٹر کا کیا حال ہوگا اس کا اندازہ کرسکتے ہیں ۔ یہ کہا گیا کہ رائچور سے ایک بلاک کو عمداً نکالا گیا ہے ۔ اور وہاں سے نکالکر گلبرگہ کی کانگریس کانسٹی ٹیونسی میں رکھا گیا ۔ محض یہ اعتراض ہونے پر یہ بات میرے دماغ میں آئی ۔ تنگبھدرا کے دو بلاکس میں ۱۳۶ گاؤں ہیں جہاں ۲۰۰ گاؤں ہونے چاہئیں ۔ اور آبادی ایک لاکھ ۳۳ ہزار کے مقابلہ میں ۴۵ ہزار ہے ۔ یہ دو بلاکس کے لئیے بھی کم ہے ۔ وہاں سے نکال کر اگر گلبرگہ میں رکھا جاتا ہے تو یہ سمجھنا کہ چونکہ کانگریس کانسٹی ٹیونسی ہے اس لئیے رکھا گیا ہے یہ سمجھنا بد قسمتی ہے ۔ اس کو بد قسمتی کہئیے یا خوش قسمتی کہ گلبرگہ میں اپوزیشن پارٹی کو ایک ہی سیٹ ملی ہے ۔ لیکن دوسری جگہوں پر نہ دینے سے اس کو پولیٹیکل پارٹیز کا رنگ دینا ناانصافی ہوگی ۔ نیشنل ڈیولپمنٹ کا ذکر کیا گیا ۔ مختلف جذبات کا اظہار کیا گیا میں کہونگا کہ خواہ کچھ بھی پرو ووکیشن ہو آج ہم یہاں اسی وقت یہ تصفیہ کرکے اٹھیں کہ پلان لون میں ہمارا کنٹریبیوشن کیا ہوگا ۔ اس سے لوگوں کو ایک لیڈ (Lead) ملے گی ۔ میں یہاں کسی جھگڑے کے بغیر جیسا کہ ظاہر کیا گیا کہ ایک سال دوسال تین سال چارسال کا الونس داخل کیا جائیگا کل ہی سنٹرل بنک اور امپریل بنک میں اپنا اپنا حساب کرکے دو ڈھائی مہینے تک اپنی رقمیں جمع کروادیں اور اسطرح ایک مثال قائم کریں تو حیدرآباد کی اسمبلی اس کے لئیے قابل مبارکباد ہوگی ۔ اس وقت مجھے یہ اپیل کرنے کا بہتر موقع مل سکا کیونکہ اس وقت اپیل کرنے سے آپ کل جو آخری دن ہے اپنے کنٹریبیوشنس جمع کرواسکتے ہیں ۔ ورنہ اگر کل میں یہی بات کہتا تو اس پر عمل کرنے کے لئیے وقت نہ رہتا ۔ مجھے امید ہے کہ دونوں سائڈس کے آنریبل ممبرس اس طرح اس لون میں شریک ہوجائینگے ۔

ایک آنریبل ممبر نے اگسٹ کے مہینے کے کروکشیترا کا ذکر کیا ۔ میں خود اس کا ذکر کرنا چاہتا تھا ۔ لیکن وہ بات اس سے پہلے یہاں آگئی ۔ لیکن اس کو کسی اور طریقہ پر یہاں رکھا گیا ۔ یہ بتلایا گیا کہ اکٹوبر ۵۲ ع سے مارچ ۵۴ ع تک گورنمنٹ

اکسپنڈیچر آن پراجکٹ ہیڈ کوارٹرس حیدرآباد میں (۳۲۴٫۷۴) ہوا۔ اس کے مقابلہ میں مدھیہ بھارت کے چھ بلاکس میں (۳۳۲٫۰) خرچہ ہوا۔ اس میں شک نہیں کہ خرچہ کم ہوا۔ یہ دوسرے ہیڈ کوارٹرس پرصرف ہوسکتا ہے۔ لیکن یہ دیکھئے کہ اس کے مقابلہ میں اچیومنٹ کیا ہے۔ میں ہاؤز کے سامنے ایک ایٹم رکھنا چاہتا ہوں۔ فرٹیلائزرس ۱۹۰۶۸۶ من تقسیم ہوئے۔ اس کے متعلق کسی کو اعتراض نہیں ہے۔ مدھیہ بھارت میں پراجکٹ کے ہیڈ کوارٹرپر ۲۲۳۱۸۲ من فرٹیلائزرس تقسیم ہوئے۔ اگسٹ کے کروکشیترا میں جو عداد ہیں وہ میں ہاؤز کے سامنے رکھنا چاہتا ہوں۔ این۔ ای۔ ایس بلاکس کرکشیترا میں نہیں آئے ہیں۔ یہ سنٹرل کمیونٹی پراجکٹ اڈمنسٹریشن سے آئے ہیں۔ کیش اینڈ ادر کنٹریبیوشن حیدرآباد میں ۱۵۷٫۲۲ مدھیہ بھارت میں ۲۲٫۳۴ میسور میں ۱۹٫۶ پیپسو میں ۵۰۵٫۷ راجستان میں ۱۰۷٫۴۵ اور ٹراونکورکو چین میں ۲٫۴۶۔ یہ خرچ ہے۔ حیدرآباد میں اس بات کی کوشش کی گئی کہ جہاں تک ہوسکے پیپلس کنٹریبیوشن زیادہ لیکر ہمارے پیسہ کو زیادہ سے زیادہ لوگوں پر صرف کریں۔ اور زیادہ گاؤں میں پیسہ خرچ کریں۔ میں اس بات کا اعتراف کرونگا جیسا کہ میں نے اس نوٹ میں بھی ظاہر کیا ہے۔ اس میں کئی اڈجسٹمنٹس ہوئے اور کئی تبدیلیاں ہوئیں آفیسرس کے اختیارات میں تبدیلیاں ہوئیں۔ گو اس میں پورے طور پر سیٹیسفیکیشن (Satisfaction) نہیں ہے۔ لیکن میں کہونگا کہ ہم آگے بڑھ رہے ہیں۔ آئندہ سال کے لئے رپورٹ میں ۹ کروڑ روپیہ بتلائے گئے ہیں یہ کسطرح خرچ ہونگے میں آپ کے سامنے رکھنا چاہتا ہوں۔ حیدرآباد کے فرسٹ فائیو ایر پلان کا ایکچول اکسپنڈیچر ۱۹۵۱-۵۲ع ۱۹۵۲-۵۳ع - ۱۹۵۳-۵۴ ع میں ۹۴٫۷ کروڑ ہے۔ اور اس کے بعد ہماری مشنری کے اکسپیرینس کے بعد آپ حضرات کے تعاون اور ہدایتوں کے حاصل کرنے کے بعد گو ہم ۹ کروڑ روپیہ کے صرفہ کا اندازہ بتلا رہے ہیں تو اس پر شبہ کیا جارہا ہے۔ یہ ناانصافی ہے۔ میں آپ کو یقین دلانا چاہتا ہوں کہ اس رقم سے زیادہ سے زیادہ فائدہ اٹھایا جائیگا۔ اور ممکن ہے اس میں اضافہ ہو۔ اس کے کئی فیکٹرس ہیں۔ پی۔ ڈبلیو۔ ڈی شیڈول ہے۔ سوائیل ڈپتھ لیتے ہیں میٹیریل میں اضافہ ہو جاتا ہے۔ اس پر اس شبہ کے اظہار کی ضرورت نہیں ہے کہ ہم آئندہ ال ۹ کروڑ روپیہ خرچ نہ کرسکیں گے۔ آخر میں میں یہ کہنا چاہتا ہوں کہ بلڈنگ کے سلسلے میں اسمبلی ہال میں اسمبلی ممبرس کو چند پرانتوں میں بلڈنگ کا جو کام ہورہا ہے اس کا نوٹ دیاجارہا ہے۔ ۳۶ لاکھ کا جو خرچہ ہو رہا ہے اس میں رقم کے لیپس ہونے کا سوال نہیں ہے۔ یہ لیپس نہیں ہو سکتی۔ اگریکلچرل ڈپارٹمنٹ کا پروگرام یہ ہے کہ جون ۵۵ع تک جو اکچول ورکنگ پروگرام ہے اس کیلئے یہ ۳۶ لاکھ کی رقم خرچ ہوگی۔ اس کی تفصیلات آپ کے سامنے آئینگی۔ اس کے تمام ڈیٹیلس اور ٹکنیکل چیزیں ہم نے طے کی ہیں۔ اس کو فائینلائز کرنے سے پہلے چونکہ اسمبلی کے ممبرس یہاں ہیں اس لئے ان سے مشورہ لیکر جو پریکٹیکل مشورے آئینگے ان کے لحاظ سے پروگرام بنا کر بارش کا موسم ختم ہوتے ہی ہم اسکو لے لینا چاہتے ہیں۔ عثمان آباد میں جو کام ہورہا ہے پارلیمنٹ کے ممبر شری پرانجپے گو وہ اپوزیشن پارٹی کے

ممبر ھیں لیکن کام کے لحاظ سے حکومت ان کا پورا تعاون کررھی ھے۔ جو نتائج ھیں وہ آپ کے سامنے موجود ھیں۔ میں مزید تفصیلات میں جانا نہیں چاھتا۔ آپ ان سے اچھی طرح پریچت ھیں۔ ۲۔ اکٹوبر کو اس کی ٹریننگ کلاس لیکر ان ساری چیزوں کے ذریعہ جون ۵۵ع تک اس ۳۶ لاکھ کی رقم کو ختم کرنے کی کوشش کیجائیگی۔ مجھے امید ھے کہ آپ کے تعاون سے یہ کام ھوگا۔ اسی طرح اریگیشن ولس کے سلسلے میں مرھٹواڑہ میں ۴۰ لاکھ میں سے ۳۰ لاکھ روپیے ھر ڈسٹرکٹ میں تین لاکھ کے حساب سے طے ھوئے ھیں۔ وہ کام بھی مارچ تک کرینگے۔ اس میں بھی لوگوں کے تعاون کی ضرورت ھے۔ اور اس کے لئے ھر جگہ اڈوائزری کمیٹی بنائی گئی ھے اور مقامی ایم۔ ایل۔ ایز چاھے وہ کسی پارٹی سے ھوں انہیں لیا گیا ھے۔ ڈیولپمنٹ کمیٹی میں بھی لیا گیا۔ کچھ لوگوں نے سجسٹ کیا کہ پورے اسمبلی کے ممبرس کو لیں۔ ان میں سے ۱۲ کو لیا گیا۔ اور تمام پارٹیز کے لوگوں کو لینے کی کوشش کی گئی۔ سکنڈ فائیو ایر پلان کو زیادہ سے زیادہ پراگریسیو بنانے کے لئے اس کی کاپیاں تینوں رجنل لینگویجس میں بنائی گئیں اور آپ کے پاس بھی بھیجی گئیں۔ ھم ٹائم ٹیبل کے لحاظ سے ھر تعلقہ اور ڈسٹرکٹ میں آئینگے۔ ھیڈس آف دی ڈپارٹمنٹس بھی رھینگے اور اسطرح یہ طے ھوگا۔ پی۔ ڈبلیو۔ ڈی نے ۱۱۰ پراجکٹس کا پلان سکنڈ فائیو ایر پلان میں پرووائڈ کرنے کے لئے پلاننگ کمیشن کے پاس بھیجا ھے۔ اس کے معنی یہ نہیں ھیں کہ اس میں اضافے کی یہ ترمیم نہیں ھے۔ ھم نے اس لئے پیش کیا ھے کہ مختلف لیول (Level) پر اس کا امتحان ھو۔ اوس کو جانچا جائے اور اندازہ لگایا جائے کہ ھم نے جو ٹارگٹ (Target) مقرر کیا ھے وہ پورا ھو سکتا ھے یا کیا۔ اسکے بارے میں تمام لوگوں کا مشورہ مل سکے گا۔

آخر میں میں یہ عرض کرونگا کہ ھمیں اس ڈھنگ سے لوکل ڈیولپمنٹ (Local Development) کے کام کو آگے بڑھانا چاھئے کہ گاؤں والوں کا کوآپریشن بھی ھمارے ساتھ ھو۔ وہ خود محنت کرکے کوئی چیز بنانا چاھتے ھوں مثلاً اسکول کی بلڈنگ بنانا چاھتے ھوں باؤلیاں کھودنا چاھتے ھوں تو گورنمنٹ بھی انکی مدد کریگی۔ اسطرح کوآپریشن کے ساتھ ملک کی بھلائی کے کام کئے جا سکتے ھیں۔ لوگوں میں کافی جوش پیدا ھونے کی ضرورت ھے تا کہ وہ گورنمنٹ سے کوآپریشن کرکے کام کریں۔ آخر میں میں پھر ایک بار اپیل کرونگا کہ دوسرے پہلو سے بھی اس پر غور کیا جائے ور اس پلان کو کامیاب بنانے میں گورنمنٹ کے ساتھ کوآپریشن کریں۔ بیڑ ضلع کے ایک دوست نے ایک بات یاد دلائی اس کے متعلق میں یہ کہونگا کہ ھمارے اٹیٹیوڈ (Attitude) کو ٹھیک طور پر سمجھنے کی کوشش کریں تو ٹھیک ھوگا۔ نیکنور گاؤں میں ھمارے دوست اور دوسرے پولیٹیکل پارٹیز جن میں سے اکثر ممبرس ایکس کانگریس ممبرس (Ex-Congress members) ھیں مشکل تو یہ ھے کہ یہ سوچتے ھیں کہ جو کچھ کرے حکومت خود کرے۔ کچھ اس ڈھنگ سے غور کرتے ھیں لیکن یہ صحیح طریقہ نہیں ھے۔ لوگوں کو اپنے پیروں پر کھڑے ھونا چاھئے۔ ھم یہ دعوی تو نہیں کر رھے ھیں کہ ھم جن مشکلات میں گھرے ھوئے ھیں ان تمام

مشکلات کو یکدم حل کردینگے ۔ لیکن اتنا ضرور ہے کہ ہم مشکلات کو حل کرنے کی جانب قدم بڑھا رہے ہیں۔ لیڈر آف دی اپوزیشن اس بات پر غور کریں کہ کبھی ہم نے ایسا دعوی نہیں کیا ہے کہ سب چیزیں ہم نے حاصل کرلی ہیں ۔ بہرحال ہم ایک راستے پر چل پڑے ہیں اوسکی منزلیں طے کررہے ہیں۔ آپ سب کے تعاون ہی سے یہ منزلیں طے ہونگی ۔ لوگوں میں جو مایوسی پیدا ہوگئی ہے اوس کو دور کرنا چاہئے میں نے جو رپورٹ ہاؤز کے آگے پیش کی ہے اوس کو دیکھکر میرے بعض دوست کافی ناراض ہوئے لیکن نیں آپ کو یقین دلانا چاہتا ہوں کہ اس کے متعلق آئندہ جب کبھی موقع ملے تفصیلات ہاؤز کے سامنے رکھکر مطمئن کرنے کی کرشش کرونگا ۔ تنگبھدرا پراجکٹ سے متعلق میں نے جو کچھ ظاہر کیا ہے وہ کوئی نئی چیز نہیں ہے کئی مرتبہ ہاؤز کے سامنے یہ چیزیں آئی ہیں۔ بجٹ سشن میں بھی یہ چیزیں بتائی گئی ہیں لیکن اس وقت اس پر شدت سے اعتراضات کئے گئے ہیں ۔ یہ کوئی صحیح طریقہ نہیں ہے۔ تاہم جن جذبات کا اظہار کیا گیا ہے اور ان میں آگے بڑھنے کی جو تڑپ دکھائی گئی ہے میں وعدہ کرتا ہوں کہ جس حد تک ہوسکتا ہے میں اون کا لحاظ رکھنے کی کوشش کرونگا۔ میں اس کا یقین دلاتے ہوئے اپنا بھاشن ختم کرتا ہوں ۔

The House then adjourned till Half Past Two of the Clock on Thursday, the 16th September, 1954.